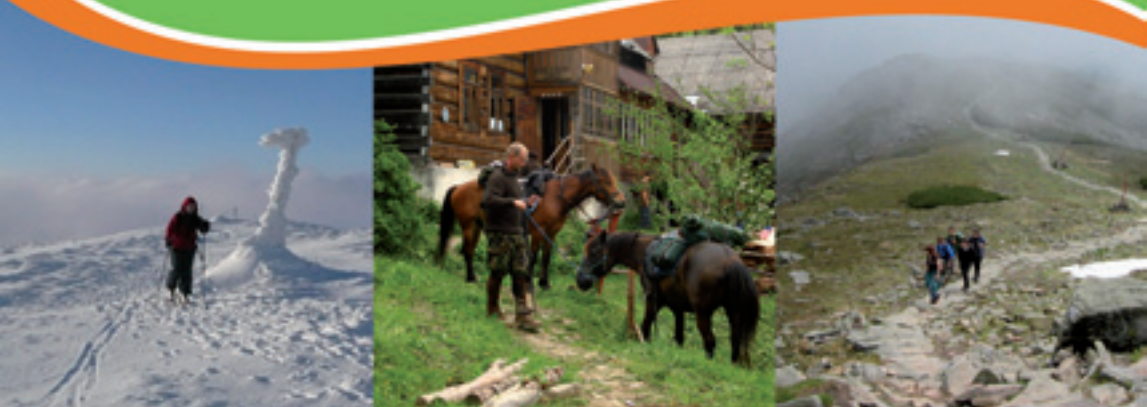

Turystyka przyjazna środowisku

Poradnik wdrażania
w polskich Karpatach

Warszawa – Kraków 2009

Poradnik został opracowany w ramach projektu

Zrównoważony rozwój Karpat poprzez turystykę przyjazną środowisku

realizowanego przez

United Nations Environment Programme

GRID Warszawa

Global Resource Information Database

Centrum Informacji o Środowisku

UNEP/GRID-Warszawa

www.gridw.pl

Partnerzy projektu

stowarzyszenie
ekopsychologia

www.ekopsychologia.com

ANPED Northern Alliance
for Sustainability

www.anped.org

Współpraca

www.cartomedia.pl

www.mapy.cc

Patronat honorowy

Minister Środowiska

MINISTERSTWO
ŚRODOWISKA

Marszałek

Województwa Małopolskiego

Województwo
Małopolskie

Marszałek

Województwa Podkarpackiego

Podkarpackie

Marszałek

Województwa Śląskiego

Śląskie.
Pozytywna energia

Wsparcie udzielone przez Islandię, Liechtenstein i Norwegię poprzez dofinansowanie ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego, a także budżetu Rzeczypospolitej Polskiej w ramach Funduszu dla Organizacji Pozarządowych.

eea grants
Central mechanism Norway

norway grants

FUNDUSZ
DLA ORGANIZACJI
POZARZĄDOWYCH

ECORYS
Research and Consulting

Turystyka przyjazna środowisku

Poradnik wdrażania
w polskich Karpatach

Warszawa – Kraków 2009

Praca zbiorowa pod redakcją Centrum UNEP/GRID-Warszawa

Tekst: Centrum UNEP/GRID-Warszawa (Piotr Mikołajczyk, Elżbieta Wołoszyńska),
Stowarzyszenie Ekopsychologia (Monika Ochwat-Marcinkiewicz, Małgorzata Fedas),
ANPED (Pamela McCarthy), Katarzyna Śliwa, Bernadetta Zawilińska,
Dawid Jan Maciuszek.

Projekt graficzny, kartografia: Centrum UNEP/GRID-Warszawa
(Maria Andrzejewska, Maciej Rutkowski, Arkadiusz Pawłowski, Piotr Królak).

Rysunki: Marcin Karolak

Fot. na okładce: Katarzyna Dyrda, Jacek Jasiński, Józef Michałek, Piotr Mikołajczyk

Autorzy poradnika składają serdeczne podziękowania wszystkim osobom,
organizacjom i instytucjom, które wsparły jego tworzenie udostępniając
informacje i materiały ilustracyjne dotyczące dobrych praktyk zrównoważonej
turystyki w polskich Karpatach.

© Centrum UNEP/GRID-Warszawa, 2009

Nakład: 2000 egz.

Druk na papierze ekologicznym

Szanowny Czytelniku,

Niniejszy poradnik ma za zadanie pomóc Ci w zaplanowaniu i wdrożeniu przedsięwzięcia z zakresu przyjaznej środowisku turystyki (inaczej nazywaną turystyką zrównoważoną) w Twojej okolicy. Jego kolejne rozdziały pełnią rolę swoistego „algorytmu postępowania”, prowadzącego Cię przez kolejne etapy realizacji przedsięwzięcia. Najpierw więc przeczytasz co należy rozumieć pod pojęciem „turystyka zrównoważona / przyjazna środowisku”*, jakie są jej kryteria i zasady oraz jakie niezaprzeczalne korzyści przynosi zarówno mieszkańcom, jak i cennej przyrodzie Karpat.

Następny rozdział informuje o wybranych, najważniejszych dokumentach strategicznych, które rozwój turystyki zrównoważonej uznają za istotny priorytet i jeden z kluczowych elementów harmonijnego (trwałego, zrównoważonego) rozwoju regionu. Do najistotniejszych z nich należy Ramowa Konwencja o Ochronie i Zrównoważonym Rozwoju Karpat (w skrócie: Konwencja Karpacza). Nie piszemy o nich jedynie po to, aby zaspokoić wymogi formalne czy zanudzić Cię biurokratycznymi czy politycznymi szczegółami. Zapisy w dokumentach strategicznych mogą mieć bardzo praktyczne zastosowanie, np. można (a często wręcz trzeba) się na nie powoływać przy zdobywaniu funduszy. Mogą być także argumentem w negocjacjach z władzami, itp.

Kolejnym etapem jest zaplanowanie przedsięwzięcia turystycznego – nie tylko atrakcyjnego dla odwiedzających Twoją okolicę, ale także przynoszącego korzyści mieszkańcom: przyciągającego nowe rzesze gości, promującego walory Waszej „małej ojczyzny”, zapewniającego dochód i poprawę jakości życia oraz zachowanie zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i dziedzictwa kulturowego. W rozdziale tym, gwoli inspiracji (a być może także nawiązania współpracy) publikujemy krótkie opisy 20 dobrych praktyk zrównoważonej turystyki, tj. wybranych (pod kątem wachlarza pomysłów i form turystyki) przedsięwzięć, które zostały z sukcesem zainicjowane i wdrożone w karpaczkich gminach.

* W niniejszym poradniku niejednokrotnie pojęć „turystyka zrównoważona” i „turystyka przyjazna środowisku” używa się wymiennie. Należy jednak mieć świadomość, że nie są to pojęcia tożsame. Turystyka przyjazna środowisku jest pojęciem nieco węższym. Respektuje zasady zrównoważonego rozwoju (patrz Rozdział 1), lecz wdrażanie działań nastawionych na ochronę walorów przyrodniczych może czasem w niepełnym stopniu uwzględniać potrzeby społeczne i gospodarcze.

W kolejnych rozdziałach poruszymy krótko kwestie bardzo istotne dla wdrażania każdego przedsięwzięcia, czyli z kim to robić (partnerzy) i za co (fundusze). Wspominamy także o innych formach wsparcia (organizacyjne, prawne) dla gmin czy organizacji chcących wprowadzać w życie swoje pomysły na turystyczny rozwój gminy. Przypominamy także krótko o tym, dlaczego i jakimi sposobami można zapewnić pożądaną trwałość i odpowiednią skalę oddziaływania wdrażanego pomysłu.

Poradnik kończy się rozdziałem zawierającym „narzędzia”, które, mamy nadzieję, okażą się przydatne przy planowaniu przez Ciebie konkretnego przedsięwzięcia. Pierwszym z nich jest lista zasobów gminy, której wypełnienie (oraz podsumowanie umownych punktów) pomoże Ci w sporządzeniu kompleksowego a zarazem zwięzłego „remanentu” („spisu inwentarza”) zasobów i walorów występujących w Twojej gminie oraz na wyciągnięcie wniosku jaką formę turystyki warto zainicjować lub rozwinąć w Twojej konkretnej sytuacji, miejscu, uwarunkowaniach. Kolejnym narzędziem jest konspekt/szablon, który informacje z listy zasobów pomoże przekuć na schemat (plan wdrożenia) konkretnego przedsięwzięcia.

Niniejszy poradnik jest częścią projektu pt. **Zrównoważony rozwój Karpat w oparciu o turystykę przyjazną środowisku**, realizowanego przez Centrum Informacji o Środowisku UNEP/GRID-Warszawa w partnerstwie ze Stowarzyszeniem Ekopsychologia z Krakowa oraz organizacją ANPED (Northern Alliance for Sustainability) z Holandii, w porozumieniu zarówno z Tymczasowym Sekretariatem Ramowej Konwencji o Ochronie i Zrównoważonym Rozwoju Karpat w Wiedniu, jak i polskim Krajowym Punktem Kontaktowym Konwencji ustanowionym w strukturach Ministerstwa Środowiska. Projekt jest realizowany dzięki wsparciu udzielonemu przez Islandię, Liechtenstein i Norwegię poprzez dofinansowanie ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Norweskiego Mechanizmu Finansowego, a także budżetu Rzeczypospolitej Polskiej w ramach Funduszu dla Organizacji Pozarządowych.

Działania kierujemy do przedstawicieli (grup interesariuszy) gmin karpackich: samorządów, organizacji pozarządowych i turystycznych, właścicieli gospodarstw agroturystycznych, społeczności lokalnych. Celem projektu jest promocja i wdrożenie zasad zrównoważonego rozwoju w działalności turystycznej w polskich Karpatach. Promowanie dobrych praktyk zrównoważonej

turystyki, edukacja społeczna oraz wspieranie partnerstw lokalnych dla opracowania przedsięwzięć turystycznych przyjaznych środowisku wspiera wdrażanie na poziomie lokalnym i regionalnym zapisów Ramowej Konwencji o Ochronie i Zrównoważonym Rozwoju Karpat (Konwencji Karpackiej) oraz Strategii dla Przyszłego Rozwoju Turystyki w Karpatach. Oprócz publikacji niniejszego poradnika, głównymi elementami projektu są także seminaria konsultacyjne dla przedstawicieli karpaccich gmin oraz tworzony właśnie portal Wirtualne Karpaty. Liczymy, że nasz projekt zainicjuje platformę wymiany doświadczeń, partnerstwa interesariuszy, oraz upowszechniania wiedzy o Konwencji Karpackiej i turystyce przyjaznej środowisku. Na końcu należy wspomnieć, że na potrzeby projektu oraz niniejszego poradnika przyjęto obszar polskiego regionu karpacciego odpowiadający proponowanemu obszarowi obowiązywania Konwencji Karpackiej w naszym kraju.

Dlaczego Karpaty są cenne?

Karpaty, jeden z głównych łańcuchów górskich Europy, są niezwykle cenną ostoją górskiej przyrody. Wciąż występują tu w stosunkowo niewielkim stop-

niu przekształcone biocenozy leśne, cenne zbiorowiska wysokogórskich łąk i muraw, górskie tereny podmokłe. Karpaty są największą w środkowej Europie ostoją dużych drapieżnych ssaków, rzadkich gatunków ptaków, licznych gatunków endemicznych i reliktowych. Z uwagi na rozległość i ukształtowanie powierzchni odgrywają ogromną rolę w kształtowaniu stosunków klimatycznych i hydrograficznych na dużym obszarze.

Unikatowe walory krajobrazowe i przyrodnicze regionu idą w parze z jego bogactwem etnicznym i kulturowym. Od wieków różne ludy osiedlały się w Karpatach, żyjąc głównie z leśnictwa i przetwórstwa drewna, pozyskiwania surowców mineralnych, rolnictwa i hodowli zwierząt. Liczne są wciąż w regionie ślady jego przeszłości, tej dalszej i tej bliższej, takie jak tradycyjne rolnictwo i pasterstwo (użytkowanie ziemi ma znaczący wpływ na ochronę walorów przyrodniczych i krajobrazowych), rzemiosło, architektura ludowa i układy urbanistyczne, zabytki, stroje, obyczaje, sztuka ludowa, podania i legendy, dialekty... Są one powodem do dumy i ważnym elementem budowania i kultuwowania „tożsamości karpackiej, zasługują na troskę i upowszechnienie.

Obecnie gospodarka w regionie oparta jest wciąż w sporej mierze na tradycyjnych podstawach, co powoduje, że jest ona generalnie (w skali całych Karpat) mniej intensywnie rozwinięta niż na obszarach nizinnych. Nie powinno być to jednak postrzegane jako ułomność czy ograniczenie! Karpaty są niezwykle atrakcyjnym obszarem turystycznym i rekreacyjnym, mają również duże walory uzdrowiskowe. W tym właśnie należy dostrzegać szansę regionu na harmonijny, zrównoważony rozwój. Rozwój turystyki jest zatem niezwykle istotnym priorytetem społeczno-ekonomicznym w Karpatach.

Co grozi Karpatom?

Wciąż wybitne walory przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe Karpat nie powinny przesłonić faktu, że obszar ten poddawany jest silnej presji. Zagrożenia związane są głównie ze skutkami działalności człowieka, takimi jak zanieczyszczenia wód, gleby i powietrza, urbanizacja i rozwój infrastruktury, masowa turystyka, eksploatacja zasobów naturalnych, zanik tradycyjnych form życia i gospodarowania. Niektóre mają swoje źródło jeszcze w poprzednich stuleciach, dodatkowe zniszczenia dokonały się w latach reżimów komunistycznych, obecnie dochodzą problemy współczesnego, szybko (niestety, często sposób niezrównoważony) rozwijającego się świata.

Zmiany klimatyczne obserwowane w wielu miejscach naszej planety oddziałują także na ekosystemy Karpat, m.in. poprzez coraz wcześniejsze występowanie wiosennych wezbrań rzek oraz wzrost temperatury wód powierzchniowych, negatywnie wpływający na ich jakość i zachodzące w nich procesy biologiczne (np. rozwój ryb łososiowatych). Są także powodem zaburzeń sezonowości zmian w przyrodzie, takich jak np. wcześniejszy rozwój liści czy migracje i legi ptaków. Zmiany te mają zauważalny wpływ na biologię i rozmieszczenie gatunków (przesuwanie się granic zasięgów, ekspansja gatunków nizinnych) i kondycję cennych ekosystemów górskich.

Innym istotnym zagrożeniem jest niezrównoważone gospodarowanie zasobami naturalnymi. Przemysł wydobywczy pozostaje istotną gałęzią gospodarki w Karpatach. Mimo wprowadzania nowych technologii, norm i standardów, wciąż jest źródłem niebezpiecznych odpadów oraz zanieczyszczenia gleby, wód i powietrza. W wielu regionach obserwuje się znaczny wzrost ilości składowanych – nie zawsze legalnie – odpadów. Źle rozwinięta jest też ich utylizacja: najczęstszym sposobem jest składowanie na wysypiskach, zbyt mała ilość od-

padów podlega przetworzeniu i odzyskowi. Zmiany struktury własności (np. prywatyzacja lasów) dokonujące się w nowych wolnorynkowych realiach krajów karpaccich także przyczyniają się – poprzez wysoki poziom konsumpcji – do degradacji zasobów naturalnych. Nowi właściciele nastawieni są często głównie na zysk, nie mają wiedzy i środków na prawidłowe, zrównoważone zarządzanie posiadanymi zasobami (obserwuje się np. pofragmentowanie i spadek kondycji lasów prywatnych). Z drugiej strony w Karpatach wciąż występują spore obszary biedy i bezrobocia, co nie sprzyja trosce o środowisko.

Znaczny wpływ na środowisko i życie mieszkańców wywierają też katastrofy naturalne, przede wszystkim powodzie. Sprzyja im budowa geologiczna (podłoże ze skał trudno przepuszczalnych) w połączeniu z ukształtowaniem powierzchni charakterystycznym dla stosunkowo młodych gór. Największe z nich swoim niszczyielskim oddziaływaniem obejmują znaczne obszary, są więc problemem o trans-granicznym, ponadregionalnym znaczeniu. Degradacja terenów podmokłych, wycinka górskich lasów sprzyja powodziom, z drugiej strony duże budowle hydrotechniczne negatywnie oddziałują na stosunki wodne, mikroklimat i różnorodność biologiczną wielu obszarów górskich.

Dynamiczny rozwój masowej turystyki i rekreacji (np. narciarstwa) znajduje odzwierciedlenie w niejednokrotnie nadmiernej rozbudowie infrastruktury. Skutkiem nieokiełznanego rozwoju masowej turystyki jest m.in. niszczenie

krajobrazu, degradacja i erozja gleby, spadek różnorodności biologicznej, zanieczyszczenie powietrza i wody, wzrost ilości odpadów, czy wreszcie zanik tradycyjnych form użytkowania ziemi i stylu życia mieszkańców. Współczesne przeobrażenia polegają także na postępującej urbanizacji i zmianach w modelu transportu (wzrost udziału samochodów prywatnych kosztem transportu publicznego, przewozy towarów). Transport jest główną przyczyną zanieczyszczenia powietrza i hałasu w regionie, a rozbudowa infrastruktury transportowej przyczynia się do fragmentacji i degradacji siedlisk.

Co dalej?

Opublikowany jesienią 2007 roku pod egidą Programu ONZ ds. Środowiska (UNEP) **Raport o stanie środowiska Karpat** (*Carpathians Environment Outlook 2007 – KEO*) przedstawia trzy możliwe scenariusze rozwoju regionu do roku 2020. Pierwszy scenariusz oparty jest na założeniu silnej, niekontrolowanej liberalizacji i globalizacji procesów ekonomicznych oraz dążeniu do intensywnego rozwoju gospodarczego i maksymalizacji zysków. W efekcie kontynuowana będzie nadmierna eksploatacja zasobów naturalnych, nastąpi znaczna degradacja środowiska i spadek zróżnicowania kulturowego regionu.

Drugi scenariusz zakłada skuteczne wdrażanie w całym regionie przepisów unijnych związanych z ochroną środowiska, co – przy wsparciu funduszy unijnych, odpowiedniej koordynacji międzynarodowej i hierarchizacji potrzeb – zapewni stabilizację lub stopniową poprawę stanu środowiska w Karpatach oraz zmniejszenie różnic rozwojowych pomiędzy podregionami.

Trzeci scenariusz („Karpackie marzenie”) opisuje stan, w którym jakość środowiska i życia społeczności lokalnych są najwyższym priorytetem, który powinien być realizowany za każdą cenę. W jego ramach podejmowane byłyby kompleksowe i stanowcze działania, co doprowadzić ma do znacznej i dynamicznej poprawy sytuacji w regionie.

Powyższe scenariusze nakreślone są z uwzględnieniem obecnych działań. Idea zrównoważonego rozwoju zyskuje coraz większe poparcie i przekłada się stopniowo na lokalne, regionalne, krajowe i międzynarodowe akty prawne: konwencje (w tym Ramowa Konwencja Karpacka, która weszła w życie w styczniu 2006 roku), ustawy i strategie. W sukurs przychodzi prawodawstwo Unii Europejskiej, w tym m.in. Strategia Zrównoważonego Rozwoju, Wspólna Polityka

Rolna, Ramowa Dyrektywa Wodna, Dyrektywy „Ptasia” i „Siedliskowa” (w oparciu o które tworzone są obszary Natura 2000, uzupełniające inne istniejące formy ochrony górskiej przyrody; docelowo co najmniej 15% powierzchni Karpat powinno być objęte siecią Natura 2000), oraz normy, standardy, systemy monitoringu, itp. Przepisom towarzyszą unijne fundusze. Wdrażane są programy rozwoju obszarów wiejskich, metody zrównoważonej gospodarki leśnej. Rośnie udział czystych technologii w przemyśle i gospodarce odpadami, rośnie poziom świadomości ekologicznej i obywatelskiej mieszkańców, rola samorządów lokalnych i organizacji pozarządowych. Pomimo, że inicjatywy są liczne i różnorodne, w wielu obszarach wciąż wymagane jest zwiększone zaangażowanie. Problemem wydaje się to, że wiele strategii, planów i wytycznych formułowanych jest dla całego kraju, w zbyt małym stopniu odnoszą się one konkretnie do obszarów górskich, nie uwzględniają ich specyfiki i charakterystycznych typów zagrożeń. Szczególnie ważne jest **formułowanie regionalnych i lokalnych strategii dotyczących zrównoważonej turystyki**. Raport wymienia też szereg innych zaleceń odnoszących się do zarządzania przestrzenią i urbanizacji, kształtowania krajobrazu, rozbudowy sieci obszarów chronionych, poprawy stanu środowiska (czystość powietrza, wody, gleby), zrównoważonego wykorzystania zasobów naturalnych i gospodarowania energią, rekultywacji obszarów zdegradowanych (np. poprzemysłowych), zrównoważonego transportu, migracji ludności (odpływ do miast, porzucanie ziemi), edukacji i demokracji obywatelskiej. Ich wspólnym mianownikiem jest z jednej strony konieczność dopasowania do specyfiki danego regionu, z drugiej zaś koordynacja (w tym międzynarodowa) i wielosektorowe, wielopoziomowe podejście.

Jak widać, lokalne inicjatywy związane z rozwojem turystyki przyjaznej środowisku są jednym z kluczowych elementów zrównoważonego rozwoju regionu. To nie tylko szansa na harmonijną i trwałą poprawę jakości życia mieszkańców Karpat, ale także na ochronę oraz upowszechnianie niepowtarzalnych walorów tych gór.

Zapraszamy do lektury i życzymy powodzenia w podejmowanych przedsięwzięciach na rzecz rozwoju turystyki przyjaznej środowisku!!

Warszawa-Kraków, październik 2009

Zdjęcia: Józef Michałek, Piotr Mikołajczyk

Spis rozdziałów

Pierwsze kroki
czyli zasady i korzyści z turystyki przyjaznej środowisku str. 13

Inspiracja
czyli pomysł na przedsięwzięcie str. 39

Partnerstwo
czyli z kim połączyć siły aby odnieść sukces str. 83

Skok na kasę
czyli skąd wziąć pieniądze na realizację pomysłu str. 91

Pieniądze to nie wszystko
czyli inne formy wsparcia dla gmin str. 127

I żyli długo i szczęśliwie...
czyli jak zapewnić trwałość przedsięwzięcia str. 137

Podręczny warsztat
czyli garść narzędzi przydatnych w planowaniu str. 149

Pierwsze kroki

czyli zasady i korzyści
z turystyki przyjaznej środowisku

Zrównoważony rozwój turystyki

Wraz ze wzrostem ilości wolnego czasu, rozwojem komunikacji, wprowadzeniem dofinansowania wypoczynku (dla pracowników, emerytów, dzieci) turystyka, która kiedyś była zjawiskiem elitarnym, stała się powszechna i zaczęła przyjmować masowy charakter. Gwałtowny jej rozwój sprawił, że jest obecnie ważnym sektorem gospodarki i czynnikiem poprawy sytuacji materialnej mieszkańców. Niestety turystyka ma dwa oblicza i obok pozytywnych stron pojawia się wiele problemów związanych z jej rozwojem.

Negatywne aspekty nasilonego ruchu turystycznego dostrzegane są nie tylko przez naukowców, przyrodników, ale również przez samych mieszkańców i turystów. Trudno bowiem nie zauważyć nasilonego ruchu samochodowego, zniszczeń w krajobrazie, hałasu, wzrostu cen, negatywnych zjawisk społecznych itp. Przyjazdy turystów związane są także ze zwiększeniem zużycia wody, co może powodować okresowe jej niedobory, z większą emisją spalin oraz wzrostem ilości ścieków i śmieci.

Już od lat pięćdziesiątych pojawiają się głosy mówiące o konieczności ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego przed dewastacją, powodowaną przez bezkrytyczny rozwój masowych form turystyki. Podkreślana jest paradoksalna sytuacja, w której turystyka niszczy walory, będące podstawą jej dalszego rozwoju, a mieszkańcy tolerują lub wręcz popierają dewastację otaczającego ich środowiska przyrodniczego i odziedziczonych po przodkach elementów kultury. Brak świadomości negatywnych skutków rozwoju turystyki sprawia, że jest ona często postrzegana jako „panaceum” na problemy gospodarcze regionu i łatwy sposób na poprawę poziomu życia mieszkańców. Jest to jednak błędne przekonanie. Turystyka jest bowiem jak ogień – możesz ugotować na nim zupę, ale może też spalić Twój dom.

Dlatego jedynie planowy i kontrolowany rozwój turystyki oraz podporządkowanie jej zasodom zrównoważonego rozwoju pozwala na gospodarowanie wszelkimi zasobami w taki sposób, aby:

- zaspokajać potrzeby miejscowych społeczności, przyczyniając się do podniesienia ich poziomu i jakości życia teraz oraz w przyszłości,
- spełniać oczekiwania rosnącej liczby turystów oraz dążyć do zapewnienia trwałości popytu turystycznego,
- chronić środowisko przyrodnicze oraz kulturowe.

Niestety, wprowadzanie w praktyce tych założeń okazuje się bardzo trudne. Problemy wynikają przede wszystkim z faktu, że nie jest możliwe jednoznaczne określenie działań, których podejmowanie zapewni zrównoważony rozwój. Szczegółowe rozwiązania zależą bowiem od konkretnej sytuacji. Zupełnie inaczej będzie przecież przebiegał zrównoważony rozwój w mieście, w dużej miejscowości turystycznej, a inaczej na terenach przyrodniczych, np. w granicach parków narodowych. Nie ma również możliwości wyszczególnienia form turystyki, które powinny być rozwijane, gdyż turystyki zrównoważonej nie można wiązać z konkretnymi formami. Niemalże każda forma aktywności turystycznej może, a nawet powinna mieć charakter zrównoważony. Wyjątek stanowią jedynie formy patologiczne (np. seks-turystyka, turystyka narkotykowa).

Szczegółowe zasady oraz działania muszą być oczywiście dostosowane do uwarunkowań występujących w danym regionie, można jednak wyszczególnić pewne ogólne zasady zrównoważonego rozwoju turystyki, które powinny być przestrzegane na terenie całych Karpat:

Zrównoważony rozwój turystyki – rozwojem planowym

Zrównoważony rozwój jest formą kompromisu, próbą znalezienia „złotego środka”, pozwalającego na pogodzenie racji przyrodniczych, ekonomicznych i społecznych oraz na utrzymanie harmonii w różnych dziedzinach życia. Rozwój taki nie przebiega samoistnie, lecz wymaga dyskusji, dążenia do osiągnięcia konsensu oraz planowego działania. Często związany jest także z wyrzeczeniami i ponoszeniem kosztów, których efekty będą widoczne dopiero w dłuższej perspektywie czasu.

Konieczne jest więc opracowywanie koncepcji i szczegółowych planów rozwoju turystyki. Planowanie nie powinno ograniczać się do terenów poszczególnych gmin, lecz obejmować całość regionów turystycznych.

W planowanie powinni zostać włączeni mieszkańcy oraz organizacje związane z turystyką. Zaangażowanie lokalnych społeczności może odbywać się poprzez różnego rodzaju spotkania (np. o charakterze warsztatów), konsultacje społeczne oraz badanie opinii mieszkańców (np. poprzez ankiety).

Harmonia z innymi funkcjami gospodarczymi

Zrównoważonego rozwoju turystyki nie można rozpatrywać w izolacji od innych funkcji społeczno-gospodarczych regionu. Turystyka musi się rozwijać w harmonii z tradycyjnymi funkcjami danego terenu, a zwłaszcza z gospodarką rolną i leśną. Należy dążyć do jak najszerzego powiązania turystyki z lokalną gospodarką, np. poprzez serwowanie turystom lokalnych produktów żywnościowych, sprzedaż pamiątek wykonanych w danym regionie, wyposażanie obiektów turystycznych w przedmioty wykonywane przez miejscowych rzemieślników, np. w meble od stolarza mieszkającego w sąsiedztwie.

Tradycyjne funkcje miejscowości powinny być utrzymane, gdyż uzależnienie gospodarki od turystyki jest bardzo ryzykowne, ze względu na jej niestabilność i znaczną sezonowość. Należy mieć także świadomość, że tradycyjne formy gospodarowania kształtują unikany krajobraz kulturowy Karpat i mają istotne znaczenie nie tylko gospodarcze, ale także społeczno-kulturowe, a tym samym stanowią ciekawy walor turystyczny.

Współpraca wielu podmiotów

Realizacja idei zrównoważonego rozwoju wymaga zaangażowania oraz szerokiej współpracy wielu podmiotów. W przypadku rozwijania turystyki przyjaznej środowisku dotyczy to oczywiście przede wszystkim podmiotów (partnerów) związanych z turystyką. Współpraca taka umożliwi prowadzenie dyskusji, wymianę opinii, a tym samym ułatwia zapobieganie konfliktom i łagodzenie istniejących problemów. Ponadto, przy zaangażowaniu szerokiego grona przedstawicieli lokalnych władz, organizacji pozarządowych, biznesu turystycznego i mieszkańców możliwe jest stworzenie interesującej i bogatej oferty turystycznej, a w szczególności zintegrowanych produktów turystycznych, które będą produktami konkurencyjnymi.

Jak najszerzy udział mieszkańców

Sukces we wdrażaniu turystyki przyjaznej środowisku (zgodnie z ogólnymi zasadami zrównoważonego rozwoju) uzależniony jest przede wszystkim od zrozumienia i poparcia dla podejmowanych działań oraz od stopnia zaangażowania ze strony lokalnych społeczności. Należy dążyć do wzrostu udziału

mieszkańców w planowaniu i rozwoju turystyki oraz w obsłudze ruchu turystycznego. Czynny udział lokalnych społeczności prowadzi do zwiększenia ich poparcia dla turystyki i gwarantuje zatrzymanie dochodów z turystyki w regionie.

Poza tym, aby turystyka nie była postrzegana przez mieszkańców jako uciążliwość musi być przez nich akceptowana, a poziom akceptacji będzie tym wyższy, im wyższe będą płynące z niej korzyści. Jeśli turystyka będzie czynnikiem aktywizacji regionu, będzie generowała dochody dla miejscowej ludności, sprzyjała poprawie estetyki miejscowości oraz zachowaniu walorów przyrodniczych i kulturowych, jej rozwój będzie przez mieszkańców wspierany.

Udział miejscowej ludności w obsłudze ruchu turystycznego sprzyja także podnoszeniu ich wiedzy na temat walorów przyrodniczych i kulturowych terenów, na których mieszkają, co może skutkować wzrostem poparcia społecznego dla ochrony przyrody oraz ochrony dziedzictwa kulturowego. W regionach, do których przyjeżdżają turyści zagraniczni, wzrost zaangażowania mieszkańców w rozwój turystyki związany jest ponadto z podnoszeniem kwalifikacji językowych.

Zaangażowanie lokalnych społeczności w obsługę ruchu turystycznego jest także korzystne z punktu widzenia turystów, gdyż umożliwia im obcowanie z miejscową kulturą, poznanie zwyczajów, gwary, co bardzo podnosi atrakcyjność wyjazdu.

Oparcie oferty turystycznej na miejscowym potencjale

Oferta turystyczna w możliwie największym stopniu powinna być oparta na lokalnym potencjale – miejscowych walorach oraz zasobach ludzkich i materialnych. Szerokie wykorzystanie lokalnego potencjału stymuluje rozwój gospodarczy miejscowości i sprawia, że dochody z turystyki nie odpływają poza region, ponadto stanowi o oryginalności produktów turystycznych.

W związku z tym bardzo istotnym działaniem dla zrównoważonego rozwoju turystyki jest popieranie rozwoju małych przedsiębiorstw i lokalnych inicjatyw. Inicjatywy te niekoniecznie muszą być związane bezpośrednio z turystyką, mogą bowiem w sposób pośredni wpływać na wzbogacanie oferty turystycznej lub być jednym z elementów produktu turystycznego. Przykłady stanowiąc

mogą ekologiczne gospodarstwa rolne, produkcja oscypków, wyrobów ze skóry czy drewnianych zabawek.

Minimalizacja negatywnego wpływu na środowisko przyrodnicze

Turystyka w Karpatach rozwija się przede wszystkim w oparciu o walory przyrodnicze i zachowanie tych walorów jest warunkiem koniecznym do zapewnienia jej trwałego rozwoju. Należy mieć świadomość, że dobra kondycja środowiska przyrodniczego jest i będzie atutem oraz podstawą konkurencyjności danego obszaru.

Ograniczaniu negatywnego wpływu turystyki na środowisko przyrodnicze sprzyjają m.in.:

- wyznaczanie stref i szlaków przeznaczonych dla danych form turystyki. Tereny o najwyższych walorach przyrodniczych powinny być zachowane wyłącznie dla ekoturystyki,
- rozbudowa sieci kanalizacyjnej i oczyszczalni ścieków,
- działalność edukacyjna, gdyż poziom zniszczeń w środowisku zależy w bardzo dużej mierze od zachowania turystów i mieszkańców,
- odpowiednia infrastruktura, której charakter oraz umiejscowienie będą wpływały na formy, natężenie ruchu turystycznego.

Promowanie i ochrona walorów kulturowych

Specyfika i różnorodność kulturowa Karpat stanowi istotny, lecz w niewielkim stopniu wykorzystywany walor turystyczny. Należy mieć świadomość, że dobrze zachowane walory kulturowe (przykłady budownictwa ludowego, tradycje kulturowe, miejscowe rękodzieło), będą czynnikiem konkurencyjności naszego regionu i umożliwią wzbogacenie oferty turystycznej, a tym samym przyniosą korzyści finansowe.

Ponadto żywe tradycje, piękny krajobraz kulturowy będą źródłem satysfakcji i dumy dla mieszkańców. Z kolei dla przyjeżdżających z miast turystów możliwość obcowania z kulturą materialną wsi, nocowania w starej chacie, obserwowania życia w gospodarstwie, uczestniczenia w części prac lub w tradycyjnych obrzędach stanowiły będą dodatkową atrakcję.

Należy więc dokładać starań w celu zachowania i renowacji starych kościołów, kapliczek przydrożnych, chat, budynków gospodarczych, dawnych narzędzi, a także urządzać izby regionalne, festyny ludowe, promować miejscowe kapela ludowe i lokalnych twórców, itp.. Ciekawą formą propagowania dawnej kultury ludowej jest również organizowanie warsztatów rzemiosł dawnych, podczas których turyści mogą nie tylko zapoznać się z dawnymi wyrobami, ale również sami spróbować ich wykonania.

Trzeba również przywiązywać uwagę do oferowanych turystom pamiątek. Są one przecież wizytówką danego regionu. Sprzedawanie „regionalnych pamiątek” produkowanych w Chinach czy Indiach zabija lokalną kulturę i źle świadczy o sprzedających je mieszkańcach.

Ważnym elementem kultury jest również kuchnia regionalna. Prowadząc bufet, czy restaurację należy unikać hamburgerów, hot-dogów, czy sandwiczów, a oferować turystom tradycyjne dania czy przekąski, przyrządzone z miejscowych produktów.

Satysfakcja dla turystów

Podejmowanie działań w celu zapewnienia satysfakcji turystom i realizacji ich potrzeb będzie skutkowało ponownymi przyjazdami do danego regionu, do poznanych wcześniej gospodarzy. Tym samym będzie sprzyjało zapewnieniu trwałości popytu turystycznego, a więc trwałości rozwoju funkcji turystycznej i trwałości związanych z nią dochodów.

Należy mieć świadomość, że poziom satysfakcji turystów uzależniony jest nie tylko od zakresu oferowanych usług, standardu obiektu noclegowego, ale również od szeregu innych, często subiektywnych czynników, wśród których bardzo istotne znaczenie odgrywa tradycyjna dla terenów karpaccich gościnność gospodarzy.

Działalność edukacyjna

Rozwój turystyki zrównoważonej wymaga zrozumienia i poparcia ze strony mieszkańców i turystów. W tym celu konieczne jest prowadzenie działalności informacyjnej i edukacyjnej. Działalność taka może polegać na ustawianiu tablic informacyjnych, budowie ścieżek dydaktycznych, wydawaniu broszur

i ulotek, prowadzeniu punktu informacyjnego, a także organizowaniu różnego rodzaju szkoleń dla mieszkańców. Szkolenia takie powinny dotyczyć zagadnień związanych z walorami przyrodniczymi i kulturowymi regionu, z ochroną przyrody, z także z obsługą ruchu turystycznego. Działalność edukacyjna powinna obejmować również zagadnienia dotyczące sposobów zwiększania zysków płynących z turystyki, m.in. poprzez kreowanie markowych produktów turystycznych, różnicowanie oferty turystycznej, promowanie atrakcji poza sezonem i obniżanie sezonowości ruchu turystycznego oraz rozwój form turystyki aktywnej.

Kolejnym bardzo ważnym działaniem jest wspieranie kształcenia lokalnej społeczności w zawodach związanych z obsługą ruchu turystycznego oraz z produkcją na potrzeby turystyki, sprzyjanie podnoszeniu kompetencji zawodowych i zdobywaniu odpowiednich uprawnień. Przykład stanowić może organizowanie kursów na przewodnika górskiego.

Działalność edukacyjna wśród mieszkańców i podnoszenie przez nich kwalifikacji zawodowych są bardzo ważne, gdyż zapewniają rozwój odpowiednich kadr do obsługi turystyki, a tym samym sprzyjają zatrzymaniu płynących z niej dochodów w regionie. Ponadto tylko mieszkańcy świadomi wyjątkowej wagi otaczającego ich środowiska przyrodniczego i kulturowego będą skłonni zabiegać o jego ochronę.

Monitoring

Rozwój turystyki wymaga ciągłego monitoringu. W miejscowościach karpaczkich powinny być prowadzone badania dotyczące wielkości i struktury ruchu turystycznego oraz skutków rozwoju turystyki – zarówno przyrodniczych, jak również społeczno-ekonomicznych. Posiadanie rzetelnych informacji dotyczących zjawisk turystycznych na danym terenie oraz zagrożeń przez nie powodowanych daje podstawę do dalszego planowania oraz do podejmowania działań, które zapobiegały będą negatywnym zjawiskom w przyszłości.

Podsumowując, główne korzyści płynące ze zrównoważonego rozwoju turystyki to:

- zachowanie dobrej kondycji środowiska przyrodniczego, piękna krajobrazu, niezanieczyszczonego powietrza, czystych potoków, lasów;

- zachowanie lokalnych zwyczajów, tradycyjnej architektury;
- dodatkowe miejsca pracy dla mieszkańców – zarówno bezpośrednio w turystyce, jak i w działalności „okołoturystycznej”, w tym dla kobiet, które mogą łączyć pracę przy obsłudze turystów z zajęciami w gospodarstwie oraz obowiązkami rodzinnymi;
- dodatkowe lub nowe dochody dla lokalnej społeczności, ożywienie miejscowej gospodarki (powstawanie nowych, utrzymanie i rozwój istniejących firm i usług);
- rozwój, wzbogacenie lokalnej oferty atrakcji (zaplecza kulturalnego, rekreacyjnego, rozrywkowego) – zarówno dla osób przyjezdnych, jak i mieszkańców;
- wzmocnienie poczucia tożsamości, satysfakcji i dumy mieszkańców, co sprzyja trosce i dbałości o otoczenie w swojej „małej ojczyźnie”;
- wzrost atrakcyjności pobytu i satysfakcji turystów;
- lepsze życie dla przyszłych pokoleń w niezniszczonym środowisku.

Konwencje, strategie, kodeksy... czyli co o zrównoważonej turystyce mówią oficjalne dokumenty

Temat zrównoważonej turystyki i jej pozytywnego wpływu na rozwój społeczno-gospodarczy w skali lokalnej i regionalnej pojawia się właściwie już w każdym ważniejszym oficjalnym dokumencie dotyczącym turystyki i rozwoju regionalnego. Chodzi tu zarówno o dokumenty rangi międzynarodowej czy krajowej, jak i o te o zasięgu regionalnym i lokalnym. Bardzo często jest w nich uwypuklana niezmiernie ważna rola samorządów lokalnych w rozwijaniu turystyki. W tej części poradnika chcielibyśmy krótko omówić zawartość różnego typu „oficjalnych dokumentów”, tj. konwencji, kodeksów, strategii rozwoju, ustaw i rozporządzeń oraz wytycznych, pod kątem zrównoważonej turystyki. Poniższy wybór dokumentów i ich zapisów może okazać się pomocny w uzasadnieniu realizacji planowanego przez Ciebie przedsięwzięcia przy ubieganiu się o jego dofinansowanie.

Ramowa Konwencja o Ochronie i Zrównoważonym Rozwoju Karpat (Konwencja Karpacka)

Ramowa Konwencja o ochronie i zrównoważonym rozwoju Karpat (Konwencja Karpacka) została podpisana w roku 2003 roku w Kijowie przez Czechy, Polskę, Rumunię, Serbię, Słowację, Ukrainę oraz Węgry. Konwencja weszła w Polsce w życie 19 czerwca 2006 roku.

Odbyły się dotychczas dwie Konferencje Stron Konwencji:

11 – 13 grudnia 2006 Kijów (Ukraina);

17 – 19 czerwca 2008 Bukareszt (Rumunia).

Strony podczas tych spotkań przyjęły decyzje oraz plany pracy, mające na celu wdrażanie Konwencji. II Konferencja Stron zaowocowała podpisaniem pierwszego protokołu „O ochronie i zrównoważonym użytkowaniu różnorodności biologicznej i krajobrazowej” oraz poparły tworzenie pozostałych protokołów Konwencji, w tym Protokołu ds. Turystyki oraz towarzyszącej mu Strategii Przyszłego Rozwoju Turystyki w Karpatach.

www.carpathianconvention.org

Konwencja Karpacka jest ramowym dokumentem dotyczącym współpracy w zakresie ochrony i zrównoważonego rozwoju Karpat. Jest to instrument innowacyjny, zapewniający międzynarodową ochronę unikatowego środowiska

naturalnego oraz dziedzictwa narodowego, znajdującego się w Karpatach. Konwencja przyczyni się do podnoszenia jakości życia mieszkańców regionu, wzmocnienia lokalnej gospodarki i zwiększenia aktywności społeczności lokalnych.

Istotą Ramowej Konwencji jest deklaracja stron o wzajemnym zharmonizowaniu i uzgodnieniu swojej polityki sektorowej w sposób sprzyjający nadrzędnemu celowi tego porozumienia. Współpraca obejmuje następujące obszary:

1. **Zintegrowane podejście do gospodarowania zasobami ziemi**, poprzez opracowanie i wprowadzanie właściwych instrumentów, takich jak plany zintegrowanego zarządzania.
2. **Ochrona i zrównoważone użytkowanie różnorodności biologicznej i krajobrazowej**. Poprzez wprowadzenie odpowiedniej polityki oraz podejmowanie środków dla zapewnienia wysokiego stopnia ochrony i zrównoważonego użytkowania naturalnych i pół-naturalnych siedlisk, ich ciągłości i łączności oraz gatunków flory i fauny charakterystycznych dla Karpat, a w szczególności ochrony gatunków zagrożonych i endemicznych oraz wielkich drapieżników.
3. **Planowanie przestrzenne**, poprzez odpowiednią mającą na celu ochronę i zrównoważony rozwój Karpat, uwzględniającą szczególne uwarunkowania ekologiczne i społeczno-gospodarcze występujące w Karpatach i ich ekosystemach górskich oraz zapewniającą korzyści dla lokalnych mieszkańców.
4. **Zrównoważone i zintegrowane zarządzanie wodami dorzeczy**. Poprzez promowanie polityk uwzględniających zrównoważone wykorzystywanie zasobów wodnych w planach użytkowania ziemi oraz dążących do realizacji planów opartych na zintegrowanym podejściu do zarządzania dorzeczami, uznających znaczenie ograniczania, zapobiegania i kontrolowania zanieczyszczeń oraz powodzi, a także zmniejszając rozczłonkowanie siedlisk wodnych.
5. **Zrównoważone rolnictwo i leśnictwo**, poprzez utrzymywanie gospodarowania ziemi zgodnego z tradycyjnymi sposobami jej uprawy w sposób zrównoważony oraz wprowadzenie polityk rolnych, mających na uwadze potrzebę ochrony ekosystemów i krajobrazów górskich, znaczenie różnorodności biologicznej i specyficzne warunki gór jako terenów o mniej korzystnych możliwościach gospodarowania.
6. **Zrównoważony transport i infrastruktura**. Poprzez politykę planowania i rozwoju zrównoważonego transportu i infrastruktury, która będzie mieć na uwadze specyfikę środowiska terenów górskich, z uwzględnieniem

ochrony obszarów wrażliwych, zwłaszcza obszarów o wysokiej różnorodności biologicznej, szlaków wędrówek lub obszarów o międzynarodowym znaczeniu, ochrony różnorodności biologicznej i krajobrazowej oraz ochrony obszarów o szczególnym znaczeniu dla turystyki.

7. **Zrównoważona turystyka**, poprzez podejmowanie działań mających na celu promowanie zrównoważonej turystyki w Karpatach, przynoszącej korzyści ludności miejscowej, opartej na wyjątkowym charakterze przyrody, krajobrazu i dziedzictwa kulturowego Karpat.
8. **Przemysł i energia**, poprzez promowanie technologii czystszej produkcji w celu odpowiedniego zapobiegania awariom przemysłowym, ograniczania i usuwania ich skutków oraz ochrony zdrowia ludzkiego i ekosystemów górskich.
9. **Dziedzictwo kulturowe i wiedza ludowa**, poprzez politykę mającą na celu zachowanie i promowanie dziedzictwa kulturowego i wiedzy ludowej ludności miejscowej oraz wyrobu i wprowadzania na rynek miejscowych produktów, wyrobów artystycznych i rękodzielniczych. Strony będą dążyć do zachowania w Karpatach tradycyjnej architektury, sposobów użytkowania ziemi, miejscowych ras zwierząt gospodarskich i odmian roślin uprawnych oraz zrównoważonego użytkowania dziko rosnących roślin.
10. **System ocen oddziaływania na środowisko i informowania o stanie środowiska, monitoring oraz wczesne ostrzeżenie**, poprzez zastosowanie ocen ryzyka i ocen oddziaływania na środowisko, biorących pod uwagę specyfikę karpaccich ekosystemów górskich, przeprowadzając konsultacje w sprawie przedsięwzięć o transgranicznym charakterze w Karpatach i dokonując oceny ich oddziaływań na środowisko.
11. **Podnoszenie świadomości, edukacja i udział społeczeństwa**, poprzez politykę mającą na celu podnoszenie świadomości ekologicznej i poprawę dostępu społeczeństwa do informacji o ochronie i zrównoważonym rozwoju Karpat oraz promowanie związanych z tym szkolnych i innych programów edukacyjnych. Poprzez politykę gwarantującą udział społeczeństwa w procesie podejmowania decyzji dotyczących ochrony i zrównoważonego rozwoju Karpat oraz wdrażania niniejszej Konwencji.

Poszczególne artykuły będą wdrażane poprzez opracowanie, przyjmowanie oraz ratyfikowanie tematycznych protokołów do Konwencji, a następnie włączanie ich postanowień w system prawny państw - stron Konwencji, co z kolei umożliwi ich realizację.

Realizacja ratyfikowanych protokołów jest zadaniem poszczególnych rządów, co może też przekładać się na konkretne działania i wspólne projekty rozmaitych podmiotów, natomiast szczegóły tych przyszłych działań zależą będą od uzgodnień stron (m.in. treści poszczególnych protokołów i planów działania na rzecz ich realizacji) oraz wielkości wyasygnowanych przez strony środków lub dostępnych z zewnętrznych źródeł finansowania.

Zrównoważona turystyka w świetle Konwencji Karpackiej

Zrównoważonej turystyce na obszarze Karpat poświęcony jest Artykuł 9 Konwencji, który stanowi, że:

1. Strony podejmą środki mające na celu promowanie zrównoważonej turystyki w Karpatach, przynoszącej korzyści ludności miejscowej, opartej na wyjątkowym charakterze przyrody, krajobrazu i dziedzictwa kulturowego Karpat, a także rozszerzą współpracę w tym celu.
2. Strony będą prowadzić politykę mającą na celu promowanie współpracy transgranicznej, przyczyniającej się do rozwoju zrównoważonej turystyki, na przykład przez opracowywanie skoordynowanych lub wspólnych planów zarządzania transgranicznymi lub przygranicznymi obszarami chronionymi oraz innymi terenami o walorach turystycznych.

Podczas dwóch spotkań Grupy Roboczej ds. Turystyki Zrównoważonej Konwencji Karpackiej, w których wzięli udział przedstawiciele siedmiu krajów Karpackich, opracowane zostały projekty następujących dokumentów: Protokół ds. Turystyki oraz Strategia Przyszłego Rozwoju Turystyki w Karpatach. Będą one w dalszym ciągu podlegały konsultacjom, tak aby ich ostateczny kształt odpowiadał realnym potrzebom i problemom regionu Karpackiego.

Protokół ds. Turystyki (Projekt)

Protokoły tematyczne zawierają zapisy uszczegóławiające Konwencję Karpacką, czyli znajdujemy w nich plan wdrażania. Protokół ds. Turystyki zawiera wytyczne dotyczące zrównoważonego planowania, rozwoju i zarządzania turystyką w Karpatach, w tym również turystyką międzynarodową.

Jednym z istotnych zapisów protokołu jest zobowiązanie Państw – Stron Konwencji do angażowania w przygotowywanie i wdrażanie działań władz lokalnych i regionalnych. Dodatkowo dokument zakłada wdrażanie różnorodnych działań zachęcających różne podmioty do rozwoju turystyki „zrównoważonej”,

takich jak: wsparcie zastosowania technologii przyjaznych środowisku w obiektach turystycznych, certyfikaty i znakowanie, obniżenie podatków oraz wsparcie inicjatyw społecznych.

Protokół określa następującą definicję turystyki zrównoważonej na potrzeby wdrażania Konwencji Karpackiej:

„Turystyka zrównoważona” oznacza takie formy rozwijania, zarządzania i uprawiania turystyki, które pozwalają na zachowanie integralności środowiskowej, społecznej i ekonomicznej oraz dobrej kondycji zarówno zasobów naturalnych, jak również infrastrukturalnych, kulturowych i ludzkich w danym regionie. Turystyka zrównoważona powinna:

- *przyczyniać się do zachowania różnicowania biologicznego, geologicznego, krajobrazowego i kulturowego;*
- *przyczyniać się do budowania dobrobytu lokalnych społeczności poprzez zwiększanie sprawiedliwości społecznej oraz wzmacnianie praw dotyczących samostanowienia tychże społeczności oraz ludności autochtonicznej;*
- *zawierać doświadczenie interpretacji/uczenia się;*
- *zachęcać turystów i przemysł turystyczny do odpowiedzialnych działań;*
- *być dostosowana skalą do otoczenia;*
- *minimalizować wykorzystanie nieodnawialnych zasobów naturalnych;*
- *być dostosowana do fizycznej i społecznej chłonności turystycznej regionu;*
- *być lokalną własnością zarządzaną przez społeczność regionu (partycypacja lokalnych społeczności w jej tworzeniu, lokalna własność oraz tworzenie możliwości rozwijania działalności gospodarczej, zwłaszcza dla mieszkańców terenów wiejskich).*

Ponadto Protokół zobowiązuje Strony Konwencji do:

- a. *rozwijania i zarządzania turystyką w sposób, który pozwoli na zachowanie bioróżnorodności regionu oraz ochronę ważnych gatunków i ich siedlisk, zgodnie z celami określonymi przez Konwencję o Różnorodności Biologicznej;*
- b. *rozwijania i zarządzania turystyką w sposób, który pozwoli na zachowanie różnorodności krajobrazu, zgodnie z celami określonymi przez Europejską Konwencję Krajobrazową;*
- c. *wymiany informacji między rządami oraz wszystkimi interesariuszami, dotyczących dobrych praktyk w zakresie rozwoju i zarządzania zrównoważoną turystyką, w tym informacji dotyczących planowania, standardów, rozwiązań prawnych i ich wprowadzania w życie oraz doświadczeń zebranych w ramach realizacji tych reguł;*

- d. rozwijania, harmonizowania oraz wprowadzania w życie odpowiednich planów zarządzania;
- e. integracji planowania dotyczącego zrównoważonej turystyki z planowaniem dotyczącym innych sektorów tak, aby zapewnić realizację potrzeb wszystkich obszarów;
- f. zapewnienia, że powstające plany tworzą możliwości zatrudnienia dla lokalnych społeczności i są zgodne z ich potrzebami;
- g. zapewnienia, że plany spełniają wytyczne pozwalające na zrównoważone wykorzystywanie zasobów naturalnych i ziemi;
- h. promowania rozwoju zróżnicowanej bazy turystycznej, zintegrowanej z innymi działaniami ekonomicznymi w regionie;
- i. ułatwiania transferu i przyswajania przyjaznych środowisku i społecznie akceptowanych technologii i specjalistycznej wiedzy; zapewniania szkoleń dotyczących takich kwestii związanych ze zrównoważoną turystyką, jak planowanie, ramy prawne, ustalanie standardów, kontrola ze strony administracji oraz instytucji nadzorujących oraz wdrażanie oceny skutków oraz technik i procedur zarządzania w turystyce;
- j. pobudzania rozwoju sieci współpracy umożliwiających wymianę opinii i informacji;
- k. włączania interesariuszy w proces tworzenia i wdrażania planów związanych z turystyką, w celu zwiększenia ich skuteczności.
- l. pobudzania tworzenia partnerstwa z interesariuszami w celu ułatwienia własności w projektach oraz podziału odpowiedzialności.
- m. ułatwiania inwestycji i finansowania rozwoju zrównoważonej turystyki poprzez wzmacnianie partnerstwa z sektorem prywatnym, donatorami oraz społecznością finansującą oraz uczestniczenie w międzynarodowych inicjatywach skupionych na realizacji wyżej wymienionych celów.
- n. Promowania wzorów zrównoważonej konsumpcji i produkcji w sektorze turystycznym poprzez koncentrację na zintegrowanym podejściu dotyczącym m. in. środowiskowych, społecznych i ekonomicznych aspektów rozwoju turystyki.

Strategia Przyszłego Rozwoju Turystyki w Karpatach (zwana również Strategią Turystyczną – Projekt)

Strategia jest dokumentem ułatwiającym komunikację między rządami oraz interesariuszami, zachęcającym do podejmowania działań i inicjatyw związanych z rozwojem zrównoważonej turystyki.

Celem Strategii Turystycznej jest wspieranie turystyki, która integruje socjo-ekonomiczne korzyści z biologiczną i kulturową różnorodnością, tak, jak jest to określone w Artykule 9 Konwencji Karpackiej.

Strategia wyznacza cele oraz planuje działania dla wszystkich interesariuszy oraz odnosi się do wszystkich aspektów rozwoju Karpat związanych pośrednio lub bezpośrednio z turystyką. Dokument ten określa również zadania oraz priorytety tematyczne, które wymagają działań w całych Karpatach (na poziomie międzynarodowym, państwowym oraz międzysektorowym). Bardzo ważną częścią strategii jest plan wdrażania obejmujący konkretne działania, ramy czasowe oraz interesariuszy w nie zaangażowanych.

Wspólna wizja Karpat, określona w Strategii Turystycznej
Karpaty to żywy region o wspólnej tożsamości, zamieszkały przez ludzi cieszących się otaczającą przyrodą i jakością życia bogatego w tradycje. Unikalne dziedzictwo naturalne i kulturalne Karpat stanowi podstawę umożliwiającą przekształcenie tego regionu w konkurencyjny cel turystyki zrównoważonej.

Wspólna współpraca, lokalne zarządzanie i partnerstwa przyczyniają się do podnoszenia jakości usług turystycznych, które stanowią źródło ciągłych korzyści dla lokalnych społeczności i gospodarki.

Cele Strategii:

1. Promocja Karpat, jako wyjątkowego celu podróży.

Cel ten będzie realizowany poprzez zintegrowany rozwój produktów i usług zrównoważonej turystyki oraz wieloaspektową promocję Karpat.

2. Zarządzanie turystyką w Karpatach.

Zarządzanie powinno integrować potrzeby społeczności lokalnych oraz ochronę przyrody i dziedzictwa kulturowego.

3. Podnoszenie świadomości w zakresie rozwoju turystyki zrównoważonej.

Budowanie kompetencji społeczności lokalnej oraz innych grup związanych z Karpatami lub je odwiedzających poprzez szkolenia oraz kampanie edukacyjne, promocyjne i informacyjne.

Inne dokumenty międzynarodowe

1. Globalny Kodeks Etyki w Turystyce

Przyjęty w 1999 r. przez Światową Organizację Turystyki i poparty w 2001 r.

przez Zgromadzenie Ogólne ONZ, uznaje rolę turystyki jako czynnika zrównoważonego rozwoju.

www.world-tourism.org/code_ethics/pdf/languages/Poland.pdf

Artykuł 3

Turystyka jako czynnik zrównoważonego rozwoju

- 1. Wszyscy uczestnicy rozwoju turystyki winni chronić środowisko i zasoby naturalne, by zapewnić znaczny, trwały i zrównoważony rozwój gospodarczy sprawiedliwie zaspakajający potrzeby i aspiracje obecnych oraz przyszłych pokoleń;*
- 2. Władze państwowe, regionalne i lokalne winny traktować jako pierwszoplanowe, a także odpowiednio je wspomagać, wszelkie formy rozwoju turystyki, które prowadzą do oszczędzania rzadkich i cennych zasobów, w tym zwłaszcza wody i energii, oraz ograniczenia produkcji odpadów;*

[...].

2. Karta Zrównoważonej Turystyki

Opracowana na Światowej Konferencji Zrównoważonej Turystyki w Lanzarote na Wyspach Kanaryjskich (Hiszpania) w dn. 27-28 kwietnia 1995 r. przez Światową Organizację Turystyki, Program Środowiskowy przy ONZ, UNESCO i Komisje Wspólnoty Europejskiej.

www.prm.nau.edu/prm300/charter-for-sustainable-tourism.htm

(tekst w języku angielskim)

[...]

- 1. Rozwój turystyki powinien być oparty o zasady zrównoważonego rozwoju, co znaczy, że w perspektywie długookresowej powinien być możliwy do zniesienia pod względem ekologicznym, a także realny pod kątem gospodarczym oraz sprawiedliwy etycznie i społecznie dla lokalnych mieszkańców.*
- 2. Zrównoważony charakter turystyki wymaga, aby harmonijnie łączyła ona lokalne elementy środowiska przyrodniczego, dziedzictwa kulturowego i gospodarki człowieka.[...]*

3. Agenda 21

Wszechstronny plan działań, które mają być podjęte na szczeblu globalnym, krajowym i lokalnym przez organizacje systemu ONZ, rządy i główne grupy na każdym obszarze, gdzie ludzie oddziałują na środowisko

w celu zapewnienia trwałego i zrównoważonego rozwoju. Jeden z trzech dokumentów przyjętych na Szczycie Ziemi - Konferencji Narodów Zjednoczonych „Środowisko i Rozwój” (UNCED) - w Rio de Janeiro, w czerwcu 1992 roku.

www.un.org/esa/dsd/agenda21/ (tekst w języku angielskim).

[...]

Rządy krajów leżących na terytoriach górskich powinny działać w kierunku dywersyfikacji górskich gospodarek, m.in. przez tworzenie i wzmacnianie turystyki, w zgodzie z zasadami zintegrowanego gospodarowania obszarami górskimi.

Turystyka powinna być promowana jako alternatywna możliwość egzystencji na terenach górskich.[...]

(Rozdział 13 dot. zrównoważonego rozwoju terenów górskich)

4. Wytyczne w sprawie różnorodności biologicznej i rozwoju turystyki

Przyjęte na Siódmej Konferencji Stron Konwencji o różnorodności biologicznej w Kuala Lumpur w Malezji w dn. 9 – 20 lutego 2004 r.

biodiv.mos.gov.pl/biodiv/app/category.do?categoryId=1410

[...]

8. Należy ustanowić proces konsultacji, zapewniający bieżący i efektywny dialog i dzielenie się informacjami między zainteresowanymi podmiotami, a także rozwiązywanie konfliktów, które mogłyby powstać w związku z turystyką oraz budowanie konsensu. Aby pomóc w tym procesie, należy powołać organ reprezentujący szeroki zakres zainteresowanych podmiotów, w tym resorty rządowe, sektor turystyki, organizacje pozarządowe, społeczności tubylcze i lokalne oraz inne zainteresowane podmioty, w celu zapewnienia ich zaangażowania i pełnego udziału w całym procesie oraz zachęcić je do ustanawiania partnerstw.

[...]

11. Zrównoważony charakter rozwoju turystyki we wszelkich miejscach, do których przyjeżdżają turyści, wymaga skoordynowanego tworzenia polityki, planowania rozwoju i zarządzania.

[...]

86. Edukacja i kampanie podnoszenia świadomości muszą być skierowane do zarówno sektorów zawodowych, jak i ogółu społeczeństwa, i powinny informować o oddziaływaniach turystyki na różnorodność biologiczną i dobrych praktykach w tej dziedzinie. Sektor prywatny, a zwłaszcza organizatorzy wycieczek, mogliby przekazywać swoim klientom szerszy zakres informacji dotyczących zagadnień turystyki i różnorodności biologicznej, zachęcać ich do ochrony różnorodności biologicznej i dziedzictwa kulturowego oraz unikania negatywnych oddziaływań na nie z poszanowaniem ustawodawstwa krajowego odwiedzanego kraju oraz tradycji społeczności tubylczych i lokalnych tego kraju, a także do wspierania działań zgodnych z niniejszymi Wytycznymi.

[...]

5. Podstawowe kierunki dotyczące zrównoważonego rozwoju turystyki europejskiej

Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Gospodarczego i Społecznego oraz Komitetu Regionów (Bruksela, 21 listopada 2003 r., COM (2003) 716 final)

www.zarabiajnaturystyce.pl/pliki/kierunki_rozwoju_turystyki.doc

Zapewnienie zrównoważonego rozwoju turystyki europejskiej pod względem gospodarczym, społecznym i środowiskowym jest niezwykle ważne zarówno w postaci wkładu w zrównoważony rozwój Europy i świata, jak i dla trwałości, stałego wzrostu, konkurencyjności i sukcesu handlowego tego niezwykle ważnego pod względem gospodarczym sektora. [...] Komisja za właściwą drogę do zrównoważonego rozwoju turystyki europejskiej uważa wzmocnienie istniejących ram działania i jak najlepsze ich wykorzystanie. Oznacza to opieranie się głównie na pozytywnych skutkach już wypróbowanych wspólnotowych polityk i środków działania, przy jednoczesnym rozszerzaniu ich, oraz na inicjatywach sprzyjających zrównoważonemu rozwojowi turystyki, podejmowanych w tej dziedzinie przez pozostałe zainteresowane strony, nienależące do Wspólnoty.

(s. 3)

Dokumenty krajowe

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.

*Rzeczpospolita Polska [...] zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.
(Art. 5).*

2. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013

www.funduszeuropejskie.gov.pl/WstepDoFunduszyEuropejskich/Documents/NSRO_maj2007.pdf

*Jedną z podstawowych zasad strategii rozwoju społeczno-gospodarczego kraju to trwały i zrównoważony rozwój:
[...]podstawową zasadą stosowaną przy realizacji celów NSRO jest znajdowanie konsensusu pomiędzy efektywnością ekonomiczną podejmowanych działań a wymogami związanymi z promocją zasad zrównoważonego rozwoju, przy równoczesnym zachowaniu równości szans kobiet i mężczyzn oraz zachowaniu walorów środowiska przyrodniczego.
(s. 40)*

3. Narodowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2007-2013

www.nsr.gov.pl

*Priorytet 2.4. Zachowanie i wykorzystanie dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego oraz rozwój turystyki
Dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze ma samoistną wartość, jego zachowanie i rozwój przyczyniają się jednak do poprawy jakości życia, zwiększają atrakcyjność turystyczną regionów i kraju oraz są istotnym czynnikiem ich promocji. Natomiast rozwój turystyki przyczyni się w znaczący sposób do rozwoju społeczno-ekonomicznego regionów, wpływając na uzyskanie korzystnego wizerunku Polski w świecie i budowy marki Polska.
(s. 100)*

4. Strategia rozwoju turystyki na lata 2007-2013

[www.funduszeustrukturalne.gov.pl/informator/npr2/dokumenty_strategiczne/Strategia Rozwoju Turystyki .pdf](http://www.funduszeustrukturalne.gov.pl/informator/npr2/dokumenty_strategiczne/Strategia_Rozwoju_Turystyki.pdf)

W zakresie kształtowania przestrzeni turystycznej rekomendowane są działania na rzecz zrównoważonego rozwoju regionalnego poprzez kształtowanie przestrzeni turystycznej w zgodzie z zasadami ochrony środowiska oraz zwiększania dostępności komunikacyjnej regionów turystycznych.

(s. 5)

Misja polskiej turystyki oraz cele i działania służące jej realizacji

Wykorzystanie dziedzictwa kultury, tradycyjnej gościnności i bogactwa przyrody do wzrostu znaczenia turystyki w tworzeniu dochodu narodowego oraz budowania pozytywnego obrazu Polski w kraju i na świecie.

Turystyka daje możliwość dynamicznego rozwoju gospodarczego i społecznego kraju, przyczyniając się do generowania nowych miejsc pracy, podnoszenia poziomu życia społeczeństwa i zwiększania konkurencyjności regionów przy zachowaniu tradycyjnych wartości polskiego społeczeństwa i w zgodzie z zasadą zrównoważonego rozwoju.

(s. 32)

Dokumenty regionalne

1. Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego na lata 2000-2020

http://bip.silesia-region.pl/STRATEGIA/strategia_07_05.pdf

Wizja Województwa Śląskiego

Województwo Śląskie będzie:

[...]

** regionem „czystym” we wszystkich składnikach środowiska naturalnego, zapewniającym zachowanie bioróżnorodności obszarów, stwarzającym warunki do zdrowego życia i realizującym zasady zrównoważonego rozwoju,*

** regionem o dużych walorach przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych, a także turystyczno-rekreacyjnych, z różnorodną ofertą spędzania czasu wolnego, [...].” (s. 65)*

CEL STRATEGICZNY IV: Poprawa jakości środowiska naturalnego i kulturowego oraz zwiększenie atrakcyjności przestrzeni

[...]

Dla poprawy atrakcyjności terenu ważna jest również ochrona istniejących zasobów przyrodniczych, będących wyrazem bioróżnorodności regionu. Istotne jest także podjęcie działań dla podniesienia i utrzymania atrakcyjności krajobrazu. Bogate zasoby przyrodnicze powinny służyć rozwojowi turystyki przyjaznej środowisku i kreowaniu proekologicznych zachowań mieszkańców.

Ochrona istniejących zasobów przyrodniczych powinna opierać się na świadomym kształtowaniu dziedzictwa kulturowego, służącego następnym pokoleniom mieszkańców województwa. [...]

(s. 88)

2. Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2007-2013 **www.malopolskie.pl/Pliki/2006/Strategia_RozwojuWM2013.pdf**

Obszar II – Gospodarka regionalnej szansy

Założenia programowe:

Działanie na rzecz podniesienia rentowności usług turystycznych i ich rynkowego zorientowania:

[...]

** Rozwój zrównoważonej turystyki z poszanowaniem walorów środowiska oraz poprawa jakości środowiska naturalnego (reżim ekologiczny i krajobrazowy),*

[...]

(s. 69)

Obszar VII – Dziedzictwo i przestrzeń regionalna

Założenia programowe:

Zrównoważony rozwój turystyki na obszarach chronionych, wypracowanie rozwiązań odciążających parki narodowe od nadmiernego ruchu rekreacyjno-turystycznego, w tym motoryzacyjnego, [...]

(s. 109)

3. Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2020 www.si.podkarpackie.pl/pliki/2008/strat_woj.pdf

Wizja rozwoju województwa podkarpackiego:

Województwo podkarpackie powinno stać się obszarem zrównoważonego rozwoju, integrującym cele społeczne, ekologiczne i gospodarcze oraz zapewniającym możliwości realizacji potrzeb społeczeństwa i osiąganie wysokiego standardu życia.

(s. 85)

Gospodarka regionu

Cel strategiczny: Tworzenie warunków dla wzrostu konkurencyjności gospodarki poprzez rozwijanie przedsiębiorczości, zwiększanie jej innowacyjności oraz podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej regionu. [...]

Priorytet 4: Turystyka jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego województwa

Kierunek działania 1: Podniesienie konkurencyjności produktu turystycznego

[...] Wsparte zostaną przedsięwzięcia służące rozwojowi turystyki na terenach wiejskich oraz w obszarach atrakcyjnych przyrodniczo, przy zachowaniu zasady zrównoważonego rozwoju oraz obowiązujących standardów ochrony przyrody.

(s. 96)

Ochrona środowiska

Cel strategiczny: Poprawa jakości środowiska oraz zachowanie i ochrona zasobów przyrodniczych i wartości krajobrazowych

Priorytet 4: Zachowanie oraz ochrona różnorodności biologicznej i krajobrazowej.

Kierunek działania 2: Propagowanie i wspieranie na obszarach cennych przyrodniczo działań zapewniających ludności dochody z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju

[...] Działaniami zapewniającymi dochody ludności z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju mogą być m.in.:

- turystyka kwalifikowana (głównie w obrębie parków narodowych),*
- turystyka stacjonarna na obrzeżach parków narodowych oparta o małe pensjonaty,*
- turystyka specjalistyczna z wykorzystaniem charakterystycznych dla województwa atrakcji,*
- turystyka uzdrowiskowa,*
- agroturystyka,*
- ekoturystyka, [...]*

(s. 120)

4. Strategia rozwoju turystyki w Województwie Śląskim na lata 2004-2013 www.silesia-region.pl/stratur/srt.pdf

Wizja turystyki w województwie śląskim.

[...] Rozwój turystyki w województwie śląskim odbywa się w poszanowaniu zasad zrównoważonego rozwoju oraz z uwzględnieniem regionalnych uwarunkowań przyrodniczych i różnicowań kulturowych, uznając iż turystyka jest istotnym czynnikiem rozwoju województwa śląskiego tworzącym nowe miejsca pracy dla mieszkańców. [...]

(s. 35)

Cel strategiczny: Rozwój produktu markowego - turystyka na terenach wiejskich

Cel: Utworzenie warunków do pełniejszego rozwoju ekoturystyki

[...] „Zielona turystyka” może spełniać cele społeczne przez zapewnienie turystom ciekawego i wartościowego pobytu na łonie natury, poprawę jakości życia ludności miejscowej, szerzenie zasad i potrzeby rozwijania zrównoważonej turystyki oraz zagwarantowanie, że różne grupy społeczne będą korzystać i czerpać przyjemność z istnienia terenów chronionych. [...]

(s. 73)

Turystyka na obszarze województwa winna rozwijać się zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, tzn. przynosić efekty ekonomiczne, nie niszczyć środowiska przyrodniczego i rozsądnie wykorzystywać walory antropogeniczne oraz rozwijać się do granic, określonych przyzwoleniem lokalnych społeczności.

(s. 133)

5. Kierunki rozwoju turystyki dla województwa małopolskiego na lata 2008-2013

www.malopolskie.pl/Pliki/2008/Kierunki.pdf

Celem nadrzędnym w perspektywie do 2013 roku jest rozwój turystyki jako ważnego sektora gospodarki Województwa Małopolskiego, poprzez rozwijanie konkurencyjnych, markowych produktów turystycznych bazujących na walorach kulturowych, przyrodniczych i krajobrazowych Małopolski, w szczególności w zakresie turystyki w miastach i kulturowej, turystyki rekreacyjnej, aktywnej i specjalistycznej oraz turystyki uzdrowiskowej i zdrowotnej.

(s. 57)

6. Strategia rozwoju turystyki dla Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2013

www.si.podkarpackie.pl/Pliki/2008/StrategiaRozwojuTurystykiWP2007.pdf

Wizja

[...]

Rozwój turystyki w województwie podkarpackim przebiega w sposób zrównoważony, w oparciu o trzy filary: gospodarczy, społeczny i ekologiczny, tak, aby wydobycie i eksponowanie potencjałów turystycznych, nie zagrażało środowisku przyrodniczemu i kulturowemu.

(s. 328)

Obszar priorytetowy 3 - Przestrzeń turystyczna

Cel strategiczny 3 - Zrównoważony rozwój i zarządzanie przestrzenią turystyczną

[...] dla rozwoju gospodarki turystycznej w województwie podkarpackim kluczowego znaczenia nabiera [...] zrównoważony rozwój, opierający się na trzech filarach: gospodarczym, społecznym i ekologicznym.

(s. 355)

Inspiracja
czyli pomysł
na przedsięwzięcie

Na kolejnych stronach przedstawiamy opisy dwudziestu dobrych praktyk zrównoważonej turystyki, z sukcesem wdrażanych w polskich Karpatach. Zostały przez nas wybrane spośród wielu ciekawych inicjatyw realizowanych w regionie karpackim. Przy ich wyborze kierowaliśmy się tym, aby pokazać Ci, Szanowny Czytelniku, możliwie urozmaiconą – pod względem lokalizacji czy formy turystyki – paletę możliwości. Liczymy, że ukazane przykłady staną się inspiracją do podejmowania własnych przedsięwzięć z zakresu zrównoważonej turystyki.

Objaśnienie ikon obrazujących główne formy zrównoważonej turystyki

Poniższa klasyfikacja ma oczywiście charakter arbitralny, uproszczony i pogładowy. Ikony umieszczone na kolejnych stronach przy opisach poszczególnych dobrych praktyk obrazują formy turystyki będące ich „istotą”, wiodącym elementem.

Ikona	Forma turystyki	w tym np.:
	Turystyka edukacyjna	<ul style="list-style-type: none"> – zielone szkoły; – ośrodki edukacyjne;
	Turystyka wiejska, agroturystyka	<ul style="list-style-type: none"> – pobyt w kwaterze agroturystycznej; – udział w tradycyjnych pracach rolnych; – dostęp do lokalnych potraw/produktów/usług (regionalna kuchnia w kwaterze, przejażdżki wozem gospodarza, wypożyczenie roweru/kajaka itp.).
	Turystyka kulturowa	<ul style="list-style-type: none"> – uczestnictwo w tradycyjnych obrzędach i zwyczajach; – turystyka korzeni – aktywne poznawanie dziedzictwa, szlaki dziedzictwa; – podchody krajoznawcze („quest”); – imprezy regionalne; – ekomuzea, skanseny; – tradycyjne uprawy, produkty rolne i potrawy; – legendy, muzyka, gwara.
	Turystyka piesza	<ul style="list-style-type: none"> – wędrówki, wycieczki, rajdy, obozy piesze.

	Turystyka rowerowa	<ul style="list-style-type: none"> - wycieczki, rajdy, obozy rowerowe; - przyjazne środowisku sportowe kolarstwo górskie (wyznaczone trasy).
	Turystyka konna	<ul style="list-style-type: none"> - wędrówki i wycieczki konne.
	Turystyka narciarska	<ul style="list-style-type: none"> - narciarstwo biegowe / śladowe; - narciarska turystyka górską (tzw. ski-touring).
	Turystyka przyrodnicza	<ul style="list-style-type: none"> - obserwacje przyrody; - wycieczki przyrodnicze; - podglądanie i tropienie karpackiej zwierzyny.
	Turystyka wodna	<ul style="list-style-type: none"> - żeglarstwo; - kajakerstwo; - spływ tratwami, dłubankami itp. (np. przełom Dunajca); - windsurfing; - rejs statkiem wycieczkowym; - wędkarstwo (wyznaczone łowiska).
	Specjalne formy turystyki / rekreacji	<ul style="list-style-type: none"> - szybownictwo; - paralotniarstwo; - wspinaczka skałkowa; - speleologia; - wycieczki psimi zaprzęgami.

Legenda do zamieszczonych na kolejnych stronach map ukazujących lokalizację (obszar wdrażania – gminy i miejscowości) dobrych praktyk zrównoważonej turystyki w polskich Karpatach

	obszar wdrażania dobrej praktyki:
Ropa	gmina
	Lutowiska miejscowość
	przebieg szlaku – dobrej praktyki
	granica państwa
	granica gminy
	granica obszaru karpackiego

Bieszczadzka Marka Lokalna

Miejsce

Gminy powiatu bieszczadzkiego: Czarna, Lutowiska, Ustrzyki Dolne, oraz leskiego: Cisna, Lesko, Olszanica, Solina, Baligród

Organizacja wdrażająca

Stowarzyszenie „Bies”

Opis

Projekt Bieszczadzka Marka Lokalna adresowany jest do utalentowanych twórców i rzemieślników mieszkających na terenie Bieszczad. Powstałe dzięki działaniom Grupy Partnerskiej Bieszczadzkie Centrum Promocji i Certyfikacji Produktu Lokalnego w Lutowiskach ma za zadanie ułatwić wszystkim producentom bieszczadzkiem funkcjonowanie na otwierającym się rynku europejskim. Projekt skoncentrowany jest na promocji produktu lokalnego w Bieszczadach, w których poważnym problemem jest słaba komunikacja i brak dostępu do wiedzy na temat marketingu. Producenci produktu lokalnego często nie wiedzą gdzie mogą reklamować swoje wyroby i w jaki sposób je sprzedawać. Słaba komunikacja powoduje, że często pokrewne i bliskie sobie działania nie są realizowane wspólnie, co z pewnością przyniosłoby korzyści tworzonemu w ramach projektu grupom producentom (np. producenci miodu mogą współpracować z producentami wyrobów ceramicznych i glinianych, właściciele stadnin z wytwórcami tkanin itp). Największym sukcesem jest zinwentaryzowanie 183 wyrobów lokalnych i ich producentów, którzy wzięli udział w szkoleniach dotyczących podstaw marketingu i prowadzenia działalności gospodarczej. Poprzez organizowane spotkania, seminaria, szkolenia pozyskiwani są nowi liderzy, którzy najlepiej znają swoje otoczenie i integrują lokalną społeczność.

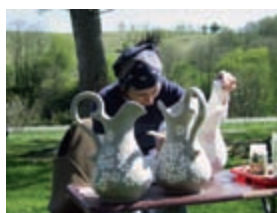
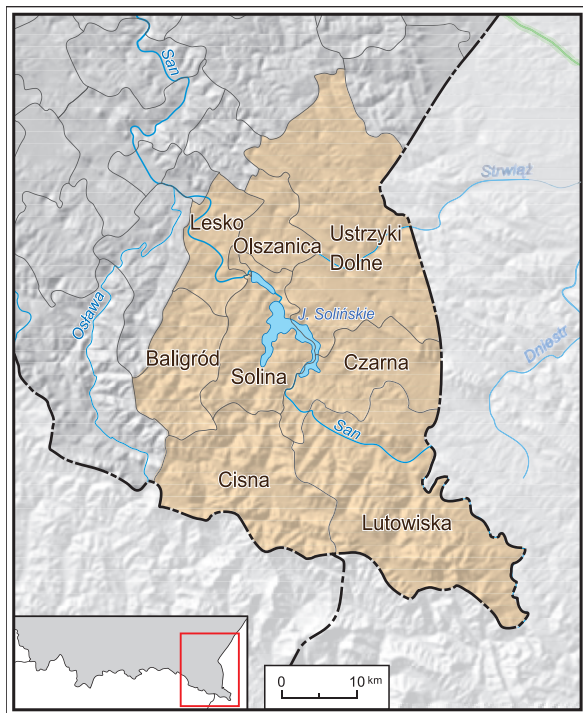
Podsumowanie

Podstawową ideą projektu jest osiągnięcie zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego, opartego na działaniach wpisujących się w zasady partnerstwa, dla których projekt ma być impulsem. Projekt obejmuje również przedsięwzięcia związane z opracowaniem zasad przyznawania bieszczadzkiego certyfikatu „Bieszczadzki Produkt Lokalny Made in Bieszczady” (swoista marka produktu) i odpowiedniego logo dla produktów spełniających ustalone kryteria. Logo stanie się znakiem firmowym dla produktów lokalnych.

Blizsze informacje

Stowarzyszenie „Bies” z siedzibą w Bieszczadzkiem Centrum Promocji i Certyfikacji Produktu Lokalnego w Lutowiskach
38-713 Lutowiska 74A
E-mail: dwisniew@o2.pl
www.madeinbieszczady.pl

Fot. Archiwum Stowarzyszenia „Bies”, Łukasz Wątroba

Chata Bojkowska – ośrodek zrównoważonego rozwoju

Miejsce

Zatwarnica – bieszczadzka wioska w gminie Lutowska

Organizacja wdrażająca

Stowarzyszenie Społeczne „Dzieciom Bieszczadzkiej Szkoły w Zatwarnicy”

Opis

Zatwarnica to mała wieś położona w Bieszczadach, na południe od Połoniny Wetlińskiej. Dzielili burzliwe losy bieszczadzkiej miejscowości – wyludniona i spalona po wojnie, liczy obecnie ok. 250 mieszkańców (przed wojną ok. 1200). Mimo że Zatwarnica leży na uboczu głównych tras ruchu turystycznego w Bieszczadach, baza noclegowa powoli ale systematycznie się powiększa, przybywa też atrakcji turystycznych.

Stowarzyszenie Społeczne „Dzieciom Bieszczadzkiej Szkoły w Zatwarnicy” powstało z inicjatywy rodziców, nauczycieli i innych mieszkańców aby uchronić miejscową szkołę przed zamknięciem. Działania Stowarzyszenia skoncentrowały się wokół stworzenia Ośrodka Zrównoważonego Rozwoju – Chaty Bojkowskiej, który pozwoli utrzymać szkołę, a jednocześnie stanie się miejscem integrującym i aktywizującym lokalną społeczność. Inspiracją była stara chata bojkowska – ostatni tego typu obiekt w okolicy (Bojkowie to grupa etnograficzna, zamieszkująca teren Bieszczad, prawie w całości przesiedlona po II wojnie światowej w inne rejony kraju). Na bazie przeniesionej na teren szkoły i odtworzonej chaty powstaje modelowe gospodarstwo ekologiczne z polem namiotowym, oraz całoroczną bazą noclegowa (10-15 miejsc), warsztatem artystycznym oraz sklepikiem-galerią, gdzie sprzedawane będą wyroby rzemieślnicze, artystyczne, kulinarne i inne produkty promujące lokalne dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe. Chata ma być integralną częścią Ekomuzeum „W Krainie Bojków”. Tutaj będzie można spotkać się „na żywo” z kulturą Bojków, uczestnicząc w różnego rodzaju warsztatach. Na otwarciu chaty niecierpliwie czekają wszyscy mieszkańcy, a szczególnie miejscowi strażacy oraz Koło Gospodyń Wiejskich, które nie mają się gdzie spotykać. Stowarzyszenie realizuje różnorodne działania towarzyszące powstawaniu chaty: wyznakowało ścieżkę przyrodniczo-historyczną „Hylaty”, organizuje spotkania młodzieżowe, warsztaty, festiwale, promuje przyjazny środowisku tryb życia.

Podsumowanie

Działania realizowane w Zatwarnicy kształtują wiedzę i umiejętności dzieci, młodzieży oraz dorosłych, uczą podejmowania decyzji, planowania i organizacji. Powstający wokół Chaty Bojkowskiej ośrodek ekoturystyczny, obejmujący bazę turystyczną, edukację ekologiczną, rozwój miejscowej kultury, wzmacnia potencjał lokalnej społeczności i tworzy warunki do powstawania „zielonych miejsc pracy”.

Bliższe informacje

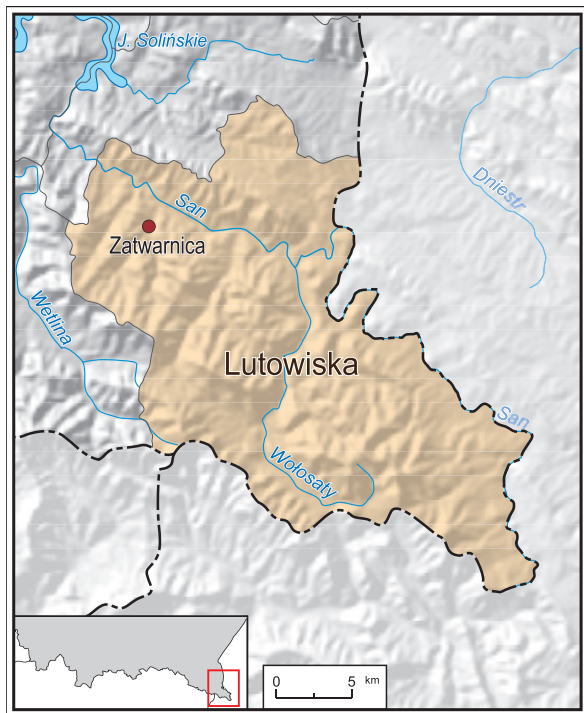
Stowarzyszenie Społeczne „Dzieciom Bieszczadzkiej Szkoły w Zatwarnicy”

Zatwarnica 13, 38-713 Lutowska

E-mail: magda.stanislawski@wp.pl

www.bieszkola-za.free.ngo.pl

Fot. Katarzyna Dyrda

Droga Knurowska – Gościniec Barabów

Miejsce

Od Ochotnicy Górnej w gminie Ochotnica Dolna po Knurów wieś w gminie Nowy Targ

Organizacja wdrażająca

Wiejski Ośrodek Kultury w Ochotnicy Górnej

Opis

Droga Knurowska – Gościniec Barabów to historyczna droga strategiczna z Harklowej do Ochotnicy. Jest jednym z najlepiej zachowanych w skali kraju zabytków wojskowej, górskiej inżynierii drogowej. Zbudowana, w dzisiejszej postaci w latach 1908-1911 przez austro-węgierskie służby inżynieryjne, była jednym z elementów systemu dróg strategicznych dawnej Galicji. Budowali ją technicy i robotnicy z wielu krajów dawnej monarchii, a brygady robocze składały się w dużej mierze z biednych robotników miejskich (m.in. z Krakowa), zwanych „barabami”, stąd nieoficjalna nazwa drogi: „Gościniec Barabów”. Droga dostosowana była do udoskonalanych środków transportu wojskowego, w tym pierwszych ciężarówek i ciągników artyleryjskich. Dziś, jako droga powiatowa, spełnia nadal bardzo ważną funkcję użytkową, głównie dla mieszkańców okolicznych miejscowości w gminach Ochotnica Dolna i Nowy Targ. Ma też coraz ważniejsze znaczenie turystyczne – jest jednym z najpiękniejszych traktów widokowych w Polsce, z którego można podziwiać rozległe panoramy Gorców, Beskidu Sądeckiego, Pienin, a przede wszystkim pełną panoramę Tatr. Dzięki niezbyt dużym spadkom znakomicie nadaje się do turystyki kolarskiej. Jako historyczna budowla inżynierska sprzed prawie 100 lat jest obiektem coraz popularniejszej tzw. „turystyki industrialnej” i ma stanowić element dwóch szlaków dziedzictwa kulturowego: Małopolskich Szlaków Techniki i Małopolskiego Szlaku Historii Fortyfikacji.

W ramach zagospodarowania turystycznego drogi zainstalowano 6 tablic tematycznych w najciekawszych punktach, przygotowano zatoki i miejsca widokowe. Treść tablic (w tym wielu ilustracji) została opracowana w ramach wspólnego projektu Gminy Ochotnica Dolna, Politechniki Krakowskiej, Gorczańskiego Parku Narodowego, Towarzystwa Przyjaciół Fortyfikacji oraz Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego w Nowym Targu, co jest dobrym przykładem współpracy na rzecz wypromowania lokalnego dziedzictwa. Droga Knurowska jest przykładem łączenia potrzeb rozwoju gospodarczego ze stworzeniem atrakcji turystycznej.

Podsumowanie

Siła projektu leży w sposobie jego wykonania – przydrożne tablice wraz z odpowiednią infrastrukturą turystyczną mają za zadanie zatrzymać, zaciekawić, zachęcić do zainteresowania się okolicą. Gorce, góry bogate przyrodniczo, z zachowaną drewnianą architekturą pasterską z perspektywy tej drogi wydają się ciekawe i warte poznania.

Bliższe informacje

Wiejski Ośrodek Kultury w Ochotnicy Górnej

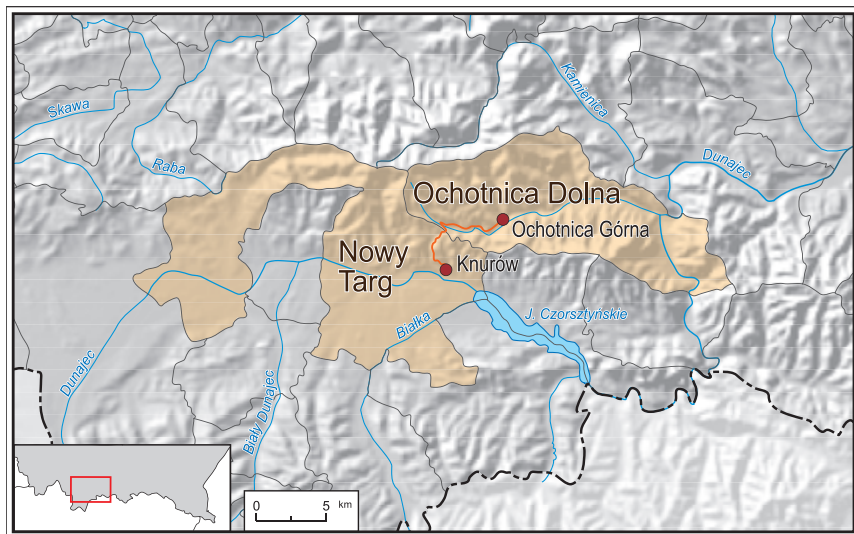
34-453 Ochotnica Górna

Tel.: (18) 262 42 57

E-mail: wokochotnicag@op.pl

pl.wikipedia.org/wiki/Droga_Knurowska

Ilustracje: Jadwiga i Krzysztof Wielgus

Ekomuzeum Bieszczadzkie „Trzy Kulturey”

Miejsce

Lutowiska, gmina Lutowiska

Organizacja wdrażająca

Fundacja Bieszczadzka

Opis

Ekomuzeum Bieszczadzkie „Trzy Kulturey” w Lutowiskach stanowi jeden z elementów Bieszczadzkiego Zespołu Architektoniczno-Przyrodniczego, tworzonego w ramach działań Grupy Partnerkiej „Zielone Bieszczady”. Na specyfikę Ekomuzeum wskazuje już sama jego nazwa i logo. Elementem wyróżniającym je spośród innych inicjatyw jest wielokulturowość, a dokładniej trójkulturowość. Nazwa Trzy Kulturey odnosi się do czasów sprzed II wojny światowej, kiedy Lutowiska zamieszkiwane były przez żyjących zgodnie Żydów, Ukraińców i Polaków. Wydarzenia historyczne bezpowrotnie tę harmonię zniszczyły. Celem przedsięwzięcia jest więc aktywna ochrona i wykorzystanie dziedzictwa historyczno-przyrodniczego gminy do tworzenia miejsc pracy w oparciu o kompleksowy produkt ekoturystyczny i produkty lokalne. Ważnym elementem jest tu integracja i zaangażowanie mieszkańców, lokalnych instytucji i firm w działania na rzecz zrównoważonego rozwoju miejscowości i jej okolic. Dzięki inicjatywie związanej z tworzeniem Ekomuzeum kilkudziesięciu mieszkańców zaangażowało się w praktyczne działania związane z ochroną walorów przyrodniczych i kulturowych okolic. Przeszkoleni podczas warsztatów przyrodniczo-ekologicznych oraz dotyczących kultury materialnej i niematerialnej regionu mieszkańcy Lutowisk uzyskali certyfikaty przewodników po okolicy. Projekt miał niewątpliwie pozytywny wpływ na zmianę świadomości ekologicznej oraz na wzrost zainteresowania historią i kulturą okolicy. Wiele osób zaczęło dostrzegać walory przyrodnicze i kulturowe miejsca, w którym żyją od wielu lat.

Podsumowanie

Ekomuzeum Bieszczadzkie „Trzy Kulturey” to doskonały przykład na to, że pomysł zainicjowany przez kilkunastoosobową grupę osób może przerodzić się w duże przedsięwzięcie, w które angażuje się społeczność lokalna, prywatni przedsiębiorcy, samorząd terytorialny i organizacje pozarządowe. Takie partnerstwo zapewniło projektowi sukces i daje szansę na jego trwałą kontynuację.

Bliższe informacje

Gminne Centrum Informacji w Lutowiskach

38-713 Lutowiska 14

Tel.: (13) 461 03 13

E-mail: gci@lutowiska.pl

www.trzykulturey.org

Fot. Łukasz Wątroba

Ekomuzeum Lanckorona

Miejsce

Gmina Lanckorona

Organizacja wdrażająca

Stowarzyszenie Ekologiczno-Kulturalne „Na Bursztynowym Szlaku”

Opis

Ekomuzeum nie jest pojedynczym budynkiem, wystawą czy galerią, ani nawet ich kompleksem (takim jak skansen), ale siecią rozproszonych w terenie obiektów, które tworzą „żywą” kolekcję, obrazującą wartości przyrodnicze i kulturowe regionu oraz dorobek jego mieszkańców. Ekomuzeum to również różnego rodzaju „żywe” przedsięwzięcia - festyny, jarmarki, koncerty lub spotkania z ciekawymi ludźmi pochodzącymi z lokalnej społeczności, np. twórcami ludowymi, gawędziarzami itp. W oparciu o Ekomuzeum powstają także inne, różnorodne oferty eko- i etnoturystyczne, takie jak warsztaty twórcze i spotkania z twórcami, pokazy i nauka rękodzielnicstwa – bibułkarstwo, ceramika, wycinanki, wyszywanki, tkactwo, wyplatanie z łuby, wyrób świec, wikliniarstwo i inne.

Ekomuzeum Lanckorona to projekt mający na celu wyeksponowanie walorów przyrodniczych, kulturowych, tradycji, historii regionu i „wydobycie” prawdziwej atmosfery i specyfiki okolic Lanckorony. Eksponując najważniejsze ciekawostki regionu, składająca się z kilkunastu przystanków ścieżka kulturowo-przyrodnicza daje zarówno turystom, jak i mieszkańcom możliwość odkrycia „ducha” gminy Lanckorony i okolic. Jak wszystkie ekomuzea, również to jest swoistym „muzeum bez murów” prezentującym żywe dziedzictwo regionu, tworzone przy zaangażowaniu mieszkańców i dzięki ich pomysłowości i wiedzy. Jest przedsięwzięciem tworzoną oddolnie przez mieszkańców, ale przy pełnej aprobacie i pomocy ze strony władz samorządowych. Ekomuzeum ma na celu nie tylko chronić kulturowe i przyrodnicze dziedzictwo regionu, ale również być produktem turystycznym – promowanym i przyciągającym w ten rejon turystów, co stymuluje lokalną gospodarkę i poprawia warunki życia mieszkańców.

Podsumowanie

Ekomuzeum Lanckorona to teren, na którym oprócz podziwiania naturalnych walorów turystycznych, jakimi są głównie zabytki licznie zlokalizowane w tym rejonie, można zapoznać się z kulturą, tradycją, kuchnią, a wreszcie ludźmi regionu – to przecież oni właśnie współtworzą Ekomuzeum. Lokalna społeczność utożsamia się z Ekomuzeum i podejmuje działania wpisujące się w jego ramy.

Blizsze informacje

Stowarzyszenie Ekologiczno-Kulturalne „Na Bursztynowym Szlaku”

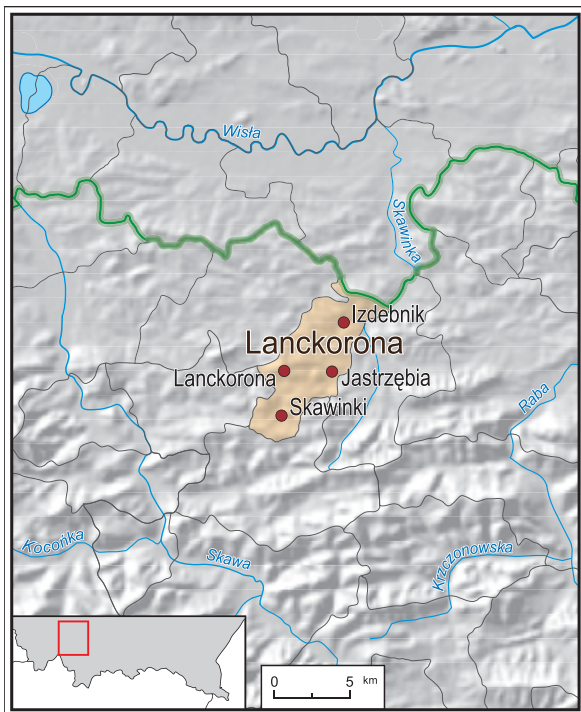
34-143 Lanckorona 16

Tel.: (33) 876 34 01

E-mail: nbs.lanckorona@gmail.com

www.nbs.org.pl

Fot. Katarzyna Dyrda, Dominika Lemler

Górskie trasy rowerowe na pograniczu czesko-polsko-słowackim

Miejsce

Gminy: Istebna, Lipowa, Wisła, Szczyrk

Organizacja wdrażająca

Urząd Gminy w Istebnej

Opis

Region Beskidu Śląskiego jest szczególnie narażony na presję masowej turystyki i nadmierną eksploatację gór. Masowo odwiedzane miejscowości ulegają presji szybkiej obsługi turysty na stoku narciarskim, czy miejskim deptaku. Takie podejście stwarza niebezpieczeństwo, że turysta – zamiast kontaktu z górską przyrodą i wyciszenia – bombardowany jest „dobrodziejstwami” serwowanymi przez zaplecza wyciągów narciarskich, propozycjami przejażdżek samochodami terenowymi, motorami czy quadami. Trendom tym przeciwstawia się realizacja projektu wytyczenia 10 górskich tras rowerowych po Beskidzie Śląskim w celu stworzenia atrakcyjnej a zarazem przyjaźniejszej środowisku alternatywy spędzania czasu.

Trasy rowerowe wytyczono w oparciu o istniejące drogi leśne i liczne przysiółki malowniczo położone na grzbietach i stokach górskich. Zadbano w ten sposób o wysokie walory widokowe tras, co ma decydujące znaczenie dla przeciętnego turysty rowerowego i minimalizuje negatywny wpływ tras na środowisko naturalne. W przedsięwzięcie zaangażowano usytuowane wzdłuż planowanych tras gospodarstwa agroturystyczne, pensjonaty i usługodawców, stwarzając w ten sposób „system obsługi” turysty rowerowego. Dzięki współpracy z wydawnictwem kartograficznym przygotowano specjalne mapy, zawierające szczegółowy przebieg tras oraz część opisową. Na terenie całej gminy ustawiono 5 tablic z mapami tras, które umożliwią turystom orientację w terenie, a także korzystanie z bazy noclegowej.

Istotne dla powodzenia przedsięwzięcia było zapewnienie dobrej promocji. Do Istebnej zaproszono np. Gary’ego Fishera, prekursora i ikonę kolarstwa górskiego, zorganizowano zawody z jego udziałem. Zadania realizowane były lokalnie, a służyły temu liczne spotkania z mieszkańcami, podczas których promowano ideę rozwoju tras rowerowych. Opracowano też i wdrożono specjalną, unikatową formę promocji bazy turystycznej i innych usług w gminie w formie Rowerowej Karty Rabatowej.

Podsumowanie

Funkcjonowanie tras rowerowych w Beskidzie Śląskim na pograniczu polsko-czesko-słowackim przyczynia się do ożywienia ruchu turystycznego w tym rejonie. Wpływa to pozytywnie na społeczności lokalne, wspiera rozwój gospodarczy tych terenów. Zintegrowanie sieci tras rowerowych z rozwojem innych dziedzin gospodarki w regionie jest dobrym przykładem wprowadzenia nowego produktu turystycznego.

Bliższe informacje

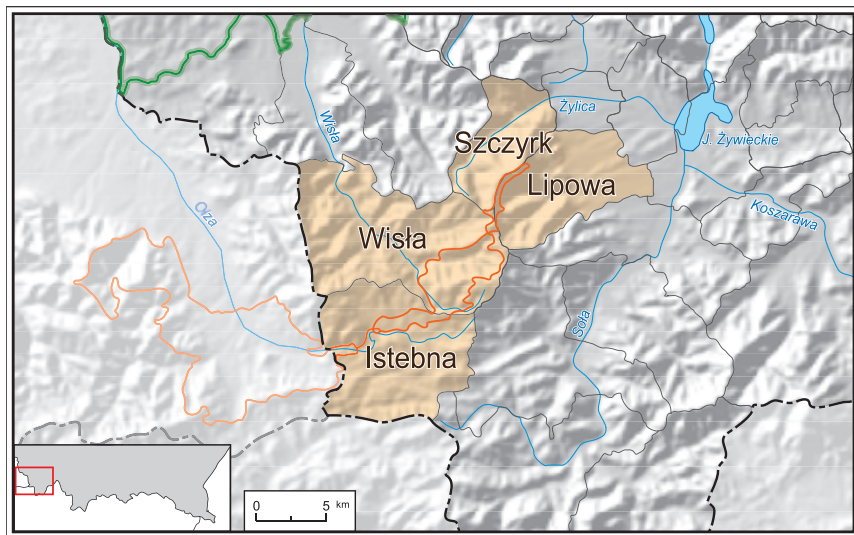
Gmina Istebna

43-470 Istebna 1000

E-mail: mtb@ug.istebna.pl

mtbbeskidy.pl

Fot. Jacek Kohut

Przysłop pod Babią Górą – przysiółek przyjazny środowisku

Miejsce

Zawoja, przysiółek Przysłop

Organizacja wdrażająca

Stowarzyszenie na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju „Przysłop”

Opis

Rejon Babiej Góry jest obszarem obfitującym w walory przyrodnicze i kulturowe, o docenianym już w XIX wieku potencjale turystycznym. W rozwój i promocję zrównoważonych form turystyki zaangażowanych jest wiele podmiotów, takich jak stowarzyszenia, gminy, szkoły i wiele innych, współpracujących w Babiogórskim Parkiem Narodowym. Szczególnym przykładem rozwoju turystyki zrównoważonej i aktywności na polu edukacji ekologicznej i kultywowania tradycji jest Przysłop pod Babią Górą, niewielki przysiółek należący do Zawoi. Inicjatorem działań był klasztor oo. Karmelitów Bosych, zaś powstanie w 2000 r. Stowarzyszenia na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju „Przysłop” przyniosło ożywienie działań. Zrzesza ono ludzi aktywnych i chcących rozwiązywać problemy swojej miejscowości oraz działać dla poprawy jakości życia z poszanowaniem lokalnych zasobów przyrodniczych i kulturowych. Na obszarach chronionych i sąsiadujących z nimi rozwój gospodarczy wymaga zastosowania mniej „inwazyjnych” działań. Koncepcja rozwoju lokalnego oparta jest zatem na ekstensywnej turystyce krajoznawczej, podkreślanii walorów wypoczynkowo-wzdrowotnych regionu oraz promocji jego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego (tradycyjne produkty żywnościowe, sztuka ludowa, rzemiosło artystyczne itp.). Ważne jest uświadomienie mieszkańcom, że jeżeli chcą czerpać korzyści z lokalnych walorów i stworzyć z nich produkt przyciągający turystów, muszą o nie dbać. Podnoszenie wiedzy o zależnościach pomiędzy stanem środowiska a możliwościami rozwoju gospodarczego, głównie poprzez rozwój turystyki, jest najważniejszym wyzwaniem dla działających tu instytucji i liderów. W rejonie Babiej Góry podjęto wiele inicjatyw świadczących, że pogodzenie ochrony przyrody z rozwojem turystyki jest możliwe. W miejscowej „ekologicznej szkole” (Szkoła Podst. nr 4) prowadzone są zajęcia ekologiczne dla dzieci i młodzieży, uczestniczą oni w wielu projektach mających na celu ochronę lokalnej przyrody. Stowarzyszenie opiekuje się szkołą i wspiera jej rozwój (powstało z inicjatywy nauczycieli w celu uchronienia jej przed zamknięciem), działa na rzecz środowiska przyrodniczego i pielęgnuje lokalne dziedzictwo kulturowe. Z inicjatywy Stowarzyszenia wykonano ujęcie wody, wybudowano wodociąg i przydomowe oczyszczalnie ścieków. Stowarzyszenie prowadzi też izbę regionalną, organizuje festyny promujące lokalną kulturę, zbiera stare przepisy i podania ludowe, inwentaryzuje kapliczki, współpracuje z lokalnymi twórcami ludowymi.

Podsumowanie

Działalność Stowarzyszenie i aktywność szkoły są dowodem na to, że nawet w niewielkim sołectwie, posiadając niewielkie fundusze można zrobić bardzo wiele. Potrzebne są jedynie chęci i umiejętność „pukania w odpowiednie drzwi” w celu pozyskiwania wsparcia.

Blіszsze informacje

Stowarzyszenie Na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju „Przysłop”
34-222 Zawoja 886 (Szkoła podstawowa nr 4 w Zawoi Przysłop)
Tel./faks: (33) 877 50 31
E-mail: zawojasp4@interia.pl
www.przyslop.zawoja.pl

Fot. Katarzyna Dyrda, Mariusz Zasadziński

Stowarzyszenie Gościniec 4 Żywiotów

Miejsce

Gminy: Mucharz, Stryszów, Lanckorona, Kalwaria Zebrzydowska

Organizacja wdrażająca

Stowarzyszenie Gościniec 4 Żywiotów

Opis

Stowarzyszenie „Gościniec 4 Żywiotów” obejmuje działalnością 4 gminy południowej Małopolski, reprezentujących 4 żywioły: Mucharz to woda (gmina upatruje swój potencjał w powstającym zbiorniku wodnym), Stryszów to ziemia (potencjałem są ekologiczne uprawy rolne, sady i gospodarstwa agroturystyczne), Lanckorona – powietrze (z racji niezwykłego mikroklimatu oraz szczególnego klimatu artystycznego), a Kalwaria Zebrzydowska – drewno (z racji bogatych tradycji stolarskich). Kalwaria Zebrzydowska zastąpiła niedawno Gminę Sułkowice, która była ogniem (z racji bogatych tradycji kowalstwa, które do dziś owocują istnieniem przemysłu metalowego).

Stowarzyszenie, opierając się na atrakcyjności przyrodniczej i kulturowej gmin, stara się zwiększać ich potencjał turystyczny i gospodarczy. Partnerstwo gmin polega na współpracy i podejmowaniu wspólnych inicjatyw na rzecz rozwoju lokalnego. Tworzony i promowany jest jeden spójny produkt turystyczny, w skład którego wchodzi baza noclegowa, szlaki, propozycje spędzania wolnego czasu, promocja lokalnych produktów, takich jak zdrowa żywność, rękodzieło ludowe czy rzemiosło. Celem tych działań jest poprawa jakości życia mieszkańców, ochrona zasobów kulturowych i przyrodniczych oraz identyfikacja i promocja lokalnych produktów, których sprzedaż zwiększy dochody mieszkańców. Do bardzo ważnych celów jakie stawia sobie Stowarzyszenie należy też integrowanie społeczności lokalnych. Liderzy partnerstwa konsekwentnie podejmują działania integracyjne, by zwiększyć zaangażowanie zwykłych mieszkańców w rozwój obszaru na którym mieszkają. Już widać pierwsze efekty tych działań: coraz więcej osób angażuje się np. w przygotowanie festynów czy jarmarków. Najsilniej w budowanie wzajemnych relacji i powiązań na terenie czterech gmin jest zaangażowany sektor pozarządowy i reprezentujące go stowarzyszenia. W budowanie sieci współpracy włączają się także organizacje sportowe, Ochotnicza Straż Pożarna, zrzeszenie przedsiębiorców oraz kilka gospodarstw rolnych, a w niektóre przedsięwzięcia włączają się także lanckorońskie pensjonaty.

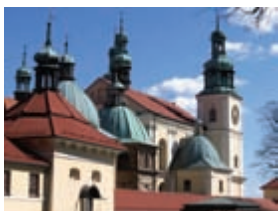
Podsumowanie

Dzięki projektowi i działalności Stowarzyszenia rejon zyskał bardzo dobrą promocję a „Gościniec 4 Żywiotów” jest już znaną marką. Zwiększyła się znacznie aktywność lokalnej społeczności, coraz więcej osób nie tylko przychodzi na festyny, jarmarki, czy inne lokalne imprezy, ale także bierze aktywny udział w życiu gmin, realizując własne pomysły i inicjatywy.

Bliższe informacje

Stowarzyszenie Gościniec 4 Żywiotów
ul. Krakowska 473, 34–143 Lanckorona
Tel.: (33) 876 35 95
E-mail: inwestycje@lanckorona.pl
www.4zywioly.eu

Fot. Katarzyna Dyrda

Trasy narciarstwa biegowego na Kubalonce

Miejsce

Pogranicze gmin Istebna i Wisła

Organizacja wdrażająca

Ośrodek Przygotowań Olimpijskich

Opis

Kubalonka (761 m n.p.m.) w Beskidzie Śląskim to obok Jakuszyca w Sudetach chyba najważniejszy ośrodek narciarstwa biegowego w Polsce. Kilometry przygotowanych tras biegowych wiją się pośród lasów, obfitują w ostre podbiegi i zjazdy. Na trasach, oprócz wyczynowych zawodów sportowych, można organizować zawody amatorskie, a także indywidualnie uprawiać narciarstwo biegowe. W roku 2008 trasy zostały zmodernizowane tak, aby spełniały wymogi międzynarodowe, przez co stały się jednymi z najnowocześniejszych obiektów tego typu w Europie. Latem mogą być używane do jazdy na nartorolkach i rowerach. Zaletą kompleksu jest również jego łatwa dostępność – leży w bezpośrednim sąsiedztwie drogi wojewódzkiej z Wisły – Istebna. Pozwoliło to na realizację projektu bez większej ingerencji w środowisko i ograniczeniu do minimum wycinki drzew.

Zamysł wybudowania w pełni profesjonalnych tras narciarstwa biegowego na Kubalonce nawiązywał do istniejącego w tym regionie silnego ośrodka sportów zimowych. Zarówno skoki narciarskie, jak i narciarstwo biegowe od wielu lat jest w centrum uwagi mieszkańców. Podjęcie decyzji o rozpoczęciu prac modernizacyjnych spotkało się więc z dużą aprobatą społeczności lokalnej. Szczególnie istniejące tu szkoły i kluby sportowe upatrują w funkcjonowaniu tras narciarskich szansę na sukces swoich zawodników oraz upowszechnienie aktywności sportowej młodzieży. Do współpracy włączono również Nadleśnictwo Wisła, gdyż większość terenu na którym zlokalizowane są trasy w administracji Lasów Państwowych. Inwestycja musiała również uwzględnić wymogi prowadzenia tego typu prac na obszarach cennych przyrodniczo, gdyż w całości leży w obrębie obszaru Natura 2000.

Podsumowanie

Trasy do uprawiania narciarstwa biegowego dobrze wpisują się w specyfikę regionu i uwzględniają usytuowanie dróg, miejsc usługowych, różnorodność krajobrazu, turystyczno-sportowo-rekreacyjny charakter miejscowości. Funkcjonowanie tras w sposób pośredni wspiera rozwój gospodarczy społeczności lokalnej, zwiększa zainteresowanie regionem, stwarza okazję do poznania tych terenów i późniejszego, już indywidualnego, ich odwiedzania.

Bliższe informacje

Ośrodek Przygotowań Olimpijskich

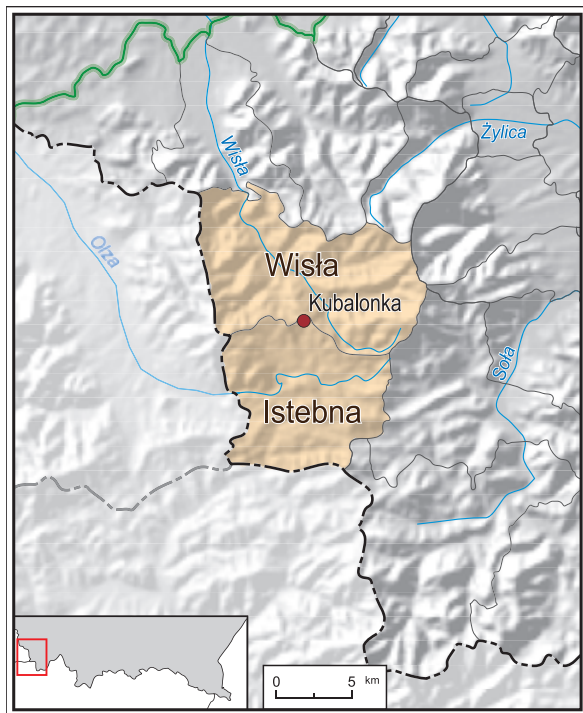
ul. Płażowa 8, 43-370 Szczyrk

Tel.: (33) 81 78 441

E-mail: andrzej.grzybowski@cos.pl

www.foto.pwsk.pl/2008/03/18/trasy-biegowe-na-kubalonce

Fot. Marta Michałek

Szlak rowerowy „Zielony Rower”

Miejsce

Gminy: Ustrzyki Dolne, Czarna, Lutowska, Lesko, Olszanica, Solina, Baligród, Cisna, Komańcza, Sanok, Tyrawa Wołoska, Zagórz

Organizacja wdrażająca

Karpackie Centrum Turystyki Aktywnej „Zielony Rower”

Opis

Projekt „Zielony Rower – Greenway Karpaty Wschodnie” zmierza do utworzenia transgranicznej sieci szlaków turystycznych, wykreowania markowego produktu turystycznego regionu oraz zwiększenia społecznego zaangażowania w ochronę dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego. Polega na tworzeniu międzynarodowego rowerowego szlaku dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego i wykreowaniu markowego produktu turystycznego opartego na idei „greenway”. Szlak rowerowy „Zielony Rower” łączy najpiękniejsze zakątki regionu – atrakcje przyrodnicze i kulturowe, warsztaty twórców ludowych (garniarzy, tkaczy, rzeźbiarzy), galerie i lokalne inicjatywy na rzecz ochrony dziedzictwa Bieszczadów. Nawiązanie kontaktu z ośrodkami zainteresowanymi turystyką rowerową na Słowacji (Snina) i Ukrainie (Użańska Dolina) spowodowało, że projekt ma charakter transgraniczny. Realizacja projektu umożliwiła oznakowanie 900 km tras rowerowych w Bieszczadach oraz włączenia się w inicjatywę społeczności lokalnej polsko-słowacko-ukraińskiego pogranicza. W chwili obecnej na Słowacji został oznakowany 50-kilometry odcinek szlaku „Zelený Bicykel”, trwają też prace nad zakarpackim odcinkiem międzynarodowego szlaku „Greenway” na Ukrainie. Szlak łączy ludzi i inicjatywy lokalne – na szlaku powstały m.in. 2 garniarnie w Jankowcach, pracownia bibułkarska, parking, moło i wypożyczalnia sprzętu pływającego w Bóbrce, odrestaurowana została stara kuźnia w Baligrodzie.

Podsumowanie

Podróżując szlakiem można poznać oryginalne przedsięwzięcia z zakresu ekoturystyki i wspierania lokalnego rzemiosła. Projekt jest „żywy”, wśród lokalnych inicjatyw realizowanych na szlaku znalazły się regionalne imprezy i jarmarki, warsztaty ceramiczne, gospodarstwa ekologiczne, zielone szkoły dla dzieci i młodzieży, rajdy i wycieczki turystyczne.

Bliższe informacje

Przedsiębiorstwo Społeczne „Zielony Rower”

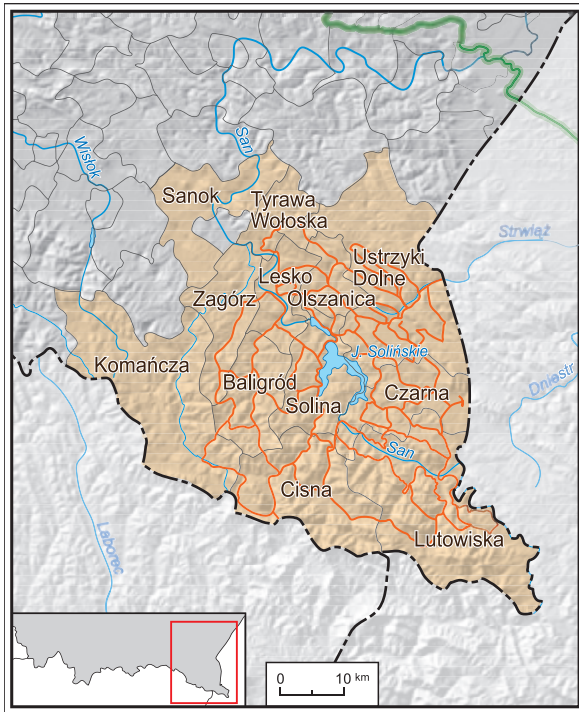
Plac Konstytucji 3 Maja 7, 38-600 Lesko

Tel./faks: (13) 469 62 90

E-mail: fundacja@poczta.bieszczady.pl

www.zielonyrower.pl

Fot. Łukasz Wątroba, grafika Zbigniew Zamoljko

Święto Chleba w gospodarstwie agroturystycznym „U Flika”

Miejsce

Dźwiniacz Dolny w gminie Ustrzyki Dolne

Organizacja wdrażająca

Gospodarstwo Agroturystyczne „U Flika”

Opis

Pomysłodawcą odbywającego się cyklicznie w jedną z sierpniowych niedziel Święta Chleba w Dźwiniaczu Dolnym jest właściciel gospodarstwa agroturystycznego „U Flika”. Zainspirowany podczas pobytu na wyjeździe studyjnym w Bawarii, wystawił w swoim gospodarstwie piec chlebowy. W przeciągu kilku lat wypieki chleba dla rodziny i znajomych przerodziły się w doroczny Festyn Ludowy „Święto chleba – od ziarenka do bochenka”. Na oczach uczestników odtwarzany jest cały proces technologiczny tradycyjnego pieczenia chleba: od wyboru odpowiedniego rodzaju mąki aż po sam wypiek i wspólną degustację. „U Flika” chleb wypieka się na liściu chrzanzu lub liściu kapusty, który to sposób jest kontynuacją tradycji. Chleb pieczony jest na wolnym powietrzu w specjalnie zbudowanym piecu chlebowym opalanym drewnem. Uczestnicy każdorazowo mogą do woli spożywać świeży chleb wraz z tradycyjnymi dodatkami takimi jak smalec, ogórki kiszzone, kwaśne mleko czy masło. Obchodom święta towarzyszą występy zespołów folklorystycznych z Polski, Słowacji i Ukrainy, loteria fantowa, pokazy paralotniarskie, itp. Z roku na rok zainteresowanie imprezą rośnie.

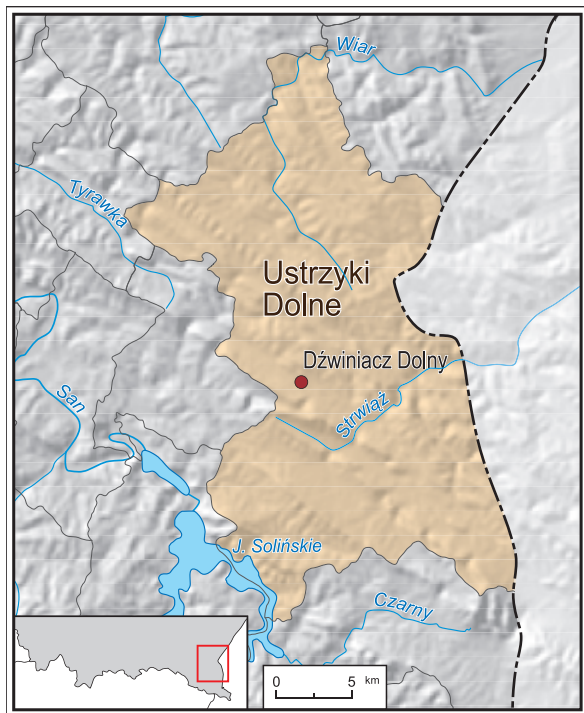
Podsumowanie

Organizowane cyklicznie „Święto Chleba – od ziarenka do bochenka” w Dźwiniaczu Dolnym jest okazją do prezentacji tradycji i kunsztu wypieku chleba. Uczestnicy mogą przy okazji poznać tradycyjną kuchnię regionalną, a także zapoznać się z lokalną kulturą tego urokliwego miejsca, które oferuje piękne krajobrazy oraz wciąż niezniszczoną przyrodę.

Bliższe informacje

Gospodarstwo Agroturystyczne „U Flika”
Dźwiniacz Dolny 13, 38-700 Ustrzyki Dolne
Tel.: (13) 461 25 60
E-mail: poczta@uflika.com.pl
www.uflika.com.pl

Fot. Iwona Oleniuch, Sławomir Stec

Sianokosy w gospodarstwie agroturystycznym „Paryja”

Miejsce

Ołpiny w gminie Szerzyny (powiat tarnowski)

Organizacja wdrażająca

Gospodarstwo agroturystyczne „Paryja”

Opis

Gospodarstwo „Paryja” znajduje się we wsi Ołpiny w powiecie tarnowskim, na terenie Parku Krajobrazowego Pasma Brzanki. Sianokosy w tym gospodarstwie to wyjątkowa propozycja, która daje możliwość poznania wiejskiego życia, zwyczajów i regionalnych specjałów kulinarnych. Impreza kierowana jest głównie do osób dorosłych, zarówno już posiadających umiejętność ręcznego koszenia kosą, jak i początkujących adeptów tej sztuki. Chodzi o wyśmienitą zabawę, a nie wyzysk „przyjeźdnego”. Gospodarz całą robotę jest w stanie wykonać w ciągu krótszego czasu, jednak nad zysk czasowy przedkłada dobre towarzystwo. Propozycja to o tyle cenna, że coraz częściej tradycyjne metody uprawy ziemi i gospodarowania na wsi są zastępowane przez maszyny, odchodzi się także od obrzędów związanych z porami roku czy dnia. W 3-dniowym programie znalazły się propozycje dla mężczyzn (koszenie trawy „z rosą” czy z podbiałem „pod pazuchą”) i kobiet (np. rozbijanie pokosów, przyrządzanie tradycyjnej strawy), a także wspólne dla jednych i drugich roboty związane z suszeniem, kopieniem i zwózką. To wszystko wzbogacone jest warsztatami rękodzielniczymi, wieczerzą z prołziokami (tj. pieczonymi na blasze kuchennej praśnymi plackami zbożowymi z sodą oczyszczoną – zwaną regionalnie prołżą), przejażdżkami konnymi, opowieściami o miejscowych zwyczajach. W programie znalazły się również: wycieczka „szlakiem skalnej rzeźby” oraz wizyta w zakładzie bednarskim. Na sam koniec sianokosów, ale jeszcze przed obiadem odbywa się tradycyjne ostrzenie kosy „żeby się diabeł nie cieszył, że chłop już całkiem ustał”.

Podsumowanie

Sianokosy w „Paryi” to oryginalny przykład agroturystyki, gdzie uczestnicy w aktywny sposób poznają tradycje związane z sianokosami i elementami życia codziennego pogórzańskiej wsi. Warto podkreślić, że tradycyjne sianokosy oznaczają także zmniejszenie negatywnego wpływu na środowisko przy jednoczesnym podtrzymywaniu i przekazywaniu elementów dziedzictwa lokalnego i folkloru, a to wszystko w atmosferze dobrej zabawy i smaczej strawy.

Bliższe informacje

Gospodarstwo Agroturystyczne „Paryja”

38-247 Ołpiny 512

Tel.: (14) 651 93 99, 0 692 756 540

E-mail: kontakt@pogorza.pl

www.paryja.pogorza.pl

Fot. Piotr Firlej

Owca ponad podziałami

Miejsce

Gminy: Istebna, Ujszoły, Jeleśnia, Węgierska Górka

Organizacja wdrażająca

Tatrzańsko-Beskidzka Spółdzielnia Producentów „Gazdowie”

Opis

Program „Owca Plus” ma na celu przywrócenie na terenach Beskidu Śląskiego tradycji wypasu owiec i wyrobu serów wołoskich. Beskidy od wieków były terenem wypasu owiec. Kultura ludów je zamieszkujących była oparta przede wszystkim na tradycjach pasterskich, a owce pozwalały zachować walory krajobrazowe i przyrodnicze regionu. Jednak z biegiem lat wypas owiec w Beskidach i tradycje z nim związane zaczęły zanikać.

Pomysłodawcy programu „Owca Plus” postanowili utworzyć sałasze tam, gdzie kiedyś istniały, i przywrócić krajobrazowi beskidzkiemu brakujący element pasących się na halach stad owiec, a co za tym idzie zachowanie dorobku kulturowego dawnych pokoleń, w życiu których pasterstwo odgrywało znaczną rolę. Program ma za zadanie nie tylko wspierać lokalnych hodowców owiec i promować wspólnoty pasterskie, ale także kultywować dawne zwyczaje, pokazywać bogactwo kulturowe Beskidów. Mieszkańcy terenów na których działa program „Owca plus” biorą udział w licznych uroczystościach związanych z wypasem owiec, takich jak Noc Świętego Jana, Myszani Owiec, Redyk. Występują na nich zespoły regionalne a mieszkańcy mogą zaznajomić się z tradycjami pasterskimi. Dzięki temu wzbogaca się także oferta turystyczna regionu – turyści mogą obcować z autentyczną, bogatą tradycją góralską, podziwiać piękne stroje, ale także zakupić oryginalne oscypki i jagnięcinę, czy produkty z owczej wełny. Baczówki urozmaicają górski krajobraz – turysta przemierzając Beskidy może natknąć się na jedną z nich i zobaczyć na czym polega codzienna praca pasterzy. Jest to niewątpliwie duża atrakcja wzbogacająca górska wędrówkę.

Podsumowanie

O sukcesie przedsięwzięcia zadecydowało umiejętne odwołanie się do tradycji i kultury regionalnej, poszanowanie środowiska naturalnego. Efektem programu jest powrót do tradycji pasterskich, tak charakterystycznych dla terenów Karpat, a zwiększenie popularności i dostępności owczych serów (w tym systemu ich promocji i sprzedaży) nadaje przedsięwzięciu także wymiar ekonomiczny.

Bliższe informacje

Tatrzańsko-Beskidzka Spółdzielnia Producentów „Gazdowie”

ul. Polna 33, 34-406 Leśnica

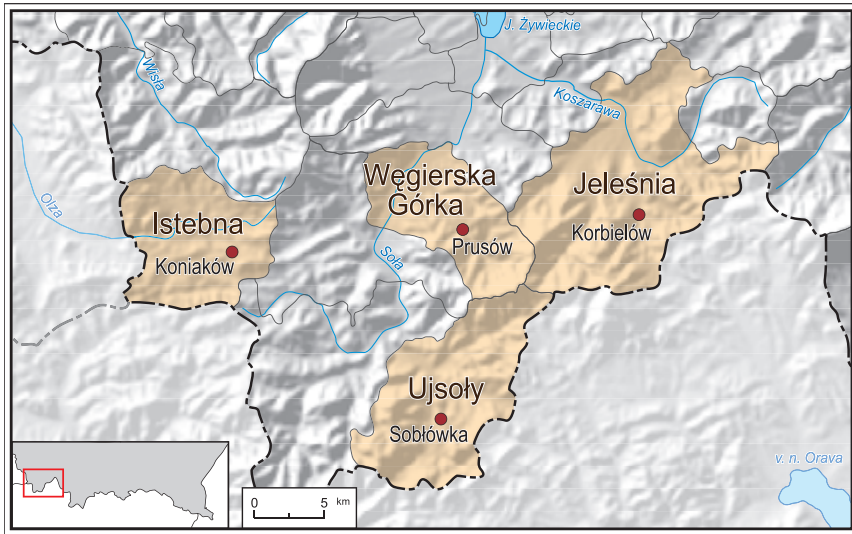
Tel.: 0 664 928 587

E-mail: gorale.slascy@op.pl

goraleslascy.pl

gazdowie.blog.onet.pl

Fot. Józef Michałek

Chlebowa Chata w Górkach Małych

Miejsce

Górki Małe w gminie Brenna

Organizacja wdrażająca

Gospodarstwo Agroturystyczne „Pod Psem”

Opis

Celem projektu jest przybliżenie dawnych zajęć ludności pogórza karpackiego. Chlebowa Chata prezentuje tradycyjny sposób wytwarzania chleba, a także wyrób masła i sera oraz pozyskiwanie miodu. Jest tu również duży zbiór dawnych maszyn i urządzeń rolniczych. Chata wpisuje się w tworzony szlak rękodzieła: „Akademia ginących zawodów”, który powstaje na Śląsku Cieszyńskim.

Początkiem realizacji projektu był pomysł adaptacji starego drewnianego domu na potrzeby pokazania tradycyjnego wypieku chleba. W tym czasie gospodarstwo Mariana Dudysa należące do Cieszyńskiego Stowarzyszenia Agroturystycznego „Natura” uczestniczyło we wdrażaniu pomysłu promocji wypoczynku wiejskiego poprzez prezentację oryginalnych tradycji związanych z regionem ziemi cieszyńskiej. Pomysł zaprezentowania wypieku chleba wpisywał się w koncepcję Stowarzyszenia i przy pełnym wsparciu współpracujących ze sobą gospodarstw agroturystycznych został w szybkim czasie zrealizowany. Od samego początku spotkał się z żywym zainteresowaniem, szczególnie wycieczek szkolnych dzieci z klas nauczania początkowego, które w sposób praktyczny miały możliwość poznania całej drogi, od ziarna do rumianego, pięknie wypieczonego bochna. Jadwiga i Marian Dudysowie stworzyli bowiem w swoim obejściu żywy skansen, którego funkcją jest ukazanie, zwłaszcza dzieciom, procesu powstawania prawdziwego, wypiekanego w tradycyjnych warunkach chleba. Koncepcja muzeum wpisuje się we współczesną wiedzę o edukacji, która mówi, że najskuteczniej uczymy się przez twórcze działanie.

Podsumowanie

Wartość pracy, która trzeba wykonać, aby powstał bochenek chleba, przybliży uczestnikom także ekspozycja dawnych maszyn i narzędzi rolniczych, znajdująca się w wielkiej stodole obok chaty. Tu też można wszystkiego dotknąć, aby choć trochę uświadomić sobie ludzki trud zawarty w małym chlebowym podpiomyku.

Bliższe informacje

Gospodarstwo Agroturystyczne „Pod Psem”

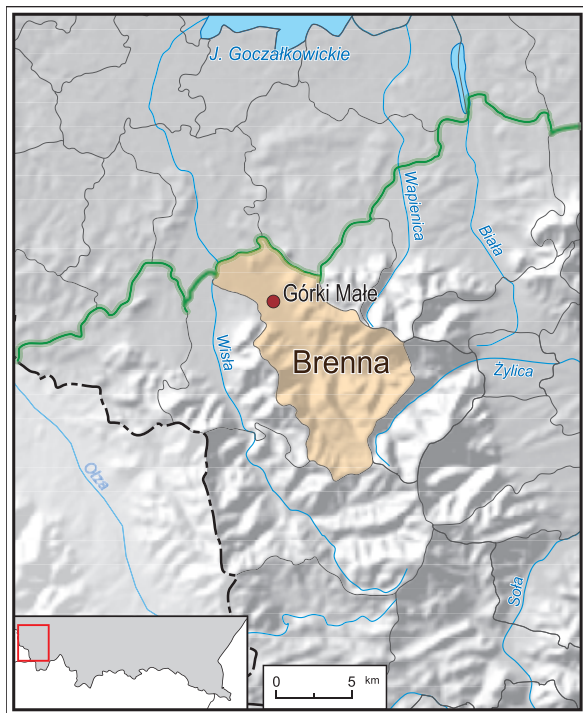
ul. Breńska 113, 43-436 Górki Małe

Tel.: (33) 853 96 30

E-mail: pytania@chlebowachata.pl

www.chlebowachata.pl

Fot. Józef Michałek

Karpacki Szlak Rowerowy

Miejsce

Odcinki składające się na Karpacki Szlak Rowerowy przebiegają przez teren 37 gmin w powiatach: bocheńskim, brzeskim, gorlickim, limanowskim, myślenickim, nowosądeckim.

Organizacja wdrażająca

Sądecka Organizacja Turystyczna (SOT)

Opis

Karpacki Szlak Rowerowy to produkt turystyczny mający na celu połączenie turystyki aktywnej z ochroną dziedzictwa przyrodniczego oraz kulturowego Małopolski. W swoim zasadniczym kształcie składa się ze szlaku głównego oraz 6 szlaków łącznikowych (Sądecki, Pogórzański, Wielokulturowy i Transgraniczny Szlak Rowerowy oraz Rowerowy Szlak Winny i Rowerowy Szlak Historycznym Traktem Królewskim), które tworzą prawie 800 km tras rowerowych. Do tworzenia Szlaku włączył się też Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej PTTK (COTG) w Krakowie, wyznakowując ostatnio jego kolejny, ósmy już odcinek. Od samego początku sieć szlaków jest tworzona z myślą o włączeniu jej w przyszłości do europejskiej sieci szlaków rowerowych EuroVelo. Karpacki Szlak Rowerowy powstał na bazie współpracy wielu gmin, które postanowiły działać razem właśnie na rzecz promocji turystycznej. Utrzymanie tras, rozwój infrastruktury, monitoring i konserwacja należy do lokalnych samorządów, przez których tereny przebiega dany fragment szlaku. Ważnymi filarami sukcesu szlaku jest jego jednolite oznakowanie i prowadzona wspólnie przez gminy i SOT promocja, obejmująca m.in. tablice, mapy, foldery, imprezy itd. Szlak pozwala poznać nie tylko atrakcje przyrodnicze i kulturowe terenów przez które prowadzi, ale też wiele lokalnych przedsięwzięć związanych ekoturystyką czy wspieraniem lokalnego rzemiosła (warsztaty lokalnych twórców, galerie). Można też brać udział w regionalnych imprezach czy jarmarkach np. „Święcie Dzieci Gór”, „Jesieni Grybowskiej”, „Łemkowskiej Wiatrze” i wielu innych. Szlak jest również bazą do organizowania, z wykorzystaniem jego odcinków, imprez sportowo-turystycznych, np. maratonów czy pikników rowerowych.

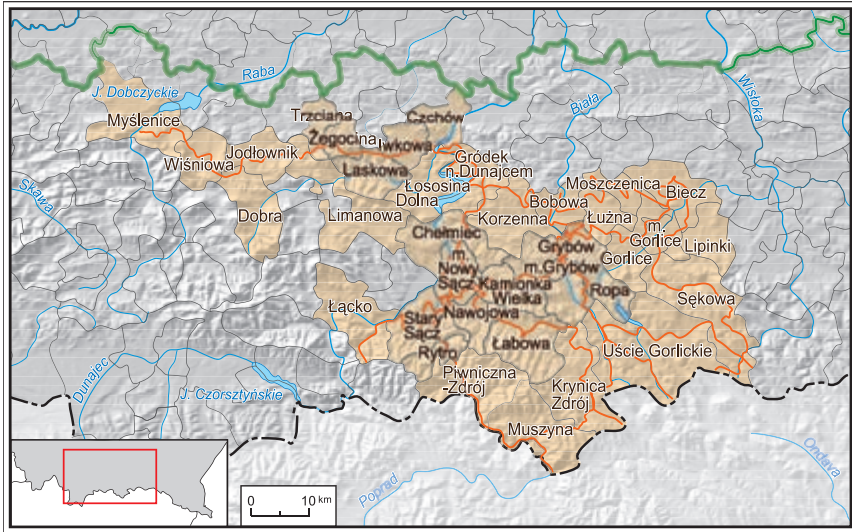
Podsumowanie

Promując przyjazną środowisku turystykę i aktywny sposób wypoczynku, szlak przyczynia się do zwiększenia atrakcyjności turystycznej gmin przez które przechodzi i wspiera rozwój lokalny. Ważną rolą sieci szlaków jest to, że można je rozbudowywać i „obudowywać” kolejnymi lokalnymi inicjatywami.

Blіszsze informacje

Sądecka Organizacja Turystyczna
ul. Nadbrzeżna 40, 33-300 Nowy Sącz
E-mail: srebrob@wp.pl
pl.wikipedia.org/wiki/Karpacki_Szlak_Rowerowy
www.nowysacz.pl/ (podstrona Informacje – Turystyka)

Fot. Natalia Figiel, Tomasz Oleś

Działalność Lokalnej Organizacji Turystycznej „Beskid Zielony”

Miejsce

Wszystkie gminy powiatów gorlickiego i jasielskiego oraz gminy sąsiadujące z tymi powiatami: Ciężkowice, Rzepiennik Strzyżewski, Szerzyny, Korzenna, Grybów, Jodłowa, Brzostek, Frysztak, Jedlicze, Dukla, Chorkówka.

Organizacja wdrażająca

Lokalna Organizacja Turystyczna (LOT) „Beskid Zielony”

Opis

Lokalna Organizacja Turystyczna „Beskid Zielony” promuje Beskid Niski i przylegające do niego tereny pogórzy karpaccich poprzez rozwijanie turystyki. Mimo, że jest to region niezwykle bogaty pod względem historycznym, kulturowym i przyrodniczym i znaleźć tu można bardzo dużo różnego rodzaju atrakcji, jest stosunkowo mało znany i mniej często odwiedzany przez turystów. Przegrywa w konkurencji z sąsiednimi Bieszczadami czy krynickim rejonem Beskidu Sądeckiego. Na wizerunek turystyczny „Magicznej Krainy Łemków i Podgórze”, który chce współtworzyć i promować „Beskid Zielony” składa się wiele działań z różnych dziedzin życia. Oprócz promocji regionu, „Beskid Zielony” chce przyczynić się do rozwoju różnych gałęzi turystyki, które mogą stać się źródłem zarobku dla mieszkańców. Jedną z najbardziej charakterystycznych inicjatyw są tzw. „eteryczne jarmarki”. Co tydzień pojawiają się w innym miejscu, dając turystom szansę na zetknięcie się z żywą kulturą ludową, poznanie jej, zobaczenie na własne oczy, posmakowanie. Na kolorowych kramach można kupić rzeźby, malunki, ubrania, ozdoby związane z kulturą ludową. Są też prezentacje zawodów, które odchodzą w zapomnienie, takich jak wikliniarstwo, dziegiarstwo, łyżkarstwo, rzeźbiarstwo, gonciarstwo, filcowanie i inne. Na stoiskach z potrawami regionalnymi, można posmakować lokalnych specjałów i przyjrzeć się, w jaki sposób są wytwarzane. Jarmarki, oprócz turystycznej atrakcji, to także źródło zarobku dla miejscowych rzemieślników i producentów, którzy zaczynają postrzegać swój fach jako powód do dumy.

Podsumowanie

Wszystkie projekty realizowane przez LOT „Beskid Zielony” oparte są na szacunku dla lokalnej kultury oraz przyrody. Rozwijana turystyka piesza, rowerowa, konna, jarmarkowa, etc., jest przyjazna środowisku i przynosi dochody lokalnej społeczności, zachowując dla kolejnych pokoleń kulturowe i przyrodnicze dziedzictwo regionu.

Bliższe informacje

Lokalna Organizacja Turystyczna „Beskid Zielony”

ul. Kościuszki 34, 38-300 Gorlice

Tel.: (18) 354 64 11

E-mail: biuro@beskidzielony.pl

Fot. Wacław Bugno / Archiwum LOT „Beskid Zielony”

Karpacko-Galicyjski Szlak Naftowy

Miejsce

Gminy: Limanowa, Nowy Sącz, Biecz, Gorlice, Lipinki, Sękowa i dalej aż na wschód, na Ukrainę...

Organizacja wdrażająca

Gorlicki Ośrodek Wspierania Przedsiębiorczości

Opis

Idea przewodnią przedsięwzięcia jest ocalenie od zapomnienia i rewitalizacja dziedzictwa kultury przemysłowej związanej z wydobyciem i przetwórstwem ropy naftowej przez wytyczenie szlaku naftowego. Region Gorlicki uważany jest za kolebkę polskiego i światowego przemysłu naftowego. To tutaj powstawały pierwsze szyby naftowe i destylarnie. Odkrycie ropy sprowadziło tu Ignacego Łukasiewicza, który w Gorlicach w 1854 r. zapalił pierwszą na świecie naftową lampę uliczną. Gorlickie dziedzictwo przemysłowe ginie na naszych oczach, znikają szyby, otwory, kopalniane trójnogi, kiwony. Z likwidacją kopalń likwidowane są również symbole regionu, z którymi utożsamia się wiele mieszkających tu osób. Karpacko-Galicyjski Szlak Naftowy został wytyczony z inicjatywy społeczności lokalnych, a w realizacji projektu włączyło się wiele miejscowych instytucji i organizacji. Ma umożliwić zachowanie w terenie dziedzictwa kultury przemysłowej, związanej z wydobyciem i przetwórstwem ropy naftowej. Tablice znaczące trakt ułatwią turystom poznanie historii wydobycia i przetwórstwa ropy na terenie Karpat. Projekt szlaku obejmuje swoim zasięgiem obszar od Limanowej aż po Kosmacz na Ukrainie, może więc stać się atrakcją na skalę międzynarodową i pobudzić społeczności lokalne po obu stronach granicy do owocnego współdziałania.

Podsumowanie

Karpacko-Galicyjski Szlak Naftowy to przykład przedsięwzięcia o ogromnym potencjale, atrakcją na potencjalnie światową skalę, która zjednoczyła wokół siebie lokalna społeczność. Zaniedbane i niszczone obiekty poprzemysłowe okazały się na tyle cenne dla mieszkańców tych terenów, że postanowili je uchronić od zagłady – z pożytkiem i dla siebie i dla nas wszystkich.

Bliższe informacje

Gorlicki Ośrodek Wspierania Przedsiębiorczości

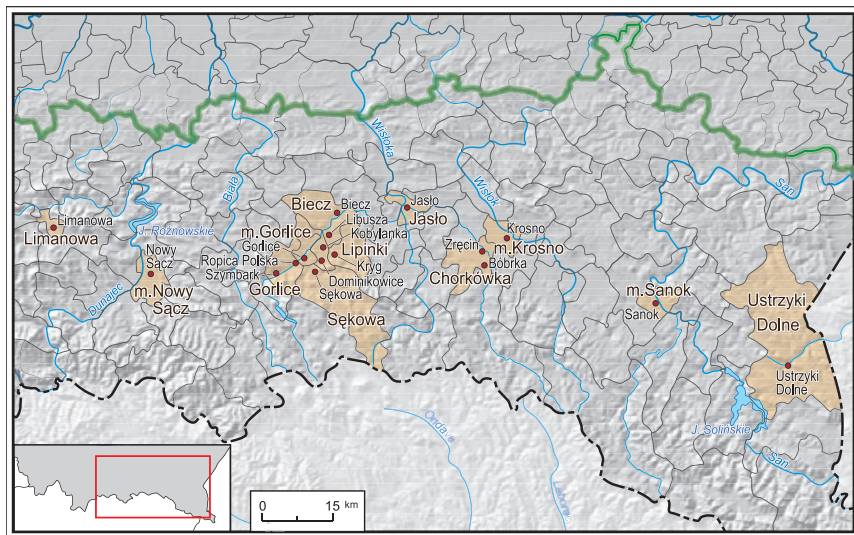
ul. Michałusa 4, 38-300 Gorlice

Tel.: (18) 35 36 072

E-mail: gowp@iap.pl

www.gmina.gorlice.pl (odnośnik "Szlak Naftowy" na podstronie „Turystyka”)

Fot. Łukasz Wątroba

Podkarpacki Szlak Winnic

Miejsce

Gminy: Błażowa, Czudec, Dynów, Frysztak, Hyżne, Jasło, Jedlicze, Kołaczyce, Krasne, Lubenia, Niebylec, Przemyśl, Sanok, Tarnowiec, Skołyżyn, Wojaszówka.

Organizacja wdrażająca

Stowarzyszenie Winiarzy Podkarpacia

Opis

Do niedawna na Podkarpaciu winorośl uprawiano na bardzo małą skalę w ogródkach przydomowych, rosła przy płotach, murach i stodołach. Odmiany te nie nadawały się do produkcji dobrej jakości wina. W 1982 r. p. Roman Myśliwiec założył w Jasle winnicę „Golesz”. Początkowo nie wszystkie odmiany (sprowadzone z Węgier i Słowacji) sprawdziły się w podkarpackim klimacie. Podróże po sąsiednich krajach, odwiedzanie instytutów winiarskich i wyszukiwanie odpowiednich odmian przyniosły w końcu sukces. W 2003 r. z pomocą w propagowaniu winiarstwa przyszli samorządowcy. Przy wsparciu i współpracy władz Jasła, Podkarpackiego Urzędu Marszałkowskiego, Związku Gmin Dorzecza Wisłoki i Polskiego Instytutu Winorośli i Wina, w latach 2004-2006 zrealizowano pierwszy, na taką skalę w Polsce, program szkoleniowy „Podkarpackie winnice” (szkolenia krajowe i zagraniczne, kurs enologiczny w Austrii). W efekcie powstało ok. 40 winnic o łącznej powierzchni ok. 15 hektarów, zaś uczestnicy projektu – adepti i pasjonaci winiarstwa założyli Stowarzyszenie Winiarzy Podkarpacia, zrzeszające dziś ok. 140 członków. Pokłosiem projektu są też Międzynarodowe Dni Wina: cykliczna impreza winiarska odbywająca się w Jasle. Wystawcy ze Słowenii, Niemiec, Bułgarii, Czech, Słowacji, Węgier, Austrii i Ukrainy prezentują swoje wina, zaś importerzy i producenci specjalistyczny sprzęt. Kontynuacją ww. działań jest (od 2007 r.) projekt „Na winiarskich ścieżkach Podkarpacia”, realizowany przy udziale Stowarzyszenie Winiarzy Podkarpacia przy wsparciu Marszałka Województwa Podkarpackiego. Jego celem jest pomoc małym gospodarstwom rolnym w poszukiwaniu alternatywnych źródeł dochodu związanych z produkcją i sprzedażą win gronowych oraz agroturystyką, a także promocja Podkarpacia.

Dziś doświadczenie pierwszego podkarpackiego winiarza i innych pasjonatów pokazuje, że winorośl można u nas z powodzeniem uprawiać. Podkarpacie to obecnie jeden z największych i najprężniej rozwijających się regionów winiarskich w Polsce.

(opracowano na podstawie tekstu p. Ewy Wawro)

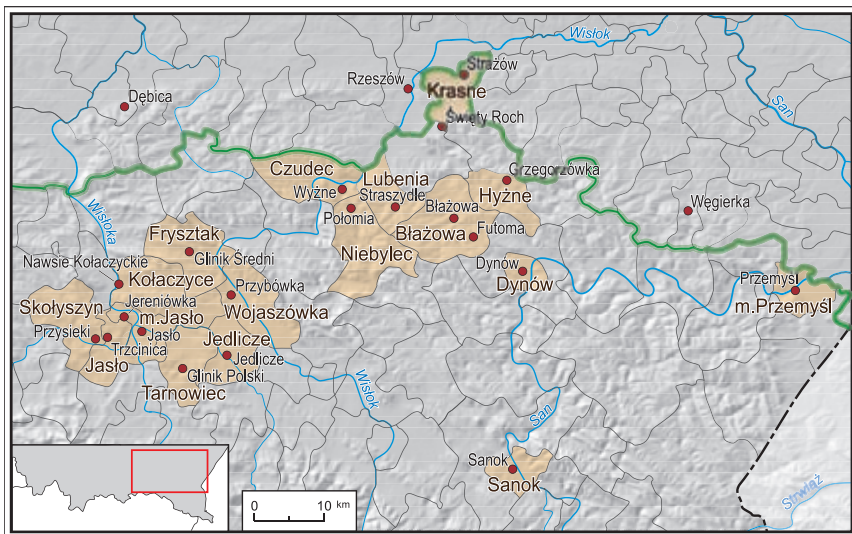
Podsumowanie

O sukcesie przedsięwzięcia zdecydowała jego innowacyjność, a także determinacja i zapał organizatorów, wspartych przez władze samorządowe. Aby tego potencjału nie zmarnować zachodzi dziś potrzeba dalszego wsparcia organizacyjnego i merytorycznego podkarpackich gospodarstw winiarskich, aby umożliwić im sprzedaż wina i stworzenie oferty turystyki winiarskiej.

Bliższe informacje

Stowarzyszenie Winiarzy Podkarpacia
ul. Konopnickiej 82, 38-200 Jasło
E-mail: roman.mysliwiec@instytutwina.pl
www.winiarzepodkarpacia.pl
www.podkarpackiszlakwinnic.pl

Fot. Roman Myśliwiec

Szlak Wołoski

Miejsce

Gminy: Ochotnica Dolna, Krościenko n. Dunajcem

Organizacja wdrażająca

Wiejski Ośrodek Kultury w Ochotnicy Górnej

Opis

Przedsięwzięcie zakłada udostępnienie najatrakcyjniejszych przyrodniczo i kulturowo obszarów Gorców na obszarze gminy Ochotnica Dolna, jako swoistego „załążka” szerszej prezentacji i promocji uniwersalnego dziedzictwa kultury Karpat, z wyeksponowaniem roli wędrówek i osadnictwa wołoskiego oraz z poszanowaniem zasad zrównoważonego (stałego) rozwoju regionów górskich. Jako metodę udostępnienia wybrano szlaki turystyki kulturowej, których oznaczenie, przystosowanie i wyposażenie są równocześnie środkami ochrony, pielęgnacji i zarządzania krajobrazem oraz pobudzania rozwoju form turystyki korzystnych zarówno dla przyrody, jak i społeczności lokalnej. Warunkiem funkcjonowania każdego szlaku turystyki kulturowej jest troska o zachowanie tych wartości, dla promocji których został utworzony. Szlak ma być więc argumentem i gwarantem ochrony i rewaloryzacji wartości krajobrazu, przez które przebiega; jest nie tylko „suchą” trasą czy zbiorem punktów, lecz drogą i przestrzenią pomiędzy tymi punktami. Szlak Kultury Wołoskiej ma być więc nie tylko metodą eksploracji, lecz także opieki nad wartościami, zawartymi w najszerzej rozumianym krajobrazie Karpat. Umożliwi turystom poznanie wspólnego dziedzictwa Karpat, poprzez ich „zanurzenie” w autentycznym krajobrazie, uformowanym w wyniku wielusetletniej gospodarki opartej na doświadczeniach wołoskich.

Podsumowanie

Projekt opiera się na silnej tożsamości lokalnej społeczności gminy Ochotnica Dolna, świadomej i kultywującej tradycje oraz korzenie osadnictwa wołoskiego. Szlak kształtowany jest oddolnie, jako inicjatywa obywatelska Lokalnej Grupy Działania – Stowarzyszenia Gorce-Pieniny, Związku Podhalan, środowisk związanych z Wiejskim Ośrodkiem Kultury w Ochotnicy Górnej, wsparta metodologią z dziedziny architektury krajobrazu i teorii turystyki.

Bliższe informacje

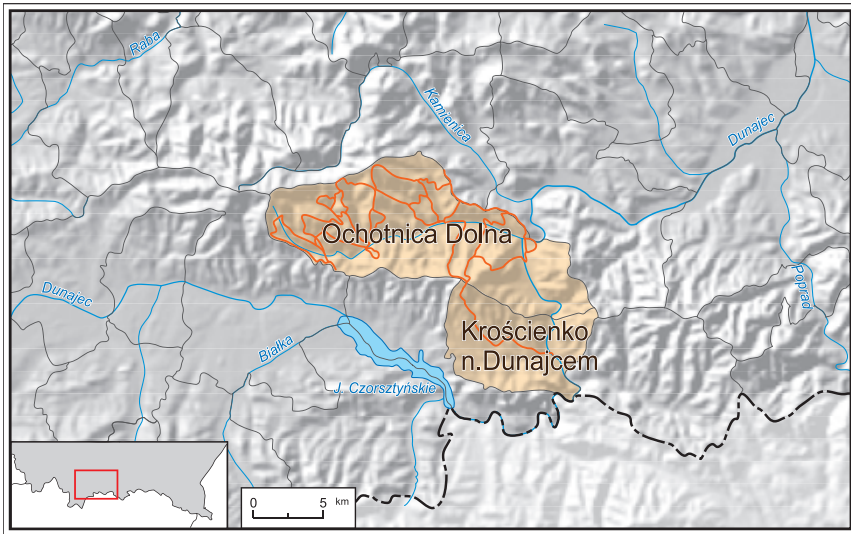
Wiejski Ośrodek Kultury w Ochotnicy Górnej

34-453 Ochotnica Górna

Tel.: (18) 262 42 57

E-mail: wokochotnicag@op.pl

Fot. Krzysztof Wielgus

Krajoznawcze podchody (quest) „O zabudowie Lanckorony”

Miejsce

Lanckorona

Organizacja wdrażająca

Stowarzyszenie Ekologiczno-Kulturalne „Na Bursztynowym Szlaku”

Opis

„Krajoznawcze podchody” (wędrowki tematyczne, z ang. quest, questing) to metoda odkrywania walorów miejsca i jednocześnie „gra w podchody” polegająca na podążaniu nieznanymi szlakami według wierszowanych wskazówek, to świetna lekcja patrzenia na otaczający nas świat. Projekt wędrowki tematycznej „O zabudowie Lanckorony” został opracowany 2008 r. przez Stowarzyszenie Ekologiczno-Kulturalne „Na Bursztynowym Szlaku” z siedzibą w Lanckoronie. Lanckorona, malowniczo usytuowana na wzgórzu, poza walorami przyrodniczymi i aktywnością kulturalną, może poszczycić się małomiasteczkowym charakterem drewnianej zabudowy i średniowiecznym układem urbanistycznym. Właśnie te elementy stały się motywem przewodnim pierwszych lanckorońskich wędrowek tematycznych. Z mapą i wskazówkami w dłoni poświęcamy uwagę nie tylko temu, co przed nami i na wysokości oczu, ale i pod nogami czy na szczytach dachów. Poznajemy miejsce, pobudzamy wyobraźnię. Podążając za wierszowanymi instrukcjami, przenosimy się np. w czasy Kazimierza Wielkiego, gdy nadał prawa miejskie Lanckoronie, dowiadujemy się jak rozpoznać chatę bogatego chłopca czy gdzie chronili się handlarze, gdy zaskoczył ich deszcz. A i o żywiołach można się nieco dowiedzieć... o ogniu, co trawi niemal wszystko, co spotka na swej drodze i o wodzie, co ze studni czerpana pragnienie gasi i o aniołach też wzmianka jest, co z pomocą przyjąć mogą i wskazówka gdzie nieba kolor ujrzyć można niezależnie od pogody... Opisywane wędrowki to ciekawy pomysł na spędzenie wolnego czasu nie tylko dla turystów, ale także dla mieszkańców. W zabawę angażować mogą się zarówno rodziny, grupy szkolne, jak również pojedyncze osoby, bez wcześniejszego przygotowania czy specjalistycznej wiedzy na temat danego miejsca. Projekt, co bardzo ważne, nie narusza środowiska naturalnego i nie ingeruje w krajobraz, umożliwiając jednocześnie zapoznanie się z walorami miejsca.

Podsumowanie

Krajoznawcze podchody to ciekawy i stosunkowo łatwy do powielania przykład wdrażania zasad turystyki zrównoważonej w Karpatach. Tematy są prawie nieograniczone, warto tylko zwrócić uwagę na to, by mieć jasno określony temat wiodący, stanowiący osnowę dla konkretnej wędrowki. Inicjatywa powinna spotkać się z przychylnością lokalnych władz, mieszkańców czy działających w terenie organizacji pozarządowych, a to wszystko poprzez minimalne koszty utrzymania i promowania już istniejących atrakcji, godzenie turystyki z ochroną dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego oraz aktywizację mieszkańców wraz z budowaniem świadomości wartości miejsca i poczucia przynależności.

Bliższe informacje

Stowarzyszenie Ekologiczno-Kulturalne „Na Bursztynowym Szlaku”

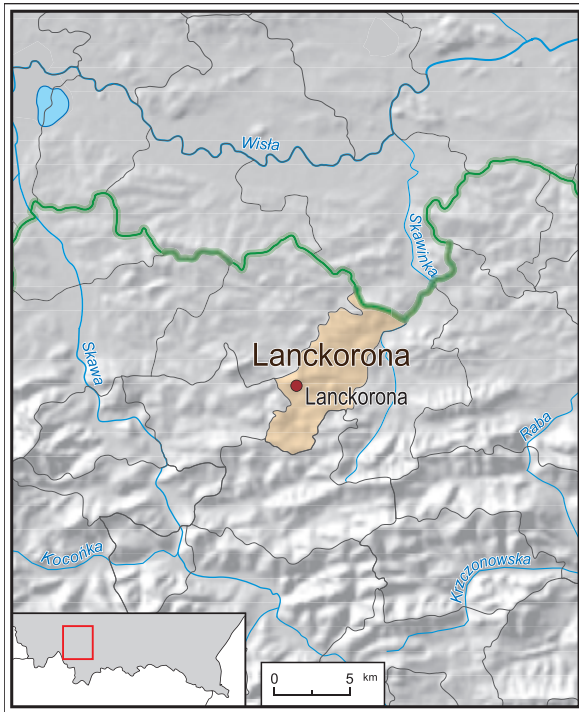
34-143 Lanckorona 16

Tel.: (33) 876 34 01

E-mail: nbs.lanckorona@gmail.com

www.nbs.org.pl

Fot. Dominika Lemler

Krajoznawcze podchody (ang. questing, quest – poszukiwanie, dociekanie, śledzenie) to bardzo ciekawa forma odkrywania dziedzictwa kulturowego, edukacyjna gra terenowa polegająca na podążaniu nieznakowanymi szlakami według wskazań pisanych wierszem, aż do ostatniego punktu, gdzie kryje się „skarb”. Metoda, będąca autorstwem Amerykanina Steva Glazera stanowi połączenie harcerskich podchodów, nieformalnej edukacji i zwiedzania. Polega na uczeniu o, z, i poprzez kontekst miejsca, w którym się znajdujemy. Na treść konkretnej trasy składać się mogą walory przyrodnicze (fauna i flora, miejsca występowania rzadkich gatunków, jeziora, strumienie, elementy geomorfologii terenu etc.), kulturowe (zabytki i obiekty związane z kulturą lokalną i historią miejsca), a także budynki użyteczności publicznej, tereny zielone czy miejsca specyficzne, kultowe dla społeczności lokalnej.

Tworzenie treści podchodów wymaga dogłębnej analizy walorów miejsca. Dzięki inwentaryzacji zasobów można wytyczyć ciekawy, tematyczny szlak podchodów, ujmujący charakter i specyfikę miejsca. Cenny jest także udział społeczności lokalnej, w tym dzieci; zaangażowanie mieszkańców w tworzenie treści podchodów z jednej strony pomaga urozmaicić trasę o anegdoty i niespisane historie, z drugiej strony służy rozwijaniu poczucia tożsamości z miejscem.

Korzyści płynące z tworzenia i uczestnictwa w podchodach krajoznawczych:

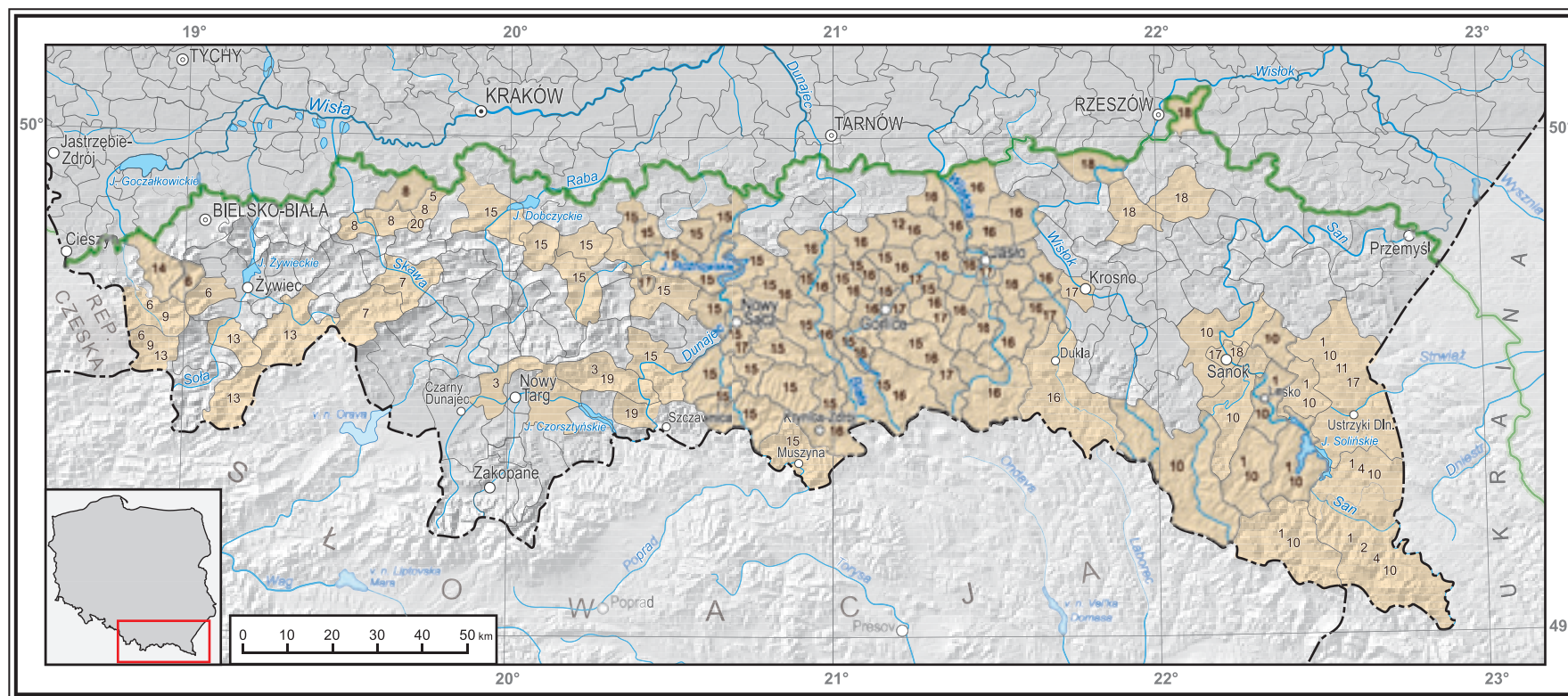
- angażowanie lokalnej społeczności, rozwijanie poczucia tożsamości z regionem (zarówno na etapie tworzenia treści podchodów, jak i poprzez udział),
- edukowanie społeczności lokalnej i turystów na temat dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego regionu, inspirowanie do jego ochrony
- innowacyjna forma prezentowania i upowszechniania wyjątkowych miejsc wyróżniających się krajobrazem, przyrodą czy dziedzictwem kulturowym
- metoda nie narusza środowiska naturalnego i nie ingeruje w krajobraz
- nieograniczoność tematów
- minimalne koszty utworzenia i utrzymania wędrówek tematycznych;

Podchody krajoznawcze to świetny przykład godzenia turystyki z ochroną dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego oraz aktywizacją mieszkańców. Więcej na temat podchodów krajoznawczych można przeczytać w publikacji pt. „Ekoturystyka i odkrywanie dziedzictwa. Zbiór dobrych praktyk” dostępnej na stronie:

www.zielonalekcja.pl/pobieranie_materiały.php?id=123

Dobre praktyki zrównoważonej turystyki w polskich Karpatach opisane w poradniku

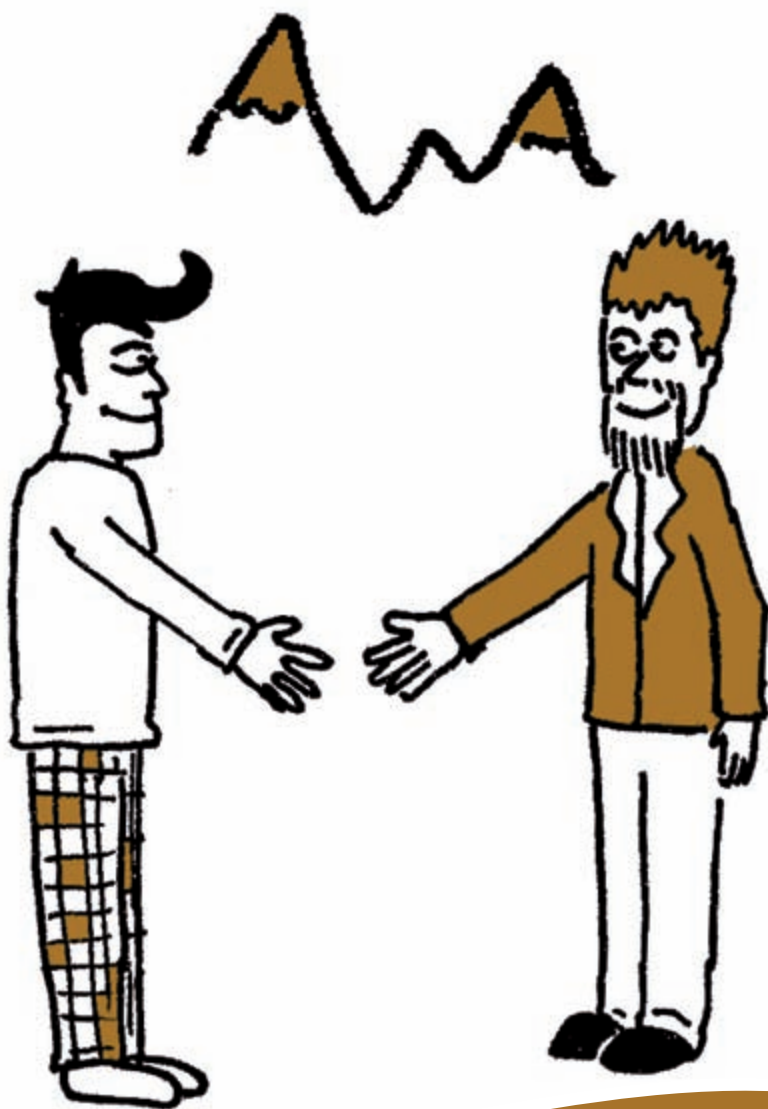
- gmina wdrażająca dobrą praktykę
- numer dobrej praktyki
- granica państwa
- granica gminy
- granica obszaru karpackiego

miejsowości:

- powyżej 250 000 mieszkańców
- 100 000 - 250 000
- 25 000 - 100 000
- poniżej 25 000

Dobre praktyki:

- 1 Bieszczadzka Marka Lokalna
- 2 Chata Bojkowska – ośrodek zrównoważonego rozwoju
- 3 Droga Knuruwska – Gościniec Barabów
- 4 Ekomuzeum Bieszczadzkie „Trzy Kultury”
- 5 Ekomuzeum Lanckorona
- 6 Górskie trasy rowerowe na pograniczu czesko-polsko-słowackim
- 7 Przysłop pod Babią Górą – przysiółek przyjazny środowisku
- 8 Stowarzyszenie Gościniec 4 Żywiółów
- 9 Trasy narciarstwa biegowego na Kubalonce
- 10 Szlak rowerowy „Zielony Rower”
- 11 Święto Chleba w gospodarstwie agroturystycznym „U Flika”
- 12 Sianokosy w gospodarstwie agroturystycznym „Paryja”
- 13 Owca ponad podziałami
- 14 Chlebowa Chata w Górkach Małych
- 15 Karpacki Szlak Rowerowy
- 16 Działalność Lokalnej Organizacji Turystycznej „Beskid Zielony”
- 17 Karpacko-Galicyski Szlak Naftowy
- 18 Podkarpacki Szlak Winnic
- 19 Szlak Wołoski
- 20 Krajoznawcze podchody (*quest*) „O zabudowie Lanckorony”

Partnerstwo

czyli z kim połączyć siły
aby odnieść sukces

Partnerstwa są niezbędnym elementem każdego przedsięwzięcia, które powinno mieć charakter jak najbardziej trwały. Zarówno na etapie planowania, jak i wdrażania posiadanie kompetentnych i godnych zaufania partnerów wzmacnia przedsięwzięcie merytorycznie i organizacyjnie, a wręcz decyduje o jego powodzeniu.

Apelujemy zatem, Szanowny Czytelniku, abyś swoje pomysły i inicjatywy planował i wdrażał angażując jak największą liczbę różnorodnych partnerów. Wzbogaci to Wasz pomysł (cenne sugestie, różnorodność punktów widzenia), zwiększy potencjał merytoryczny i organizacyjny, rozszerzy paletę możliwości uzyskania wsparcia (także finansowego), zredukuje liczbę potencjalnych konfliktów (większość gminnych „interesariuszy” utożsamia się z przedsięwzięciem i uznaje je za „swoje”, skoro będą w nie włączeni). Krótko mówiąc: Wasza inicjatywa stanie się bardziej wielowymiarowa, angażująca i obejmująca całą gminę i lokalną społeczność.

Wychodząc z założenia, że ostatecznie za realizację spójnej, całościowej polityki dotyczącej rozwoju gminy odpowiada samorząd lokalny, uwagi zawarte w niniejszym rozdziale przedstawione są z perspektywy władz samorządowych. Liczymy jednak, że okażą się one także pożyteczne dla przedstawicieli innych podmiotów działających w gminie.

Samorząd lokalny ma liczną grupę potencjalnych partnerów, jednak ograniczenia prawne warunkują zarówno sposób nawiązywania partnerstw, jak i poziom współpracy.

Najczęściej spotykane są następujące typy partnerstwa:

- a) **partnerstwa publiczno-prywatne (PPP)** – to umowa instytucji publicznej i organizacji prywatnej, zawarta w celu zrealizowania określonego przedsięwzięcia ze sfery zadań publicznych.
- b) **partnerstwa projektowe** – cele partnerstwa są ściśle określone w projekcie, a powołanie takiego partnerstwa jest często związane z wymogami konkursowymi, stawianymi przez podmiot, który finansuje realizację zadania.
- c) **partnerstwa branżowe/sektorowe** – to platforma porozumienia organizacji/instytucji prowadzących zbliżoną działalność.
- d) **partnerstwa lokalne/trójsektorowe** – to porozumienie instytucji publicznych, przedsiębiorstw i organizacji pozarządowych, które chcą wspólnie działać na rzecz swojego regionu, osiedla, gminy, powiatu.

Oto potencjalni partnerzy Samorządu Gminnego:

1. Samorząd (inna gmina)

Wiele przedsięwzięć o większej skali jest realizowanych w partnerstwie z innymi samorządami lokalnymi. Taka współpraca ma różne formy: mniej lub bardziej sformalizowane. Najpopularniejszą prawną formą jest Związek Gmin.

Podstawa prawna

USTAWA z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 1990 Nr 16 poz. 95)

Rozdział 7

Związki i porozumienia międzygminne

Art. 64.

1. *W celu wspólnego wykonywania zadań publicznych gminy mogą tworzyć związki międzygminne.*
2. *Uchwały o utworzeniu związku podejmują rady zainteresowanych gmin.*
3. *Prawa i obowiązki gmin uczestniczących w związku międzygminnym, związane z wykonywaniem zadań przekazanych związkowi, przechodzą na związek z dniem ogłoszenia statutu związku.*
4. *Obowiązek utworzenia związku może być nałożony tylko w drodze ustawy, która określa zadania związku i tryb zatwierdzenia jego statutu.*
5. *Do związków międzygminnych stosuje się odpowiednio art. 8 ust. 2-5 i art. 39 ust. 4.*

Art. 65.

1. *Związek wykonuje zadania publiczne w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność.*
2. *Związek posiada osobowość prawną.*

Art. 66.

Gmina informuje wojewodę o zamiarze przystąpienia do związku.

2. Sektor prywatny

Samorządy lokalne z wielką ostrożnością podchodzą do oficjalnej i długofalowej współpracy z sektorem prywatnym. Łatwo ściągnąć na siebie podejrzenie nadużycia czy wywołać wątpliwości natury etycznej – często bez rzeczywistego uzasadnienia. Wprowadzenie prawnej możliwości sformalizowania

tej współpracy w postaci partnerstwa publiczno-prywatnego uszczupla znacznie pole do nieetycznych działań i umożliwia realizację korzystnych dla stron wspólnych przedsięwzięć.

Partnerstwo publiczno-prywatne jest formą długoterminowej współpracy sektora prywatnego i publicznego przy przedsięwzięciach mających na celu realizację zadań publicznych. Celem współpracy jest osiągnięcie obopólnych korzyści zarówno w wymiarze celów społecznych, jak i komercyjnych danego przedsięwzięcia.

Podstawa Prawna

USTAWA z dnia 19 grudnia 2008 r. o partnerstwie publiczno-prywatnym

Rozdział 1 Przepisy ogólne

Art. 1.

1. *Ustawa określa zasady współpracy podmiotu publicznego i partnera prywatnego w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego.*
2. *Przedmiotem partnerstwa publiczno-prywatnego jest wspólna realizacja przedsięwzięcia oparta na podziale zadań i ryzyk pomiędzy podmiotem publicznym i partnerem prywatnym.*

Art. 2.

Użyte w ustawie określenia oznaczają:

1) *podmiot publiczny:*

- a) *jednostkę sektora finansów publicznych w rozumieniu przepisów o finansach publicznych,*
- b) *inną, niż określona w lit. a, osobę prawną, utworzoną w szczególnym celu zaspokajania potrzeb o charakterze powszechnym niemających charakteru przemysłowego ani handlowego, jeżeli podmioty, o których mowa w tym przepisie oraz w lit. a, pojedynczo lub wspólnie, bezpośrednio lub pośrednio przez inny podmiot:*
 - *finansują ją w ponad 50% lub*
 - *posiadają ponad połowę udziałów albo akcji, lub*
 - *sprawują nadzór nad organem zarządzającym, lub*
 - *mają prawo do powoływania ponad połowy składu organu nadzorczego lub zarządzającego,*
- c) *związki podmiotów, o których mowa w lit. a i b;*

2) *partner prywatny – przedsiębiorcę lub przedsiębiorcę zagranicznego;*

3) *składnik majątkowy – nieruchomości, część składową nieruchomości, przedsiębiorstwo w rozumieniu art. 551 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93, z późn. zm.2)), rzecz ruchomą oraz prawo majątkowe;*

4) przedsięwzięcie:

a) budowę lub remont obiektu budowlanego,

b) świadczenie usług,

c) wykonanie dzieła, w szczególności wyposażenie składnika majątkowego w urządzenie podwyższające jego wartość lub użyteczność, lub

d) inne świadczenie – połączone z utrzymaniem lub zarządzaniem składnikiem majątkowym, który jest wykorzystywany do realizacji przedsięwzięcia publiczno-prywatnego lub jest z nim związany;

5) wkład własny – świadczenie podmiotu publicznego lub partnera prywatnego polegające w szczególności na:

a) poniesieniu części wydatków na realizację przedsięwzięcia, w tym sfinansowaniu dopłat do usług świadczonych przez partnera prywatnego w ramach przedsięwzięcia,

b) wniesieniu składnika majątkowego.

3. Organizacje pozarządowe

Organizacje pozarządowe mogą być dla samorządów gminnych niezwykle cennym i użytecznym partnerem. Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie umożliwia dwie formy współpracy między administracją i organizacjami: pozafinansową i finansową.

Pozafinansowe formy współpracy to m.in.:

- wzajemne informowanie się o planowanych kierunkach działalności przez organy administracji publicznej i zainteresowane organizacje,
- konsultowanie projektów aktów prawnych dotyczących obszarów pożytku publicznego,
- tworzenie wspólnych zespołów doradczych i inicjatywnych, składających się z przedstawicieli sektora pozarządowego i administracji publicznej.

Finansową formą współpracy jest zlecenie organizacji pozarządowej realizacji zadań publicznych na zasadach określonych w Ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Ze zlecaniem realizacji zadań publicznych nierozzerwalnie związane jest przekazywanie środków finansowych na ich realizację (dotacji). Ustawa nie przewiduje możliwości zlecenia zadań publicznych bez przekazania dotacji. Zlecenie realizacji zadań publicznych organizacjom pozarządowym może nastąpić w dwóch formach:

- powierzenia wykonywania zadania publicznego wraz z udzieleniem dotacji na sfinansowanie jego realizacji,
- wspierania wykonywania zadania publicznego wraz z udzieleniem dotacji na częściowe dofinansowanie jego realizacji.

Podstawa Prawna

USTAWA z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie

Art. 5.

1. Organy administracji publicznej prowadzą działalność w sferze zadań publicznych, o której mowa w art. 4, we współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3, prowadzącymi, odpowiednio do terytorialnego zakresu działania organów administracji publicznej, działalność pożytku publicznego w zakresie odpowiadającym zadaniom tych organów. Współpraca ta może odbywać się w szczególności w formach:

- 1) zlecenia organizacjom pozarządowym oraz podmiotom wymienionym w art. 3 ust. 3 realizacji zadań publicznych na zasadach określonych w ustawie;*
 - 2) wzajemnego informowania się o planowanych kierunkach działalności i współdziałania w celu zharmonizowania tych kierunków;*
 - 3) konsultowania z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3, odpowiednio do zakresu ich działania, projektów aktów normatywnych w dziedzinach dotyczących działalności statutowej tych organizacji;*
 - 4) tworzenia wspólnych zespołów o charakterze doradczym i inicjatywnym, złożonych z przedstawicieli organizacji pozarządowych, podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 oraz przedstawicieli właściwych organów administracji publicznej.*
- 2. Współpraca, o której mowa w ust. 1, odbywa się na zasadach: pomocniczości, suwerenności stron, partnerstwa, efektywności, uczciwej konkurencji i jawności.*
- 3. Organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego uchwała roczny program współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz z podmiotami, o których mowa w art. 3 ust. 3.*
- 4. Zlecenie realizacji zadań publicznych, o którym mowa w ust. 1 pkt 1 - jako zadań zleconych w rozumieniu art. 106 ust. 2 pkt 1 lit. d, art. 131 ust. 1 oraz art. 176 ustawy o finansach publicznych - może mieć formy:*
- 1) powierzenia wykonywania zadań publicznych, wraz z udzieleniem dotacji na finansowanie ich realizacji lub*
 - 2) wspierania takich zadań, wraz z udzieleniem dotacji na dofinansowanie ich realizacji.*

4. Sektor prywatny i organizacje pozarządowe

Lokalne Grupy Działania (LGD) mają formę partnerstwa publiczno-prywatnego posiadającego, jak już wspomnieliśmy, osobowość prawną, która może przybierać formę stowarzyszenia, fundacji, związku stowarzyszeń. Według obowiązujących uregulowań LGD może być złożona tylko z podmiotów, których główna działalność skoncentrowana jest na obszarach wiejskich, a podejmowane przez nią działania mogą być kierowane wyłącznie do mieszkańców obszarów wiejskich. Wśród potencjalnych partnerów skupionych w ramach LGD przepisy prawa wymieniają m.in.: gminy wiejskie i miejsko-wiejskie, związki międzygminne, osoby prawne takie jak: fundacje, stowarzyszenia i inne organizacje pozarządowe posiadające osobowość prawną.

Podstawa Prawna

USTAWA z dnia 7 marca 2007 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Art. 15.

1. Lokalna grupa działania działa, z zastrzeżeniem art. 62 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 1698/2005, jako stowarzyszenie posiadające osobowość prawną.

2. Do tworzenia i działania lokalnych grup działania stosuje się przepisy o stowarzyszeniach, z tym że:

1) członkiem zwyczajnym lokalnej grupy działania mogą być osoby fizyczne i osoby prawne, w tym jednostki samorządu terytorialnego, z wyłączeniem województw;

2) nadzór nad lokalnymi grupami działania sprawuje marszałek województwa;

3) lokalne grupy działania mogą prowadzić działalność gospodarczą służącą realizacji lokalnej strategii rozwoju i w zakresie określonym w ich statutach;

4) lokalna grupa działania, oprócz walnego zebrania członków, zarządu i organu kontroli wewnętrznej, jest obowiązana posiadać radę, do której wyłącznej właściwości należy wybór operacji, zgodnie z art. 62 ust. 4 rozporządzenia nr 1698/2005, które mają być realizowane w ramach opracowanej przez lokalną grupę działania lokalnej strategii rozwoju.

3. Rada jest wybierana przez walne zebranie członków lokalnej grupy działania spośród członków tego zebrania. Co najmniej połowę członków rady stanowią podmioty, o których mowa w art. 6 ust. 1 lit. b i c rozporządzenia nr 1698/2005, lub ich przedstawiciele, z tym że członek rady nie może być równocześnie członkiem organu kontroli wewnętrznej lokalnej grupy działania ani jej zarządu.

Skok na kasę
czyli skąd wziąć pieniądze
na realizację pomysłu

Często własne środki finansowe gminy nie są wystarczające dla stymulowania działalności turystycznej przez władze samorządowe. Również organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy prywatni czy przedstawiciele instytucji państwowych planujący zorganizowanie np. wydarzenia kulturalnego czy stworzenie kompleksowego produktu turystyki aktywnej, mogą wymagać sięgnięcia do różnych źródeł finansowania, takich jak kredyty, dotacje prywatne od sponsorów, środki publiczne, fundusze unijne, itp. Potrzeba finansowania z różnych źródeł związana jest także z dużym kosztem infrastruktury w projektach inwestycyjnych lub szerokim zakresem działań promocyjnych lub szkoleniowych w projektach nieinwestycyjnych. Dlatego w realizacji projektów coraz większą rolę odgrywają fundusze unijne, publiczne środki krajowe i regionalne oraz środki prywatne np. fundacje.

Celem niniejszego rozdziału jest przybliżenie samorządom i ich partnerom (w tym przedsiębiorcom oraz organizacjom pozarządowym, szczególnie działającym w branży turystycznej) możliwości pozyskania środków na rozwój działalności turystycznej i pomoc w wyborze źródeł finansowania dostosowanych do lokalnych potrzeb.

Wszystkie programy finansujące czy fundusze mają do wypełnienia określone cele. Od nich z kolei zależą kryteria przyznawania środków finansowych wnioskodawcom. Dla przykładu: Europejski Fundusz Rolny Rozwoju Obszarów Wiejskich ma za zadane m.in. wspierać, oprócz rozwoju turystyki oraz sektorów rolnictwa i leśnictwa, także poprawę stanu środowiska. Istotne jest zatem odpowiednie dopasowanie przez wnioskodawcę celów i założeń planowanego przedsięwzięcia do danego funduszu – czy wręcz, w jego ramach, do kryteriów, celów i wytycznych dla konkretnego poddziałania czy wręcz danego konkursu/naboru wniosków, bo nieraz szczegółowe priorytety zmieniają się z konkursu na konkurs.

Na szczęście w wielu przypadkach można wyznaczyć pewne ogólne założenia i priorytety, które są na tyle ważne i przekrojowe, że są obecne w kryteriach i celach wielu funduszy. Szeroko rozumiany rozwój danego regionu, jako np. obszaru wiejskiego, stanowi priorytet działania wielu programów. Taki kierunek rozwoju wynika m.in. z międzynarodowych konwencji dotyczących zrównoważonego rozwoju turystyki oraz dyrektyw Unii Europejskiej w zakresie zrównoważonego rozwoju lokalnego (to jedna z tzw. „polityk horyzontalnych” UE). Wobec tego potrzeba ochrony bogatego dziedzictwa przyrodniczego

i kulturowego regionu karpackiego może stać się magicznym „kluczem” otwierającym niejedną sakiewkę.

Przy pozyskiwaniu środków na rozwój zrównoważonej turystyki w uzasadnieniu projektu warto powołać się na zapisy w oficjalnych dokumentach strategiczne, postanowienia międzynarodowe i krajowe oraz programy dotyczące rozwoju i zachowania cennego dziedzictwa Karpat. Potwierdzają one, że nasza działalność jest częścią strategii kraju, region lub powiatu lub wpisuje się w założenia przyjętych konwencji Pomaga to uzasadnić przyznanie środków na użyteczny projekt zgodny z priorytetami i trendami w rozwoju gospodarczym i społecznym. Wykaz i krótka charakterystyka takich dokumentów zawarte zostały w rozdziale 1 „Pierwsze kroki” niniejszego poradnika.

Charakter i mocne strony Karpat w kontekście źródeł finansowania

1. Obszary górskie są szczególnie wrażliwe na działalność człowieka w środowisku.

- Ochrona naturalnych zasobów obszarów górskich wpisuje się w politykę ochrony środowiska Wspólnoty Europejskiej oraz w założenia Konwencji Karpackiej.

2. Karpaty są obszarem niezwykle bogatym kulturowo.

- Narodowy Plan Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego” na lata 2004-2013 uznaje sferę dziedzictwa za potencjał regionów, służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.
- Ochrona dziedzictwa kulturowego jest wspierana przez Unię Europejską (Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko, Priorytet 12: Kultura i dziedzictwo kulturowe).

3. Łączenie korzyści środowiskowych, gospodarczych i społecznych w lokalnym i regionalnym rozwoju turystyki w Karpatach

Oznacza to np. zwiększenie zatrudnienia, dobre oznakowanie i zabezpieczenie szlaków, zachowanie miejscowych obyczajów, wyrobów rzemieślniczych i tożsamości kulturowej. Taki kierunek lokalnego rozwoju jest zawarty w dokumentach strategicznych szczebla globalnego, unijnego i państwowego.

- Strategia Zrównoważonego Rozwoju – Lokalna Agenda 21;
- Podstawowe kierunki dotyczące zrównoważonego rozwoju turystyki europejskiej (Bruksela, 21.11.2003 COM (2003) 716 final);
- Strategia Rozwoju Turystyki na lata 2007-2013 (Ministerstwo Gospodarki).

4. Położenie geograficzne Karpat pozwala na współpracę transgraniczną.

- Szansę realizacji projektów z partnerem zagranicznym stwarza Program Operacyjny Europejskiej Współpracy Terytorialnej.

5. Na obszarze wszystkich trzech województw na terenie Karpat przeważają obszary wiejskie i peryferyjne.

- Rozwój obszarów wiejskich jest uwzględniany w polityce rozwoju obszarów wiejskich Unii Europejskiej. Rozwój obszarów peryferyjnych wspierany jest przez Program Operacyjny Rozwoju Polski Wschodniej.

6. W warunkach gmin górskich tzw. mała przedsiębiorczość szczególnie dobrze wykorzystuje ich zasoby naturalne, ludzkie i kulturowe.

- Mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa (MŚP) są wspierane przez programy instytucji otoczenia biznesowego np. agencje rozwoju regionalnego.

7. Porozumienie partnerów w sprawie współpracy pozwala na współdziałanie podmiotów aktywnych od lat na terenie gmin karpaccich

Dotyczy to np. urzędów gmin, gospodarstw agroturystycznych, dyrekcji parku krajobrazowego, lokalnego stowarzyszenia tradycyjnego rzemiosła itp.

- Realizacja projektów zgodnie z zasadą partnerstwa akcentowana jest we wspólnotowym Programie Operacyjnym Kapitał Ludzki. W przedsięwzięciach turystycznych szczególnie podkreślana jest współpraca między sektorem publicznym, prywatnym i pozarządowym.
8. Wiele z programów wspólnotowych podkreśla potrzebę **wsparcia osób niepełnosprawnych** i/lub w inny sposób **wykluczonych**, aktywizacji zawodowej kobiet (szczególnie na terenach wiejskich) oraz zróżnicowanie działalności zawodowej (np. rolników w kierunku działalności turystycznej).

Przygotowanie projektu

Aplikacja o środki zewnętrzne ma zazwyczaj charakter **wniosku o sfinansowanie** (częśćcej: **dofinansowanie**) **realizacji projektu**. Są to działania ciągłe, które planuje się na określony czas (np. 2 lata). Za ich pomocą realizuje się określony **cel** (np. usprawnienie infrastruktury turystycznej). **Środkiem** do tego celu może być rekonstrukcja drogi łączącej lokalne atrakcje turystyczne. Z założenia projekt ma wprowadzić **zmianę**, która ma **trwać**.

Niejednokrotnie dobrze jest poprzedzić aplikację wcześniejszymi przygotowaniem np. przygotowaniem biznes planu, konsultacjami z partnerami lub przedstawicielami grup docelowych (beneficjentów projektu), opracowaniem prostego studium wykonalności, analizą potrzeb, itd. Przy planowaniu rozwoju zrównoważonej turystyki na terenie gminy pomocna może być inwentaryzacja zasobów i potrzeb w kierunku rozwoju pod kątem turystyki (patrz rozdział 7 „Podręczny warsztat” niniejszego poradnika). Ponadto ważne jest odpowiednie wykorzystanie efektów projektu po zakończeniu jego finansowania i – o ile to możliwe – zadbanie o rentowność i/lub możliwość utrzymania inicjatywy w długim okresie (patrz rozdział 6 „I żyli długo i szczęśliwie...” niniejszego poradnika). Procedury ubiegania się o środki są bardzo różne i właściwe dopasowanie źródeł finansowania do Twojej sytuacji oraz rzetelne przygotowanie dokumentacji projektu znacznie zwiększa szansę sukcesu.

Przygotowanie wniosku o dofinansowanie to nie tylko trud i biurokratyczna konieczność. Żmudna praca ma także swoje dobre strony, pomaga bowiem w:

- lepszym zrozumieniu celów przedsięwzięcia, uporządkowaniu pomysłów i zamiarów, uświadomieniu priorytetów;
- napisaniu biznes-planu (studium wykonalności itp.);
- skorzystaniu z doradztwa prawnego i ekonomicznego;
- nawiązaniu lub zacieśnieniu współpracy z partnerami;
- strategicznym planowaniu rozwoju lokalnego;
- krytycznej weryfikacji (ocenie) swojej dotychczasowej działalności.

Podręczny słowniczek

W programach finansujących używa się terminów, które warto wyjaśnić przed rozpoczęciem starań o dotację. Instytucja lub podmiot składający wniosek to **beneficjent** lub **wnioskodawca**.

Nabór projektów ogłaszany jest zazwyczaj **w formie konkursu**, o którym można się dowiedzieć ze stron internetowych danych programów finansujących lub bezpośrednio w instytucji przeprowadzającej nabór projektów np. agencji rozwoju regionalnego. W programach finansujących nosi ona nazwę np. **Instytucji Wdrażającej lub Operatora** i dodatkowo dokonuje płatności na rzecz beneficjentów, monitoruje oraz kontroluje dofinansowywane inwestycje i projekty. Każdy z programów ma w dokumentach programowych wyznaczone **cele**, w które powinny wpisać się działania wnioskodawcy. Następnie określone są **priorytety i działania**. Te ostatnie wskazują szczegółowo, co jest przedmiotem projektu np. budowa regionalnego systemu informacji turystycznej. **Instytucja Pośrednicząca** zarządza priorytetami w danych programach operacyjnych.

Zasady funduszu/konkursu określają nieraz **minimalną** i/lub **maksymalną kwotę projektu**, która pokazuje jak duży (odpowiednio: co najmniej lub maksymalnie) może być projekt. Ponadto definiuje się, jaki procent całej sumy wydanej na projekt mogą stanowić środki pochodzące od instytucji finansującej (tzw. **maksymalny udział w wydatkach kwalifikowanych projektu**) oraz wynikającą z tego wysokość **wkładu własnego beneficjenta**, mogący mieć albo charakter **finansowy**, albo **niefinansowy (rzeczowy)**. Stąd też istotne jest zaplanowanie środków własnych na wybrane działanie.

Koszty kwalifikowane to określone typy/kategorie wydatków, dopuszczone do poniesienia (refundacji) w danym projekcie. Wydatki kwalifikowane muszą być niezbędne do realizacji projektu oraz zostać faktycznie poniesione. W funduszach unijnych istnieje także rozwiązanie tzw. **cross-financingu**, czyli finansowania krzyżowego. Oznacza to, że w projekcie „miękkim” (nieinwestycyjnym) możemy sfinansować działania „twarde” (budowy, remonty, zakup sprzętu – np. w Programie Operacyjnym Kapitał Ludzki do 10% wartości projektu) i odwrotnie: w projekcie inwestycyjnym działania „miękkie” (szkolenia itp.).

Programy finansujące zachęcają do zaproszenia do projektu **partnera**, aby stworzyć **konsorcjum** i poszerzyć i wzmocnić działanie. Wnioski składane przez większą liczbę partnerów/beneficjentów pomocy unijnej (związki kooperacyjne) mogą mieć większą szansę na realizację.

Wybór programu i instytucji finansującej zależy od takich czynników jak:

1. **typ/status beneficjenta** – np. przedsiębiorca, urząd gminy, organizacja pozarządowa, ośrodek kultury;
2. **formy działalności** – np. gospodarstwo agroturystyczne, promocja turystyki;
3. **rodzaj/charakter projektu** – inwestycyjny („twardy”) np. rozbudowa infrastruktury turystycznej, lub nieinwestycyjny, np. szkoleniowy („miękki”);
4. **miejsce/obszar realizacji projektu** – np. lokalny, regionalny (jedno z trzech województw) lub ponadregionalny (więcej niż 1 województwo), transgraniczny, obszar wiejski lub miejski, obszar górski, obszar o niekorzystnych warunkach prowadzenia działalności rolniczej, itp.;
5. **czas trwania projektu** – np. 2 lata;
6. **poziomu dofinansowania projektu** – czyli udziału procentowego środków w sumie wydatków kwalifikowanych pokrytych przez instytucję finansującą;
7. **wielkości wkładu własnego** – czyli minimalnej sumy, którą musi wnieść do projektu wnioskodawca;
8. **wielkości projektu** – czyli sumy wszystkich kosztów/wydatków niezbędnych do realizacji projektu;
9. **rodzaju kosztów kwalifikowanych** – czyli jaki typ wydatku w świetle procedury i zasad obowiązujących w danym funduszu/konkursie można a jakiego nie można sfinansować (rozliczyć); np. kosztem kwalifikowanym w szkoleniach jest wynajem sali szkoleniowej;
10. **trybu naboru wniosków** – **(a) konkursowy**, czyli publiczne zaproszenie do składania propozycji; **(b) systemowy**, czyli dofinansowanie zadań jednostek publicznych, które są imiennie wskazane w programie lub dodatkowych dokumentach stanowiących jego uszczegółwienie.

Źródła finansowania

Przedstawione poniżej informacje o programach finansujących nie tworzą pełnego kompendium, ale raczej źródło inspiracji dla poszukiwań praktycznych rozwiązań.

Przy opisach źródeł finansowania posłużono się następującymi skrótami dla określenia najważniejszych kategorii beneficjentów (formalnego statusu podmiotu składającego wnioski), dla których dany program lub działanie są skierowane / szczególnie dogodne:

JST	jednostki samorządu terytorialnego i ich związki;
PNiK	instytucje zarządzające obszarami chronionymi: parki narodowe i krajobrazowe, Natura 2000 itp.;
PGL	jednostki organizacyjne Państwowego Gospodarstwa Leśnego „Lasy Państwowe”;
IK	instytucje kultury;
SW	szkoły wyższe, instytucje naukowe;
OP	organizacje pozarządowe;
MŚP	przedsiębiorcy z sektora Małych i Średnich Przedsiębiorstw.

I. Fundusze Unii Europejskiej (UE)

Programy Unii Europejskiej są największym źródłem finansowania turystyki w kraju i za granicą. Obecne wsparcie dla turystyki zostało przewidziane na lata 2007-2013. Część zadań została już zrealizowana, ale pozostałe konkursy będą ogłaszane do 2013 roku.

1. Regionalne Programy Operacyjne (RPO)

Środki na rozwój branży turystycznej są dostępne przede wszystkim w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych. Programy te zawierają środki przeznaczone dla każdego z 16 polskich województw wydatkowane na podstawie specjalnie przygotowanej dla każdego województwa strategii rozwoju. Wspierane są tutaj działania z zakresu turystyki wspomagające społeczno-ekonomiczny rozwój regionów, promocję działalności i aktywności turystycznej, turystykę kulturową oraz ochronę przyrody.

W zależności od miejsca realizacji projektu na terenie polskich Karpat, może on uzyskać wsparcie z jednego z trzech regionalnych programów operacyjnych:

- Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2007-2013,
- Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego 2007 – 2013 lub
- Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2013.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego (RPO WSL)

Instytucja Wdrażająca: Wydział Rozwoju Regionalnego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego oraz Śląskie Centrum Przedsiębiorczości (dla przedsiębiorców)

Informacja o konkursach bieżących:

Regionalny Punkt Informacyjny o RPO WSL

Wydział Rozwoju Regionalnego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego w Katowicach

tel.: (32) 774 01 72

punktinformacyjny@silesia-region.pl

www.rpo.silesia-region.pl

Priorytet	Wspierane działania
<p>Priorytet III Turystyka</p>	<p>Działanie 3.1 Infrastruktura zaplecza turystycznego <i>Działanie 3.1.1 Infrastruktura zaplecza turystycznego / przedsiębiorstwa</i> Beneficjenci: MŚP Maksymalna kwota wsparcia: 750.000 zł Maksymalny udział środków UE w wydatkach kwalifikowanych projektu: 40%</p> <p><i>Działanie 3.1.2 Infrastruktura zaplecza turystycznego/ podmioty publiczne</i> Beneficjenci: JST, PGL, OP Minimalny wkład własny beneficjenta: 15 %</p> <p>Działanie 3.2 Infrastruktura okołoturystyczna <i>Działanie 3.2.1 Infrastruktura okołoturystyczna / przedsiębiorstwa</i> Beneficjenci: MŚP Minimalny wkład własny beneficjenta: 40 % Maksymalna kwota wsparcia: 750.000 zł</p> <p><i>Działanie 3.2.2 Infrastruktura okołoturystyczna/ podmioty publiczne</i> Beneficjenci: JST, PGL, OP Minimalny wkład własny beneficjenta: 15 %</p> <p>Działanie 3.3 Systemy informacji turystycznej Beneficjenci: JST, PGL, OP Minimalny wkład własny beneficjenta: 15 % Minimalna wartość projektu: 100.000 zł</p> <p>Działanie 3.4 Promocja turystyki Beneficjenci: JST, PGL, OP Minimalny wkład własny beneficjenta: 15 %</p>

Przykładowy konkursy bieżące:**Działanie 3.2.2. Infrastruktura okołoturystyczna/ podmioty publiczne**

Miejsce składania wniosków: Wydział Rozwoju Regionalnego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego w Katowicach

W 2009 roku wnioski przyjmowane będą do dnia 31 grudnia.

Przykładowe typy projektów do wsparcia: budowa i przebudowa infrastruktury aktywnych form turystyki, terenów rekreacyjnych na cele imprez kulturalno-sportowych, bazy okołoturystycznej, tworzenie i rozwój parków tematycznych przyczyniających się do wzrostu ruchu turystycznego.

Planowane konkursy:

Działanie 3.3 Systemy informacji turystycznej: 8 grudnia 2009 – 5 lutego 2010;

Działanie 3.1.1 Infrastruktura zaplecza turystycznego / przedsiębiorstwa: 5 marca 2010 – 5 maja 2010, 8 marca 2011 – 9 maja 2011;

Działanie 3.1.2 Infrastruktura zaplecza turystycznego / podmioty publiczne: 8 lipca 2010 – 8 września 2010;

Działanie 3.2.1 Infrastruktura okołoturystyczna / przedsiębiorstwa: 6 kwietnia 2011 – 6 czerwca 2011.

Małopolski Regionalny Program Operacyjny (MRPO)

Instytucja Wdrażająca: Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego
Informacja o konkursach:

Centrum Informacyjne Fundusze Europejskie w Małopolsce

Departament Funduszy Europejskich Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego

tel. (12) 29 90 740

e-mail: ife@umwm.pl,

www.wrotamalopolski.pl/root_FEM

Priorytet	Wspierane działania
Priorytet 3: Turystyka i przemysł kulturowy	<p>Działanie 3.1. Rozwój Infrastruktury Turystycznej Maksymalny udział środków UE w wydatkach kwalifikowanych projektu dla wszystkich schematów: 75% (poza wyjątkami) – nabór zakończony.</p> <p><i>Schemat A. Budowa regionalnego systemu informacji turystycznej</i></p>

Priorytet 3: Turystyka i przemysł kulturowy

Beneficjenci: JST

Maksymalna kwota wsparcia: 12.000.000 zł

Schemat B. Inwestycje w obiekty i infrastrukturę uzdrowiskową

Beneficjenci: MŚP, OP, SW, IK, PGL, PNiK, JST

Minimalna kwota wsparcia: 500.000 zł

Maksymalna kwota wsparcia: 5.000.000 zł

Schemat C. Rozwój produktów i oferty turystycznej regionu

Beneficjenci: MŚP, OP, SW, IK, PGL, PNiK, JST

Minimalna kwota wsparcia: 500.000 zł

Maksymalna kwota wsparcia: 5.000.000 zł

Schemat D. Inwestycje w poprawę bazy noclegowej oraz przystosowanie obiektów zabytkowych do celów turystycznych

Beneficjenci: MŚP, OP, SW, IK, PGL, PNiK, JST

Minimalna kwota wsparcia: 500.000 zł

Minimalna kwota wsparcia dla MŚP: 300.000 zł

Maksymalna kwota wsparcia: 2.000.000 zł

Działanie 3.2. Rozwój produktu dziedzictwa kulturowego

Beneficjenci: OP, SW, IK, PGL, PNiK, JST

Minimalny wkład własny beneficjenta: 25 %

Schemat A. Dziedzictwo kulturowe i rewaloryzacja układów przestrzennych

Minimalna wartość wsparcia: 500.000 zł

Schemat B. Dziedzictwo przyrodnicze

Minimalna wartość wsparcia: 100.000 zł

Działanie 3.3 Instytucje kultury

Beneficjenci: OP, IK, JST

Schemat A. Rozwój infrastruktury kulturalnej

Maksymalny udział środków UE w wydatkach kwalifikowanych projektu: 75%

Minimalna wartość wsparcia: 500.000 zł

Schemat B. Organizacja imprez kulturalnych o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym

Maksymalny udział środków UE w wydatkach kwalifikowanych projektu: 50%

Minimalna wartość wsparcia: 100.000 zł

Planowane konkursy:

Działanie 3.2 Rozwój produktu dziedzictwa kulturowego, *Schemat B*: III kwartał 2010, 2011, 2012

Działanie 3.3 Instytucje kultury, *Schemat A*: III kwartał 2010.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego (RPO WP)

Instytucja Wdrażająca: Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie

Informacja o konkursach:

Główny Punkt Informacyjny Funduszy Europejskich

Al. Cieplińskiego 4, 35-010 Rzeszów

tel.: (17) 747 64 15

gpi@podkarpackie.pl

www.wrota.podkarpackie.pl

Nabór do Osi Priorytetowej 6 (Turystyka i Kultura) RPO WP został w całości zakończony.

Przedsiębiorcy działający w branży turystycznej mogą ubiegać się o dofinansowanie z RPO razem z innymi przedsiębiorcami w ramach działań:

woj. małopolskie: Oś priorytetowa 1. Warunki dla rozwoju społeczeństwa opartego na wiedzy / Działanie 1.2 Rozwój społeczeństwa informacyjnego oraz Oś priorytetowa 2. Gospodarka regionalnej szansy / Działanie 2.1 Rozwój i podniesienie konkurencyjności przedsiębiorstw;

woj. śląskie: I. Badania i rozwój technologiczny (B+R), innowacje i przedsiębiorczość / Działanie 1.2. Mikroprzedsiębiorstwa i MŚP;

woj. podkarpackie: Oś priorytetowa 1. Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka / Działanie 1.1 Wsparcie kapitałowe przedsiębiorczości / Schemat B: Bezpośrednie dotacje inwestycyjne

Przed sporządzeniem wniosku dobrze jest sprawdzić **szczegółowe wytyczne do programu** a w szczególności dokładne **opisy beneficjentów**.

Przykładowo: w ramach MRPO, *Działanie 3.1. Rozwój Infrastruktury Turystycznej, schemat D: Inwestycje w poprawę bazy noclegowej oraz przystosowanie obiektów zabytkowych do celów turystycznych*, o dofinansowanie mogą ubiegać się przedsiębiorcy, ale tylko prowadzący działalność w ramach wyszczególnionych sekcji Polskich Klasyfikacji Działalności (PKD). Złożenie wniosku przez nieuprawnionego wnioskodawcę powoduje jego odrzucenie.

Terminy planowanych konkursów mogą się zmieniać. Zmiany trzeba śledzić na stronach internetowych instytucji wdrażających program.

Więcej informacji o Regionalnych Programach Operacyjnych można znaleźć na stronach Ministerstwa Rozwoju Regionalnego

www.funduszeuropejskie.gov.pl (w tym praktyczna wyszukiwarka programów)

www.mrr.gov.pl

2. Programy operacyjne funduszy strukturalnych UE

Oprócz ww. regionalnych programów operacyjnych (RPO) istnieją także programy operacyjne finansowane z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej, obejmujące zasięgiem cały kraj. Wszystkie te programy są ujęte w Narodowej Strategii Spójności na lata 2007-2013, zawierającą zasady wykorzystania środków unijnych w Polsce. Poniżej przedstawione zostały wybrane działania w ramach tych programów, które mogą być źródłem dofinansowania turystyki.

Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka (POIG)	
Działanie 6.4 Inwestycje w produkty turystyczne o znaczeniu ponadregionalnym	Projekty rozwoju turystyki o znaczeniu ponadregionalnym. Dofinansowuje duże przedsięwzięcia o wysokiej o innowacyjności z poziomu centralnego takich jak: promocja walorów turystycznych, inwestycje w produkty turystyczne i tworzenie systemu informacji turystycznej. Instytucja wdrażająca: Polska Organizacja Turystyczna www.pot.gov.pl (zakładka Fundusze UE)

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko (POIiŚ)	
Priorytet 5. Ochrona przyrody i kształtowanie postaw ekologicznych	Ochrona przyrody na obszarach chronionych Budowa i modernizacja infrastruktury służąca udostępnianiu turystom obszarów chronionych (dla celów obszaru, mała infrastruktura turystyczna) Beneficjenci: PNiK, PGL, OP, SW Instytucja wdrażająca: Centrum Koordynacji Projektów Środowiskowych w Warszawie www.ckps.pl

Działanie 9.4 Wytwarzanie energii ze źródeł odnawialnych

Budowa farmy wiatrowej, budowa elektrowni wodnej o mocy do 10 MW, budowa elektrowni na biomasę lub biogaz, budowa ciepłowni geotermalnej, instalacja kolektorów słonecznych.

Beneficjenci: MŚP, JST + kościoły oraz inne związki wyznaniowe.

Instytucja wdrażająca: Instytut Paliw i Energii Odnawialnej
www.ipieo.pl

Program Operacyjny Kapitał Ludzki (POKL)

Program umożliwia wykorzystanie potencjału zasobów ludzkich, poprzez m.in. wzrost zatrudnienia, podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa, zmniejszenie obszarów wykluczenia społecznego.

Grupy beneficjentów:*Przedsiębiorcy:*

Działania: 8.1 (rozwój pracowników i przedsiębiorstw w regionie), 2.1 (szkolenia dla przedsiębiorców), 6.2 (przedsiębiorcy, którzy zamierzają rozpocząć działalność). Konkurs na „Wsparcie i promocja przedsiębiorczości” w województwie małopolskim rozpocznie się 20 lipca 2009 r. Więcej informacji na stronie Instytucji Wdrażającej: Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie: www.pokl.wup-krakow.pl.

Samorzędy:

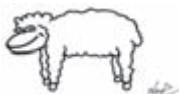
Działanie 5.4 Rozwój potencjału organizacji pozarządowych, m.in. wspomaganie porozumień organizacji pozarządowych, poradnictwo prawne i obywatelskie. Grupa docelowa: organizacje pozarządowe

Powiatowe Urzędy Pracy:

Działanie 6.1 Poprawa dostępu do zatrudnienia i wspieranie aktywności zawodowej w regionie. Grupa docelowa: bezrobotni

Małe granty:

Działania 6.3 (do 40.000 zł dotacji inwestycyjnej), 7.3 (integracja społeczna obszarów wiejskich, do 20.000 zł), 9.5 (inicjatywy edukacyjne na obszarach wiejskich, dotacje do 50 000 zł)

Program Operacyjny Rozwoju Polski Wschodniej (PORPW) (tylko dla województwa podkarpackiego)	
Oś V Zrównoważony rozwój potencjału turystycznego	1. Promowaniu zrównoważonego rozwoju turystycznego przedsiębiorcy Beneficjenci: JST + agencje rozwoju, instytucje otoczenia biznesu 2. Trasy rowerowe (wytyczanie, budowa, infrastruktura towarzysząca) Beneficjenci: JST, OP Instytucja wdrażająca: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP) porpw.parp.gov.pl

Europejskie Programy Współpracy Terytorialnej (INTERREG)	
I. Programy współpracy transgranicznej	<i>Program Operacyjny Współpracy Transgranicznej Polska - Republika Czeska;</i> <i>Program Operacyjny Współpracy Transgranicznej Polska – Słowacja.</i> Priorytet I. Rozwój infrastruktury transgranicznej Priorytet II. Rozwój społeczno-gospodarczy Beneficjenci: JST, OP, SW, IK + izby gospodarcze, handlowe i rzemieślnicze
II. Współpraca transnarodowa	Rozsądne korzystanie oraz zarządzanie środowiskiem naturalnym (zwiększenie czystości wody, powietrza, gleby), zarządzanie obszarami chronionymi, wykorzystanie źródeł energii odnawialnej, itp.
III. Współpraca międzyregionalna	Priorytet 2. dotyczy środowiska naturalnego, różnorodności biologicznej, dziedzictwa kulturowego i krajobrazowego www.interreg.gov.pl/20072013

3. Programy operacyjne funduszy pozastrukturalnych UE

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW)	
<p>Program rozwoju obszarów wiejskich jest finansowany z funduszu pozastrukturalnego UE. Wszystkie działania są finansowane z Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz ze środków krajowych przeznaczonych na ten cel w ustawie budżetowej. Program finansuje działania na rzecz rozwoju obszarów wiejskich. Oddziały Regionalne Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa udzielają informacji bezpośrednio w powiatach. Oddziały regionalne można znaleźć na stronie: www.arimr.gov.pl. Informacja także na stronie Ministerstwa Rolnictwa: www.minrol.gov.pl (zakładka PROW 2007-2013)</p>	
<p>Oś priorytetowa 3. Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej</p>	<p>Usługi dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa, usługi dla ludności, drobnej wytwórczości, rzemiosła lub rękodzielnictwa, roboty i usługi budowlane oraz instalacyjne, usługi turystyczne oraz związane ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem.</p> <p><i>Działanie 3.1.1: Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej</i></p> <p>Beneficjenci: rolnicy, domownicy i małżonkowie rolników Maksymalna kwota dofinansowania: 100.000 zł Poziom pomocy finansowej wynosi maksymalnie 50% kosztów kwalifikowanych operacji.</p> <p><i>Działanie 3.1.2.: Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw</i></p> <p>Beneficjenci: MŚP</p>
<p>Oś priorytetowa 4. LEADER</p>	<p>Budowa sieci porozumień i partnerstwa gmin karpackich: samorządów, organizacji pozarządowych i turystycznych, właścicieli gospodarstw agroturystycznych, społeczności lokalnych w województwie małopolskim, podkarpackim i śląskim.</p> <p>Rozwój turystyki lub rekreacji na obszarze objętym lokalną strategią rozwoju, w tym m.in. przez budowę/odbudowę małej infrastruktury turystycznej w szczególności punktów widokowych miejsc wypoczynkowych i biwakowych, tras narciarstwa biegowego i zjazdowego, rozwój agroturystyki i turystyki na obszarach wiejskich, w tym utworzenie lub zmodernizowanie elektronicznej bazy informacji turystycznej oraz stron www, przygotowanie folderów i innych publikacji informacyjnych, oznaczenie obiektów własnych lub charakterystycznych dla danego obszaru.</p>

	<p><i>Działanie 4.1 Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju.</i></p> <p>Zakres pomocy:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Odnowa i rozwój wsi2. Małe projekty
--	--

4. Inicjatywy wspólnotowe

Inicjatywy wspólnotowe to programy pomocy bezwrotnej przygotowane przez Unię Europejską dla określonych środowisk i grup społecznych.

Program LIFE+

Program LIFE+ oferuje możliwości finansowania projektów w ramach trzech komponentów: Komponent I - Przyroda i różnorodność biologiczna, Komponent II - Polityka i zarządzanie w zakresie środowiska, Komponent III - Informacja i komunikacja. W ramach I komponentu jest możliwe wsparcie m.in. zarządzania gatunkami i obszarami chronionymi oraz planowania ochrony obszarów, w tym zwiększenia ekologicznej spójności sieci Natura 2000 i monitorowania jego stanu ochrony.

Program LIFE+ zapewnia wsparcie finansowe w wysokości 50% kwalifikujących się kosztów projektu. W uzasadnionych przypadkach dla projektów z komponentu I „Przyroda i różnorodność biologiczna” dotyczących siedlisk lub gatunków priorytetowych, dofinansowanie może wynieść 75% kosztów projektu. Nabór wniosków ogłaszany jest raz do roku przez Komisję Europejską, natomiast przyjmowanie wniosków odbywa się za pośrednictwem Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, która to instytucja umożliwi 45% dofinansowanie zaaprobowanego projektu LIFE+ (w sumie więc wnioskodawca jest zobowiązany do wniesienia tylko 5% wkładu własnego).

Więcej informacji na temat programu LIFE+ Krajowy Punkt Kontaktowy w Narodowym Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej: www.nfosigw.gov.pl (zakładka „Instrument Finansowy LIFE+”)

II. Fundusze krajów Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG)

Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweski Mechanizm Finansowy

Bezwrotna pomoc finansowa dla Polski w postaci dwóch instrumentów potocznie znanych, jako fundusze norweskie, pochodzi z trzech krajów EFTA (Europejskiego Stowarzyszenie Wolnego Handlu), będących zarazem członkami EOG (Europejskiego Obszaru Gospodarczego), tj. Norwegii, Islandii i Liechtensteinu.

Minimalna wartość dofinansowania pojedynczego projektu: 250.000 euro.

Beneficjenci: organy administracji rządowej i samorządowej wszystkich szczebli, instytucje środowiskowe i branżowe, instytucje naukowe i badawcze, organizacje społeczne oraz organizacje społecznego partnerstwa publiczno-prywatnego

Środki pochodzące z tego mechanizmu finansowego dla organizacji pozarządowych zostały już w większości wykorzystane (rozważana jest jednak jego kontynuacja). Natomiast, podobnie jak Norweski Mechanizm Finansowy, pulą środków dla małej i średniej wielkości projektów (szczególnie atrakcyjnych dla gmin) dysponują Fundusze Szwajcarskie (poniżej).

www.eog.pl

Fundusz dla Organizacji Pozarządowych

W ramach ww. Mechanizmów Finansowych został ustanowiony **Fundusz dla Organizacji Pozarządowych (FOP)**, przeznaczony dla organizacji pozarządowych na realizację przedsięwzięć o charakterze niedochodowym, przyczyniających się do zmniejszenia różnic ekonomicznych i społecznych w obrębie Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Chociaż nabory do projektów się już zakończyły, rozważana jest obecnie możliwość kontynuacji programu. Ponadto, strona internetowa funduszu dysponuje obszerną galerią projektów, które mogą służyć, jako przykład działalności w tym zakresie. Projekt „Zrównoważony rozwój Karpat poprzez turystykę przyjazną środowisku”, w ramach którego powstał niniejszy poradnik, jest w znacznej mierze finansowany w ramach tego funduszu.

www.funduszngo.pl

Pozostałe działania

W I kwartale 2010 roku obędzie się nabór do Programu Partnerstwo Transgraniczne. Ciągłe rozdzielane są także środki Funduszu Wymiany Kulturalnej (www.fwk.mkidn.gov.pl) gdzie minimalna wartość grantu wynosi 10.000 euro a maksymalna 250.000 euro. Poziom dofinansowania sięga 90 % kosztów kwalifikowalnych projektu natomiast wymagany wkład własny to 10 % kosztów kwalifikowalnych projektu. Projekty nie mogą trwać dłużej niż 24 miesiące. Ponadto dostępne są stypendia dla naukowców z Funduszu Stypendialnego i Szkoleniowego (www.fss.org.pl).

III. Fundusze Szwajcarskie

Szwajcarsko-Polski Program Współpracy jest formą bezzwrotnej pomocy zagranicznej Rządu szwajcarskiego dla Polski i pozostałych nowych państw członkowskich Unii Europejskiej.

Pomoc obejmuje:

- specjalne środki dla województw na tzw. ścianie wschodniej (woj. podkarpackie),
- wsparcie rozwoju sektora małych i średnich firm,
- projekty środowiskowe i infrastrukturalne, m.in. z zakresu zarządzania odpadami stałymi, systemów energii odnawialnej, poprawy wydajności energetycznej, ochrony ekosystemów i transgranicznych inicjatyw środowiskowych,
- współpracę bliźniaczą między miastami i gminami,
- rozwój organizacji pozarządowych (Operatorem tych funduszy została firma ECORYS Polska Sp. z o.o., ich uruchomienie powinno nastąpić w IV kwartale 2009 r.).

Beneficjenci: instytucje sektora publicznego i prywatnego oraz organizacje pozarządowe.

Warunki dofinansowania: na pokrycie do 85% całkowitych kosztów kwalifikowanych mogą liczyć ci beneficjenci, którzy równocześnie dostaną dotacje z budżetu jednostek administracji publicznej szczebla centralnego, regionalnego lub lokalnego. Poziom dofinansowania w przypadku projektów realizowanych przez organizacje pozarządowe wynosi do 90% całkowitych kosztów kwalifikowalnych. Dla pozostałych podmiotów wysokość pomocy ustalono na 60 % kosztów kwalifikowanych.

www.programszwajcarski.gov.pl

IV. Instytucje finansujące krajowe i regionalne

Ministerstwo Środowiska

Ministerstwo Środowiska zarządza Programem Operacyjnym Unii Europejskiej Infrastruktura i Środowisko. Na stronie ministerstwa można znaleźć informacje dotyczące instytucji organizujących nabory projektów takie jak np. Centrum Koordynacji Projektów Środowiskowych.

www.mos.gov.pl

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Środki tego funduszu przeznaczane są na wsparcie realizacji zadań ochrony środowiska w tym z dziedziny edukacji ekologicznej oraz przedsięwzięcia dostosowujące przedsiębiorstwa do wymogów ochrony środowiska. Ponadto NFOŚiGW jest Instytucją Wdrażającą priorytet I, II, III i IV Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (POIiŚ).

www.nfosigw.gov.pl

Wojewódzkie Fundusze Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (WFOŚiGW)

WFOŚiGW również dysponują środkami na finansowanie działań i projektów proekologicznych realizowanych przez samorządy lokalne oraz podmioty gospodarcze działające w danym województwie. Ponadto w tych oddziałach można uzyskać informacje o **udzielanych kredytach preferencyjnych za pośrednictwem banków współpracujących np. z WFOŚiGW w Katowicach**. Wojewódzki fundusz może również pomóc pokryć z własnych środków tzw. udział własny przy projekcie finansowanym ze środków unijnych.

Na stronach WFOŚiGW można znaleźć informacje o dostępnych funduszach dla konkretnego województwa oraz nagrodach za działalność na rzecz ochrony środowiska:

www.wfos.krakow.pl (woj. małopolskie)

www.bip.wfosigw.rzeszow.pl (woj. podkarpackie)

www.wfosigw.katowice.pl (woj. śląskie)

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 – 2013, w tym Leader+ (projekty oparte na zasadzie partnerstwa władz samorządowych, organizacji pozarządowych i aktywnych obywateli – patrz wyżej) i inne programy rozwoju lokalnego społeczności wiejskich są opisane na stronie MRiRW. Natomiast

instytucjami wdrażającymi PROW 2007-2013 są Urzędy Marszałkowskie.
www.minrol.gov.pl

V. Fundacje krajowe

Fundacja Wspomagania Wsi

Fundacja Wspomagania Wsi organizuje corocznie kilka konkursów grantowych dla organizacji pozarządowych, szkół, rad parafialnych z małych miast i wsi. Ponadto udzielane są mikropożyczki na działalność gospodarczą zlokalizowaną na obszarach wiejskich i usługi turystyczne i agroturystyczne na terenach wiejskich.

www.witrynawiejska.org.pl

www.fww.org.pl

Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej

Fundacja prowadzi takie działania jak Program Wspierania Aktywności Lokalnej. Ponadto wspiera kredytobiorców przez poręczenia kredytowe przeznaczone dla mikroprzedsiębiorców oraz małych i średnich przedsiębiorców. Oferta kredytowa jest adresowana zarówno do jednostek samorządu terytorialnego, jak i do przedsiębiorców. Obejmuje zarówno budowy dróg na terenach wiejskich jak i rozwój społeczeństwa informacyjnego oraz agroturystykę i turystykę wiejską. Dostępne są także mikrokredyty.

www.efrwp.com.pl

Fundacja Edukacja dla Demokracji

Celem Fundacji jest rozpowszechnianie wiedzy o demokracji i gospodarce wolnorynkowej oraz umiejętności działania obywatelskiego w państwie demokratycznym. Wśród aktualnych programów można znaleźć **Program RITA** „Przemiany w Regionie”. Pomaga on w ustanawianiu kontaktów i partnerskiej współpracy między polskimi organizacjami pozarządowymi, instytucjami oświatowymi i jednostkami samorządu terytorialnego, a partnerami z krajów objętych programem. Wysokość standardowego dofinansowania jednego projektu wynosi od 5.000 zł do 40.000 zł. Minimalny wkład własny stanowi 20% wartości projektu (w postaci wkładu finansowego i/lub rzeczowego). Finansowane będą też inicjatywy lokalne podejmowane przez podmioty z małych miejscowości w tym również partnerstwa szkół z organizacjami pozarządowymi. www.edudemo.org.pl

Fundusz Partnerstwa

Fundusz Partnerstwa jest prawnie wyodrębnioną organizacją grantodawczą powołaną przez **Fundację Partnerstwo dla Środowiska (FPŚ)**. Fundacja wspomaga społeczności lokalne w **budowaniu porozumień pomiędzy organizacjami pozarządowymi, samorządami i firmami poprzez dotacje i projekt Akademia Partnerstwa** – program wykorzystania metodyki partnerstwa międzysektorowego dla rozwoju demokracji w Polsce. Celem Akademii Partnerstwa jest kontynuacja i rozwijanie wsparcia Grup Partnerskich, czyli porozumień różnych podmiotów w celu konkretnego działania np. dla rozwoju turystyki w regionie i gminie. Wspólne programy Grup Partnerskich to Zielone Szlaki Greenways (trasy dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego), Ekomuzea, Produkt Lokalny, Szkoły dla Ekorozwoju, Czysty biznes, Przedsiębiorczość. Ponadto Fundacja pomaga małym i średnim przedsiębiorstwom w uzyskaniu konkretnych korzyści dzięki działaniom na rzecz ochrony środowiska. Obecnie ogłoszony został Konkurs Ogólnopolskiej Nagrody „Czysty Biznes 2009”. Nagrody w konkursie przyznawane są m.in. w kategorii „Produkt i usługa w turystyce”. Termin nadsyłania wniosków konkursowych: 15 września 2009 r. Fundacja współpracuje ze szkołami w celu promowania edukacji na rzecz ekorozwoju oraz działania proekologiczne w społecznościach lokalnych.

www.funduszpartnerstwa.org.pl

www.epce.org.pl

(patrz też tekst w ramce o Fundacji Partnerstwo dla Środowiska w Rozdziale 5 „Inne formy wsparcia dla gmin”)

Fundacja „Fundusz Współpracy”

Jednym z zadań Fundacji „Fundusz Współpracy” jest zarządzanie – w roli tzw. instytucji wdrażającej (operatora) środkami pomocowymi pochodzącymi ze źródeł zagranicznych, np. „Equal – upowszechnianie dobrych praktyk na obszarach wiejskich” lub poddziałanie dot. demokracji i społeczeństwa obywatelskiego w ramach ww. Funduszu dla Organizacji Pozarządowych. Informacje o dostępnych grantach, konkursach i działaniach, którymi w danym okresie zajmuje się Fundacja są zamieszczane na bieżąco na jej stronie internetowej.

www.cofund.org.pl

Polsko-Amerykańska Fundacja Wolności

(Polish-American Freedom Foundation)

Fundacja została założona w Stanach Zjednoczonych przez Polsko-Amerykański Fundusz Przedsiębiorczości. Działa na rzecz umacniania społeczeństwa

obywatelskiego, demokracji i gospodarki rynkowej w Polsce, w tym wyrównywania szans rozwoju indywidualnego i społecznego, a jednocześnie wspiera procesy transformacji w innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej.

Fundacja współpracuje z niektórymi wyżej wymienionymi fundacjami, które rozdzielają środki pochodzące z PAFW np. Program Rita „Przemiany w regionie” jest przedsięwzięciem Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności, ale realizowanym przez Fundację Edukacja dla Demokracji. Program „Działaj Lokalnie” (www.dzialajlokalnie.pl) to także program Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności realizowany przez Akademię Rozwoju Filantropii w Polsce. Jego realizacji służy organizowanie konkursów grantowych, w których wspierane są projekty inicjujące współpracę mieszkańców z małych miejscowości. Spis Lokalnych Organizacji Grantowych (LOG) dla każdego województwa można znaleźć na stronie internetowej programu. O grant mogą ubiegać się organizacje pozarządowe i grupy nieformalne. Dotacje mogą być przeznaczone na projekty związane m.in. z edukacją, kulturą, sztuką, ochroną dóbr kultury i tradycji, działaniem na rzecz osób niepełnosprawnych, promocją zatrudnienia i aktywizacji zawodowej osób pozostających bez pracy, krajoznawstwem oraz wypoczynkiem dzieci i młodzieży oraz ochroną dziedzictwa przyrodniczego.

www.pafw.pl

Oprócz fundacji ogólnokrajowych działają także **fundacje lokalne** np. **Fundacja Rozwoju Regionu Rabka** (www.fundacja.region-rabka.pl), która dysponuje funduszem pożyczkowym, punktem konsultacyjnym i funduszem stypendialnym. Informacje o tego typu źródłach finansowania lub punktach konsultacyjnych można uzyskać w urzędzie powiatowym. Ponadto portal **www.bazy.ngo.pl** zamieścił wyszukiwarkę instytucji o różnym profilu także instytucji grantowych działających w konkretnych miejscowościach.

VI. Fundacje międzynarodowe

Projekty związane z funduszami międzynarodowymi są zazwyczaj większe niż te finansowane ze źródeł krajowych. W związku z tym można rozważyć realizację projektu partnerskiego np. z sąsiednimi gminami lub organizacjami o podobnych celach. Potrzebna jest również znajomość języka angielskiego w celu przygotowania wniosku lub przy współpracy z partnerem zagranicznym.

W nawiązaniu i poprowadzeniu tej współpracy oraz w napisaniu wniosku o finansowanie może pomóc większa organizacja np. fundacja lub stowarzyszenie organizacji pozarządowych. Taką funkcję mogą pełnić np. Regionalne i Lokalne Organizacje Turystyczne, Fundacja Partnerstwo dla Środowiska (www.epce.org.pl) lub Fundacja Karpacka (www.carpathianfoundation.org). O środki pieniężne na organizację własnych działań z poniższych źródeł mogą starać się również lokalne organizacje grantowe (np. z grantów standardowych Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego).

Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki <i>(The International Visegrad Fund)</i>	
Organizacja powstała na bazie umowy zawartej pomiędzy Republiką Czeską, Republiką Węgierską, Rzeczpospolitą Polską i Republiką Słowacką. Wspiera finansowo inicjatywy międzynarodowe, które zacieśniają współpracę pomiędzy powyższymi i innymi krajami poprzez wspólne projekty kulturalne, naukowe i edukacyjne, wymiany młodzieżowej oraz projekty transgraniczne i promocję turystyki. Siedziba w Bratysławie (Republika Słowacka).	
Dla kogo?	Jednostki samorządowe, organizacje pozarządowe, szkoły wyższe, związki wyznaniowe, instytucje kultury
Warunki wsparcia	Nabory na projekty ogłaszane są zwykle dwa razy do roku: 1. Małe Granty do 5000 euro Terminy składania wniosków: 1 marca, 1 czerwca, 1 września i 1 grudnia 2. Granty Standardowe od 5.001 euro Terminy składania wniosków: 15 marca i 15 września Dla obu grup projektów wsparcie finansowe Funduszu nie może przekroczyć 50% ogólnych kosztów projektu.
Przykładowe działania	Festiwale, konferencje, sport, imprezy edukacyjne, publikacje, targi, promocja turystyki np. e-turystyka – promocja turystyczna gmin przy zastosowaniu nowych technologii
Kontakt	www.visegradfund.org/grants.html (w jęz. angielskim i polskim)

Fundusz Społeczeństwa Obywatelskiego dla Europy Środkowo-Wschodniej (Trust for Civil Society in Central and Eastern Europe)	
<p>Niezależna publiczna instytucja charytatywna promująca rozwój społeczeństwa obywatelskiego w Bułgarii, Republice Czeskiej, na Węgrzech, w Polsce, Rumunii, Słowacji i Słowenii poprzez wsparcie organizacji działających w tym zakresie. Siedziba w Sofii (Bułgaria), biuro reprezentacyjne w Warszawie.</p>	
Dla kogo?	<p>Organizacje pozarządowe (w tym organizacje grantowe), stowarzyszenia, związki, jednostki edukacyjne, grupy obywateli (np. związane z sołectwami)</p>
Warunki wsparcia	<p>Programy krajowe Nabór projektów ma miejsce w październiku każdego roku. Nabór ma charakter ogólny lub tematyczny. Można też składać projekty niezależnie od ogłaszanych konkursów, jeśli jest to uzasadnione potrzebą szybkiego wsparcia dla danego działania.</p> <p>Inicjatywy transgraniczne Zgodnie ze swoją misją CEE Trust wspiera regionalne sieci współpracy, zasoby i infrastrukturę organizacji, monitoring, doradztwo, transgraniczne organizacje grantowe, lokalne inicjatywy łączące władze samorządowe wszystkich szczebli z twórcami strategii rozwoju i członkami społeczeństwa obywatelskiego.</p> <p>Maksymalne wsparcie dla projektu wynosi około 25.000 dolarów.</p>
Przykładowe działania	<p>Projekty mają za zadanie rozwijać zaangażowanie społeczne i inne działania wzmacniające aktywność społeczeństwa obywatelskiego oraz solidarność społeczną. Ostatnio, na przykład, przyznano grant na dwuletni projekt Stowarzyszeniu Liderów Lokalnych Grup Obywatelskich w Warszawie. Dotyczy on zaangażowania mieszkańców w podejmowanie decyzji dotyczących lokalnego budżetu. Projekt „Budżet Obywatelski” jest realizowany w związku z wejściem w życie ustawy dotyczącej funduszy sołeckich. Jednym z celów było poznanie dobrych praktyk i wizyty studyjne w Wielkiej Brytanii oraz wzmocnienie funduszu sołeckiego, jako narzędzia wspierającego cele projektu (www.lgo.pl).</p>
Kontakt	<p>www.ceetrust.org (w jęz. angielskim)</p>

Inicjatywa Środkowoeuropejska (CEI - Central European Initiative)	
CEI została założona w 1989 roku, jako pozarządowe forum współpracy politycznej, społecznej i gospodarczej państw członkowskich. Głównym zadaniem jest pomoc krajom Europy Środkowowschodniej w zbliżeniu się do poziomu gospodarczego Unii Europejskiej. Siedziba w Trieście (Włochy)	
Dla kogo?	Instytucje sektora publicznego i prywatnego, pozarządowe i międzynarodowe organizacje (NGO) zarejestrowane w kraju członkowskim Unii Europejskiej, MŚP
Warunki wsparcia	W ramach Inicjatywy Środkowoeuropejskiej można uzyskać dofinansowanie różnego rodzaju przedsięwzięć turystycznych o zasięgu międzynarodowym: <ol style="list-style-type: none"> 1. Wymiana wiedzy i doświadczenia (know-how) w dziedzinie rolnictwa, energii i środowiska Maksymalne dofinansowanie projektu wynosi 40.000 euro, co nie może przekroczyć 50% budżetu projektu. 2. Projekty w ramach klimatu i środowiska Maksymalne dofinansowanie projektu wynosi 40.000 euro, co nie może przekroczyć 50-75% budżetu projektu. 3. Działanie 4.2.1 Rozwój przedsiębiorczości (także w turystyce).
Przykładowy projekt	<ul style="list-style-type: none"> • Promocja i rozwój rolnictwa ekologicznego i agroturystyki we Wschodnim regionie Karpat Ukraińskich i Mołdawii (czerwiec 2007- styczeń 2008; Polska, Ukraina, Mołdawia) • Poprawa przejrzystości w zarządzaniu finansami lokalnymi w Mołdawii poprzez lepszy plan budżetowy dla 10 wybranych samorządów w gminach mołdawskich (czerwiec – grudzień 2007; Polska, Mołdawia)
Kontakt	www.ceinet.org (w jęz. angielskim)

Fundacja DOEN <i>(DOEN Foundation)</i>	
Wspiera działania w zakresie zrównoważonego rozwoju, społecznej spójności, kultury i dobrobytu. DOEN równoległe z udostępnianiem grantów, aktywizuje przedsiębiorczość poprzez udostępnianie pożyczek i gwarancji. Siedziba w Amsterdamie (Holandia)	
Dla kogo?	Organizacje pozarządowe
Warunki wsparcia	Są to duże projekty. Proces aplikacji jest otwarty, co oznacza, że można składać wnioski w dowolnym momencie, ale co najmniej cztery miesiące przed rozpoczęciem projektu.
Przykładowy projekt	<ul style="list-style-type: none"> • Działania dotyczących ochrony środowiska np. program ochrony bociana białego i jego siedlisk; • W 1995 roku powstała sieć „Miasta dla rowerów” (porozumienie lokalnych, oddolnych organizacji, których celem jest poprawa warunków poruszania się na rowerze w miastach i poza nimi oraz popularyzacja roweru, jako przyjaznego dla środowiska środka transportu); • Fundacja Partnerstwo dla Środowiska korzystała z programów grantowych dla własnych programów grantowych; • Fundusz Małych Grantów organizacji Pan Parks (www.panparks.org), dzięki którym na terenie Bieszczadzkiego Parku Narodowego zostały zrealizowane dwa projekty: rozwoju turystyki konnej (2004) i rozwoju strategii turystyki zrównoważonej w parku (2005).
Kontakt	www.doen.nl (w jęz. angielskim)

VII. Inne źródła finansowania

Źródła finansowania turystyki zostały także uruchomione przez **banki komercyjne** w formie **kredytów**. Oto wybrane informacje dotyczące kredytów agroturystycznych.

Bank Ochrony Środowiska S.A.

Podmioty uprawnione do ubiegania się o kredyt: rolnicy i członkowie ich rodzin, inne osoby fizyczne wykonujące działalność gospodarczą, spółki handlowe, inne osoby prawne oraz jednostki organizacyjne nieposiadające oso-

bowości prawnej, lecz posiadające zdolność prawną gminy wiejskie i miejsko-wiejskie oraz związki komunalne tych gmin.

Przedmiot kredytowania: nakłady inwestycyjne związane z uruchomieniem nowych lub rozwojem istniejących przedsięwzięć gospodarczych w zakresie agroturystyki na wsi lub w miastach do 20 tys. mieszkańców

Warunki kredytowania

Maksymalna kwota kredytu:

A – do 50.000 zł, lecz nie więcej niż 100% wartości kosztorysowej zadania brutto

B – do 300.000 zł, lecz nie więcej niż 80% wartości kosztorysowej zadania brutto

www.bosbank.pl/?page=ekologia_kredyty_agroturystyczne

Kredyty na przedsięwzięcia inwestycyjne na terenach wiejskich w zakresie agroturystyki można uzyskać także ze środków **Europejskiego Funduszu Rozwoju Wsi Polskiej**. Bankami obsługującymi tę linię kredytową są:

- Gospodarczy Bank Wielkopolski S.A.,
- Mazowiecki Bank Regionalny S.A. wraz z siecią zrzeszonych banków spółdzielczych;
- Bank Ochrony Środowiska S.A.;
- Banki Spółdzielcze, m.in. w Sanoku.

Przykłady zakończonych działań finansujących

Przykład wsparcia rozwoju turystyki przyjaznej środowisku ze strony instytucji komercyjnych prezentuje **Telekomunikacja Polska i Orange**, które powołały **Fundację Grupy Telekomunikacji Polskiej** jako realizatora działań o charakterze społecznym, edukacyjnym i charytatywnym. Program grantowy dla gmin wiejskich nazywał się Rzeczpospolita Internetowa.

Globalny Fundusz Ochrony Środowiska (*Global Environmental Facility, GEF*) przyznawał w Polsce granty na wsparcie projektów mających na celu ochronę środowiska w skali międzynarodowej. Między innymi zrealizowano projekt, który miał na celu wzmocnienie ochrony ekosystemów górskich w trzech rezerwach biosfery: w Parku Narodowym Šumava w Republice Czeskiej, Parku Narodowym Aggtelek na Węgrzech i w Babiogórskim Parku Narodowym oraz rozwój turystyki na tych terenach. Finansowanie wynosiło do 50.000 dolarów USA dla Małych Grantów GEF oraz do 750.000 dolarów USA dla Średnich Grantów GEF.

www.gefweb.org

www.tourism4nature.org (strony w jęz. angielskim)

Należy mieć na uwadze, że **warunki wszystkich programów finansujących mogą się zmieniać**. W związku z tym należy śledzić zmiany na ich stronach internetowych.

Nie zawsze trzeba sięgać do zewnętrznych źródeł finansowania. Można wykorzystać obok środków własnych, **połączone zasoby partnerów**. Przykładowo, projekt dotyczący cyklicznej imprezy sportowo-turystycznej o budżecie rzędu 7000 zł może być realizowany wspólnymi siłami np. placówki edukacyjnej, urzędu gminy, starostwa powiatowego i zarządu lasów państwowych. Można też zastosować **fundraising**, czyli starania o środki od osób indywidualnych firm, fundacji dobroczynnych lub instytucji rządowych np. tak jak to miało miejsce w przysiółku Przysłop.

Rozwój turystyki jest często rozumiany dość wąsko np. tylko jako wsparcie sektora hotelarskiego. Niemniej jednak takie działania jak inwestycja w źródło energii odnawialnej, modernizacja drogi wiejskiej zwiększająca dostępność do atrakcji turystycznych lub zorganizowanie szkolenia w celu aktywacji zawodowej kobiet na wsi również mają duże znaczenie dla turystyki w gminie i regionie. W związku z tym warto zapoznać się z tymi programami, które finansują np. aktywację rynku pracy i działania proekologiczne, co wpływa pośrednio na rozwój turystyki.

Przykładowe źródła finansowania działalności turystycznej na podstawie dobrych praktyk zrównoważonej turystyki opisanych w niniejszym poradniku

Dobra praktyka	Źródło finansowania	Uwagi o rodzaju działalności i beneficjentach dotacji
Bieszczadzka Marka Lokalna	Fundacja Karpacka – Polska w ramach programu „Zintegrowany Rozwój Obszarów Wiejskich”	Gminny Ośrodek Kultury w Lutowiskach działający w Grupie Partnerskiej „Zielone Bieszczady” stworzył Bieszczadzkie Centrum Promocji i Certyfikacji Produktu Lokalnego.
Ekomuzeum Bieszczadzkie „Trzy kultury”	Fundacja Partnerstwo dla Środowiska oraz Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej	Ekomuzeum stanowi jeden z elementów Bieszczadzkiego Zespołu Architektoniczno-Przyrodniczego tworzonego w ramach działań Grupy Partnerskiej „Zielone Bieszczady”.

Szlak rowerowy „Zielony Rower”	<p>Działalność rozpoczęta dzięki Inicjatywie Wspólnotowej EQUAL.</p> <p>Korzystano ze wsparcia Fundacji Instytutu Studiów Wschodnich oraz Bieszczadzkiej Fundacji Partnerstwo dla Środowiska.</p>	<p>Przedsiębiorstwo społeczne jest koncesjonowanym tourooperatorem.</p> <p>Działalność turystyczną realizuje dzięki wpisaniu do rejestru organizatorów turystyki i pośredników turystycznych Fundacji Bieszczadzkiej.</p> <p>Zyski z działalności zasilają Fundusz Grupy Partnerskiej „Zielone Bieszczady”, który finansuje rozwój lokalnych inicjatyw w regionie.</p>
Chata Bojkowska – ośrodek zrównoważonego rozwoju	Fundacja Partnerstwo dla Środowiska	Opiekę nad chatą sprawuje Stowarzyszenie Społeczne „Dzieciom Bieszczadzkiej Szkoły w Zatrwarnicy”.
Ekomuzeum Lanckorona	<p>Fundacja Partnerstwo dla Środowiska - Program Gospodarka Społeczna na Bursztynowym Szlaku w ramach Inicjatywy Wspólnotowej Equal.</p> <p>Oznakowanie ścieżki zostało sfinansowane dzięki dotacji WWF (Inicjatywa na rzecz Ekoregionu Karpackiego) w ramach projektu Rewitalizacja Lanckorony.</p>	Gmina Lanckorona i Stowarzyszenie Ekologiczno-Kulturalne „Na Bursztynowym Szlaku”.
Przysłop pod Babią Górą	<p>Środki własne gminy a także m.in. Fundacja Wspomagania Wsi, Gminne Centrum Kultury Promocji i Turystyki w Zawoi, Hewlett-Packard Polska, Klasztor oo. Karmelitów Bosych w Zawoi Zakamień,</p> <p>Polski Klub Ekologiczny w Krakowie - Sekcja Parków Narodowych, Polsko-Amerykańska Fundacja Wolności, Powiatowy Fundusz Ochrony Środowiska</p>	Aktywizacja turystyczna przysiółka „Przysłop” w gminie Zawoja realizuje się poprzez inicjatywy oddolne mieszkańców oraz Stowarzyszenie na rzecz Zrównoważonego Rozwoju „Przysłop”.

	<p>w Suchej Beskidzkiej oraz Fundacja Partnerstwo dla Środowiska.</p> <p>Budowa elektrowni wiatrowej finansowana była przez Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska w Bielsku-Białej, Ekofundusz i Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska z Warszawy, prywatnych sponsorów i zakon.</p>	
Stowarzyszenie Gościniec 4 Żywiotów	PROW/działania LEADER+	Lokalna Grupa Działania działająca jako stowarzyszenie.
Droga Knurowska –Gościniec Barabów	Środki Unii Europejskiej, w ramach Programu Phare Brigs - Współpracy Przygranicznej Polska – Słowacja oraz Gminy Ochotnica Dolna, współfinansowanie inwestycji przez Powiat Nowotarski	Historyczna droga wojskowa Ochotnica Górna – Harkłowa.
Górskie trasy rowerowe na pograniczu czesko-polsko-słowackim	<p>Projekt pod nazwą „Produkt turystyki kwalifikowanej na polsko-czeskim pograniczu – utworzenie i promocja transgranicznych tras kolarstwa górskiego - etap 1” realizowany jest przy współudziale środków Unii Europejskiej i budżetu państwa w ramach Programu Inicjatywy Wspólnotowej INTERREG IIIA Czechy – Polska, Fundusz Mikroprojektów na obszarze Euroregionu Śląsk Cieszyński -Těšínské Slezsko.</p> <p>Program Operacyjny Europejskiej Współpracy Terytorialnej</p>	Produkt turystyki kwalifikowanej o charakterze transgranicznym.

Trasy narciarstwa biegowego na Kubalonce	Środki statutowe Centralnego Ośrodka Sportowego	Centralny Ośrodek Sportu Istebna – Kubalonka
Święto Chleba w gospodarstwie agroturystycznym „U Flika”	Środki prywatne i publiczne	Gospodarstwo agroturystyczne „U Flika” w Dźwiniaczu Dolnym, Stowarzyszenie Agroturystyczne Galicyjskie Gospodarstwa Gościnne „Bieszczady”.
Sianokosy w gospodarstwie agroturystycznym „Paryja”	Środki prywatne	Impreza cykliczna w gospodarstwie agroturystycznym „Paryja”.
Owca ponad podziałami	Środki pochodzące z budżetu Województwa Śląskiego w ramach programu aktywizacji gospodarczej oraz zachowania dziedzictwa kulturowego Beskidów i Jury Krakowsko-Częstochowskiej - Owca Plus.	W imieniu baców z Żywieczonego do programu, który uruchomiony został przez śląski Urząd Marszałkowski, przystąpiła Spółdzielnia Gazdowie z podhalańskiej Leśnicy.
Chlebowa Chata w Gorcach Małych	Środki prywatne	Gospodarstwo agroturystyczne
Karpacki Szlak Rowerowy	Od roku 2006 projekt ten jest dofinansowany przez Zarząd Województwa Małopolskiego, a od 2007 roku także przez Ministerstwo Gospodarki. W tym roku projekt odniósł zwycięstwo w konkursach ofert, w związku, z czym Sądecka Organizacja Turystyczna otrzymała wsparcie finansowe tak z Ministerstwa Sportu i Turystyki, jak i z Województwa Małopolskiego.	Projekt realizowany przez Sądecką Organizację Turystyczną we współpracy z Centralnym Ośrodkiem Turystyki Górskiej PTTK w Krakowie.

Działalność LOT „Beskid Zielony”	Fundusz statutowy Polskiej Organizacji Turystycznej	Lokalna Organizacja Turystyczna w Gorlicach.
Karpacko-Galicyjski Szlak Naftowy	Projekt współfinansowany ze środków Funduszu Inicjatyw Obywatelskich oraz małych grantów Funduszu Partnerstwa dla Środowiska	Grupa Partnerska Gorlicki Ośrodek Wspierania Przedsiębiorczości
Podkarpacki Szlak Winnic	Dofinansowanie ze środków Samorządu Województwa Podkarpackiego	Stowarzyszenie Winiarzy Podkarpackiego
Szlak Wołoski	Środki własne gminy Ochotnica Górna	Gmina Ochotnica Górna
Krajoznawcze podchody (<i>quest</i>) „O zabudowie Lanckorony”	Mały grant z Funduszu Partnerstwa dla Środowiska	Stowarzyszenie Ekologiczno-Kulturalne „Na Bursztynowym Szlaku”

Przydatne adresy

Informacje o konkursach grantowych i punktach konsultacyjnych	
Ministerstwo Rozwoju Regionalnego	www.mrr.gov.pl
Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi	www.minrol.gov.pl
Ministerstwo Gospodarki	www.mg.gov.pl

Informacje dotyczące finansowania turystyki w regionach można uzyskać w Departamentach Rozwoju Regionalnego Urzędów Marszałkowskich	
Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego	ul. Raclawicka 56 30-017 Kraków Tel.: (12) 630 31 07, 630 35 07 www.malopolskie.pl www.wrotamalopolski.pl

Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego	ul. Ligonia 46 40-037 Katowice Tel.: (32) 255 55 18 www.silesia-region.pl
Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego	ul. Grunwaldzka 15 35-959 Rzeszów Tel: (17) 850 17 00, 860 67 00, 747 66 20 www.si.podkarpackie.pl
Centrum Informacyjne Fundusze Europejskie w Małopolsce	ul. Wielicka 72 30-552 Kraków tel. (12) 299 07 40 www.wrotamalopolski.pl/root_FEM

Informacje i doradztwo dla przedsiębiorców

Małopolskie Centrum Przedsiębiorczości	www.mcp.malopolska.pl
Śląskie Centrum Przedsiębiorczości	www.scp-slask.pl
Podkarpacka Akademia Przedsiębiorczości	www.pap.rzeszow.pl
Portal edukacyjny dla małych i średnich przedsiębiorstw	www.akademiaparp.gov.pl

Agencje Rozwoju Regionalnego

Małopolska Agencja Rozwoju Regionalnego (MARR S.A)	www.marr.pl
Rzeszowska Agencja Rozwoju Regionalnego (RARR S.A.)	www.rarr.rzeszow.pl
Śląska Agencja Rozwoju Regionalnego (SARR S.A.)	www.sarr.com.pl

Portale branżowe i sektorowe

Portal organizacji pozarządowych	www.ngo.pl
----------------------------------	-------------------

Polska Organizacja Turystyczna (POT) Portal o turystyce jako sektorze gospodarki	www.pot.gov.pl www.zarabiajnaturystyce.pl
Polska Agencja Przedsiębiorczości	www.parp.gov.pl
Portal dla aktywnych społeczności lokalnych	www.witrynowiejska.org.pl
Światowa Organizacja Turystyki (The World Tourism Organization, UNWTO/OMT) Jest agendą Organizacji Narodów Zjednoczonych i najważniejszą organizacją międzynarodową zajmującą się kwestiami turystyki. Jest źródłem informacji o polityce turystycznej i fachowej wiedzy w zakresie turystyki.	www.unwto.org (w jęz. angielskim)
Eurodesk - europejski program informacyjny o bieżących konkursach grantowych i stypendialnych	www.eurodesk.pl
Fundusze na rozwój turystyki, portal Regionalnej Organizacji Turystycznej Województwa Świętokrzyskiego	www.fundusze-turystyka.pl

Fundusze Europejskie na lata 2007-2013	
Informacje i dokumenty dotyczące ubiegania się o środki pomocowe z Unii Europejskiej	www.funduszeuropejskie.gov.pl www.polskawschodnia.gov.pl
Informacje o Europejskim Funduszu Społecznym	www.efs.gov.pl
Program Operacyjny Kapitał Ludzki	www.kapitalludzki.gov.pl
Fundusz dla Organizacji Pozarządowych (FOP)	www.funduszngo.pl
Program Rozwój Polski Wschodniej	www.polskawschodnia.gov.pl
Centrum Koordynacji Projektów Środowiskowych	www.ckps.pl

Pieniądze to nie wszystko

czyli inne formy
wsparcia dla gmin

Rozwój lokalny, w tym rozwój turystyki w gminie, jest wspierany przez instytucje doradcze na terenie całego kraju lub w poszczególnych województwach. Można tam uzyskać informację na temat źródeł dofinansowania i uwarunkowań prawnych działalności. Z punktu widzenia zaistnienia danej gminy, przedsiębiorstwa lub porozumienia partnerskiego na rynku turystycznym, szczególnie istotna jest współpraca z instytucjami mającymi wpływ na marketing terytorialny i promocję turystyczną regionu. Oto garść pomocnych sugestii i informacji.

1. Marketing turystyczny

Jedną z takich instytucji jest Polska Organizacja Turystyczna. Jest ona elementem struktury rządowej odpowiedzialnym za kwestię rozwoju turystyki. Współpracuje ona z samorządami, instytucjami kultury, branżą turystyczną oraz regionalnymi i lokalnymi organizacjami turystycznymi w ramach działań promocyjnych w skali kraju. Natomiast **Regionalne i Lokalne Organizacje Turystyczne** koordynują działania promocyjne w województwie lub powiecie i gminie. Każda ROT posiada kilka lub kilkanaście oddziałów LOT na terenie województwa. Mają one za zadanie stworzenie atrakcyjnego wizerunku regionu oraz wspieranie tworzenia i rozwoju produktów turystycznych. Regionalne Organizacje Turystyczne działające na terenie Karpat to:

- Podkarpacka Regionalna Organizacja Turystyczna: **www.podkarpackie-turystyka.pl**
- Małopolska Organizacja Turystyczna: **www.mot.krakow.pl**
- Śląska Organizacja Turystyczna: **www.silesia-sot.pl**

Na stronie Polskiej Organizacji Turystycznej można ponadto znaleźć informacje o funduszach unijnych przeznaczonych na rozwój turystyki oraz aktach prawnych dotyczących funduszy strukturalnych. Wskazówki o tym jak promować projekt są potrzebne z uwagi na wymóg rozpowszechniania informacji o unijnych źródłach dofinansowania przypadku realizacji projektu.

www.pot.gov.pl/Kategorie/fundusze/potgov_category_view

Fundacja Partnerstwo dla Środowiska rozpoczęła działalność w 1997 r., jako kontynuatorka programu wspierania organizacji ekologicznych pod nazwą *Environmental Partnership for Central Europe (EPCE)* z siedzibą we Wrocławiu. W latach 1991-1997 programem EPCE kierowała amerykańska fundacja *The German Marshall Fund of the United States*. Obecnie Fundacja działa w ramach Stowarzyszenia *Environmental Partnership for Sustainable Development* realizującego programy ekologiczne w Europie Środkowej. Bratnie fundacje w Konsorcjum działają w Republice Czeskiej, Rumunii, Bułgarii, na Słowacji i Węgrzech.

Nadrzędnym programem Fundacji jest **Program Grupy Partnerskie na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju**, realizowany od roku 2001. Jego celem jest wsparcie budowania partnerstw trójsektorowych, tzw. Grup Partnerskich. Zrzeszają one ludzi, organizacje pozarządowe, firmy i samorządy. Ich zadaniem jest definiowanie lokalnych problemów społecznych, gospodarczych i środowiskowych w określonych regionach i praktyczne działania zmierzające do ich rozwiązania, a także udział w wyznaczaniu kierunków rozwoju społeczności lokalnych. Fundacja współpracuje z 19 Grupami Partnerskimi zrzeszonymi w Krajowej Sieci, dostarczając im wsparcia we wdrażaniu następujących **Programów tematycznych**:

- 1. Szkoły dla Ekorozwoju:** pomaga młodzieży podejmować inicjatywy proekologiczne oraz włączać w ich realizację całą lokalną społeczność;
- 2. Zielone Szlaki – Greenways:** sieć wielofunkcyjnych tras/szlaków (rowerowe, piesze, konne, itd.) dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego w Europie Środkowo-Wschodniej. Wyznaczane są wzdłuż „zielonych korytarzy” (rzek, tradycyjnych historycznych tras handlowych, naturalnych korytarzy ekologicznych, etc.), łączącymi regiony, atrakcje turystyczne oraz lokalne inicjatywy społeczne;
- 3. Ekomuzea:** służy tworzeniu otwartych muzeów tematycznych, których obiekty, rozproszone w terenie, tworzą żywą kolekcję obrazującą wartości przyrodnicze i kulturowe danego regionu oraz dorobek jego mieszkańców. Służą ochronie, żywej interpretacji i wprowadzeniu miejscowego dziedzictwa na rynek turystyczny;
- 4. Produkt Lokalny:** pobudzenie lokalnej przedsiębiorczości na terenach wiejskich poprzez pomoc w marketingu i wprowadzeniu na rynek lokalnych produktów. Jest narzędziem tworzenia nowych miejsc pracy i źródeł dochodu dla lokalnej społeczności;
- 5. Czysty Biznes:** wspiera sektor małych i średnich przedsiębiorstw w dostosowaniu standardów działalności do wymogów ochrony środowiska oraz angażowanie się w działania na rzecz społeczności lokalnej.

www.fpbs.pl/

2. Wspomaganie przedsiębiorczości

Grupy beneficjentów programów wspólnotowych finansujących rozwój turystyki mają swoje punkty konsultacyjne przy instytucjach pośredniczących i wdrażających poszczególne programy czy fundusze. Przykładowo, **Małopolskie Centrum Przedsiębiorczości** posiada punkt konsultacyjny w siedzibie Małopolskiej Agencji Rozwoju Regionalnego dla przedsiębiorców zakładających lub prowadzących działalność gospodarczą w województwie małopolskim. Podobne punkty działają na terenie pozostałych 2 województw:

Małopolskie Centrum Przedsiębiorczości – Punkt Konsultacyjny

ul. Kordylewskiego 11 (parter)
31-542 Kraków
tel.: (012) 376 91 91
e-mail: info@mcp.malopolska.pl
www.mcp.malopolska.pl

Podkarpackie Centrum Rozwoju Przedsiębiorczości

Rzeszowska Agencja Rozwoju Regionalnego S.A.
ul. Szopena 51
35-959 Rzeszów
tel.: (017) 85 20 606
e-mail: crp@rarr.rzeszow.pl
www.rarr.rzeszow.pl/jednostki/centrum-rozwoju-przedsiębiorczosci

Śląskie Centrum Przedsiębiorczości

ul. Katowicka 47
41-500 Chorzów
tel.: (032) 74 39 160
e-mail: scp@scp-slask.pl
www.scp-slask.pl

Krajowy System Usług dla Małych i Średnich Przedsiębiorstw nadzorowany przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości wskazuje punkty konsultacyjne na terenie kraju oraz sieci innowacji, fundusze pożyczkowe i fundusze doradczeniowe. Jest to system grup usługodawców, około 200 organizacji

wyspecjalizowanych w świadczeniu różnego rodzaju usług dla przedsiębiorstw i osób podejmujących działalność gospodarczą.

www.ksu.parp.gov.pl/pl/rejestracja_ksu/osrodki_ksu/lista

www.parp.gov.pl

Dodatkowych informacji na temat programów dotyczących wspierania rynku pracy można szukać w **Wojewódzkich i Powiatowych Urzędach Pracy**.

Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze (PTTK) jest największą i najstarszą organizacją turystyczną w Polsce. Zajmuje się przede wszystkim popularyzacją walorów krajoznawczych kraju oraz propagowaniem różnorodnych form turystyki aktywnej (głównie pieszej, rowerowej, konnej, kajakowej, wędrówek na nartach), a także podejmuje działania związane z ochroną przyrody oraz zabytków (www.pttk.pl).

PTTK działa głównie poprzez jednostki terenowe, jakimi są oddziały. W Karpatach oraz na ich obrzeżu działają 42 oddziały PTTK (www.oddzialy.pttk.pl). Każdy z nich ma osobowość prawną i może być partnerem w projektach związanych z rozwojem turystyki na danym terenie. Jako przykład podać można **Oddział Akademicki w Krakowie**, który prowadzi bardzo szeroką działalność z zakresu turystyki i ochrony przyrody, współpracując z licznymi organizacjami, w tym również międzynarodowymi. Na szczególną uwagę zasługuje prowadzenie przez Oddział Regionalnej Pracowni Krajoznawczej, w ramach której działa biblioteka oraz działalność edukacyjna m.in. organizacja kursów na przewodnika turystycznego przez funkcjonujące przy Oddziale dwa koła przewodnickie: Studenckie Koło Przewodników Górskich i Akademickie Koło Przewodników Tatrzańskich (<http://oakrakow.pttk.pl>).

Oprócz oddziałów w PTTK istnieją wyspecjalizowane jednostki, które posiadają również osobowość prawną. Dla regionu Karpat szczególnie istotna jest działalność **Centralnego Ośrodka Turystyki Górskiej (COTG)**, który jest jednostką PTTK stworzoną aby w sposób kompleksowy zajmować się turystyką w polskich górach, gromadzić materiały i realizować projekty związane z rozwojem turystyki górskiej. W COTG funkcjonuje Centralna Biblioteka Górską, wydawnictwo „Wierchy” i redakcja Gazety Górskiej. Ośrodek zajmuje się opieką nad szlakami pieszymi i narciarskimi w górach, organizuje imprezy, konferencje i sympozja poświęcone tematyce górskiej, jest również miejscem spotkań klubów i kół górskich. COTG zajmuje się promocją bezpiecznej i aktywnej turystyki górskiej letniej i zimowej, współpracując w tym celu z wieloma organizacjami oraz samorządami lokalnymi. www.cotg.pttk.pl.

3. Wsparcie społeczności lokalnych

Istnieje kilka organizacji zajmujących się wspieraniem rozwoju lokalnego oraz otoczenia gospodarczego w gminie.

Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich koordynowana przez **Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi** jest jednym z podmiotów wspierających rozwój obszarów wiejskich w ramach programu Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). Realizowane działania to: analiza dobrych praktyk, organizacja wymiany doświadczeń i know-how, przygotowanie programów szkoleniowych dla lokalnych grup działania w procesie ich tworzenia i działania, pomoc techniczna dla współpracy międzyterytorialnej i transnarodowej.

www.wzp.pl/prow/ksow/krajowa_siec_obszarow_wiejskich.htm

Wsparcie idei ekonomii społecznej rozpoczęła **Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych** (FISE) poprzez realizację projektu „Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej” w partnerstwie ze Związkiem Lustracyjnym Spółdzielni Pracy.

www.ekonomiaspoleczna.pl

www.fise.org.pl

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej świadczy **pomoc doradczą dla gmin** w dziedzinach doradztwa strategicznego, finansowego, inwestycyjnego, przekształceń i prywatyzacji, a także świadczy szereg usług związanych z zarządzaniem kryzysowym. Organizowane są szkolenia dla kadr urzędów gmin dotyczące m.in. zarządzania gminą i powiatem, finansów lokalnych, ochrony środowiska, planowania i rozwoju strategicznego i prawa samorządowego.

www.frdl.org.pl

Kraków: www.mistia.org.pl

Rzeszów: www.frdl.rzeszow.pl

Katowice: www.frdl.katowice.pl

Stowarzyszenie Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej tworzy **programy edukacyjne wspierające aktywizację i rozwój społeczności lokalnych**. Działa poprzez programy: Centrum Aktywności Lokalnej – sieci CAL, Szkołę Animacji Społecznej a także Aktywne Społeczności.

www.stowarzyszenie.cal.org.pl

www.kiw-pokl.org.pl

CEEweb (CEEweb for Biodiversity – CEEweb na Rzecz Różnorodności Biologicznej)

jest koalicją kilkudziesięciu organizacji pozarządowych działających w regionie Europy Środkowej i Wschodniej. Misją koalicji jest zachowanie różnorodności biologicznej poprzez promowanie zrównoważonego rozwoju. Działania organizacji członkowskich tworzących koalicję skierowane są do władz szczebla lokalnego i krajowego, organów międzynarodowych, organizacji pozarządowych, firm komercyjnych, naukowców. CEEweb bardzo aktywnie wspiera prace Grupy Roboczej Konwencji Karpackiej ds. Zrównoważonej Turystyki w dążeniu do tego by kraje Europy Środkowo-Wschodniej były obszarem realizacji turystyki zrównoważonej, przynoszącej korzyści zarówno społecznościom lokalnym jak i środowisku naturalnemu, a jednocześnie zapewniającej turystom niezapomniane wrażenia. Działająca w ramach CEEweb grupa robocza ds. turystyki zrównoważonej (jedna z pięciu, które działają w ramach koalicji) łączy organizacje pozarządowe z Bułgarii, Estonii, Węgier, Niemiec, Rumunii, Polski, Serbii i innych krajów regionu. Wśród podejmowanych przez nią działań znajdują się, między innymi, wymiana informacji, promocja dobrych praktyk, szkolenia i edukacja, wpływanie na strategię rozwoju, projekty pilotażowe i lobbing. Jednym z przedsięwzięć w obszarze turystyki zrównoważonej, w którym aktywnie zaangażowała się CEEweb był projekt zatytułowany „Turystyka dla Przyrody” (*Tourism for Nature*), realizowany na terenie Polski (Babia Góra), Czech i Węgier. Jego celem było zwiększenie skuteczności ochrony cennych w skali globalnej ekosystemów górskich w wybranych Rezerwach Biosfery UNESCO na terenie Europy Środkowej i Wschodniej.

www.ceeweb.org

Wybrane publikacje:

1. Sustainable Tourism Opportunities in the Carpathians (background document, 2006) – Szansa na zrównoważoną turystykę w Karpatach (dokument przekrojowy, 2006, w jęz. angielskim):

www.ceeweb.org/publications/english/ST%20Opportunities%20Carpathians_2006.pdf

2. Broszura informacyjna „Zrównoważona turystyka dziś i jutro” (w jęz. polskim):

www.ceeweb.org/publications/english/tourism_brochure_PL.pdf

Fundacja Wspomagania Wsi prowadzi doradztwo dla organizacji lokalnych dotyczące procedur, przepisów, prawa, umów i finansowania działalności na terenie gmin.

www.fww.org.pl

www.witrynawiejska.org.pl

4. Fundusze unijne i integracja europejska

Ministerstwo Rozwoju Regionalnego posiada ogólną **bazę punktów informacyjnych** na terenie kraju. Można w nich zapytać o możliwości uzyskania wsparcia finansowego z poszczególnych programów operacyjnych w ramach funduszy strukturalnych Unii Europejskiej oraz ogólnie o problemy integracji europejskiej.

www.mrr.gov.pl/kontakt/punkty_informacyjne_w_polsce/strony/mapa.aspx

Warsztaty pisanie wniosków o dofinansowanie ze środków publicznych są organizowane przez instytucje wdrażające, które również udzielają bezpłatnych konsultacji. np. Fundusze Europejskie w Małopolsce (FEM), **www.wrotamalopolski.pl/root_fem**. Natomiast fundacje np. Fundacja Fundusz Współpracy (**www.cofund.org.pl**), mogą być doradcami beneficjentów realizujących projekty, w szczególności w zakresie **administrowania projektem**.

5. Konsultacje prawne

Indywidualnych i bezpłatnych **konsultacji prawnych** udzielają Uniwersyteckie Poradnie Prawne na terenie całego kraju (www.fupp.org.pl). Uniwersytety: Śląski, Jagielloński i Rzeszowski również udzielają porad prawnych, zazwyczaj w czasie trwania roku akademickiego (od października do czerwca), we właściwych jednostkach:

Kraków:

Uniwersytecka Poradnia Prawna Wydział Prawa i Administracji

Uniwersytet Jagielloński

al. Krasińskiego 18/3, 30-101 Kraków

tel.: (012) 430 19 97

www.law.uj.edu.pl/poradnia/site/main.php

Katowice:

Studencka Poradnia Prawna - Koło Naukowe

Wydział Prawa i Administracji

Uniwersytet Śląski

ul. Bankowa 11B, pok. 39, 40-007 Katowice

tel: (032) 359 14 22

www.wpia.us.edu.pl

Rzeszów:

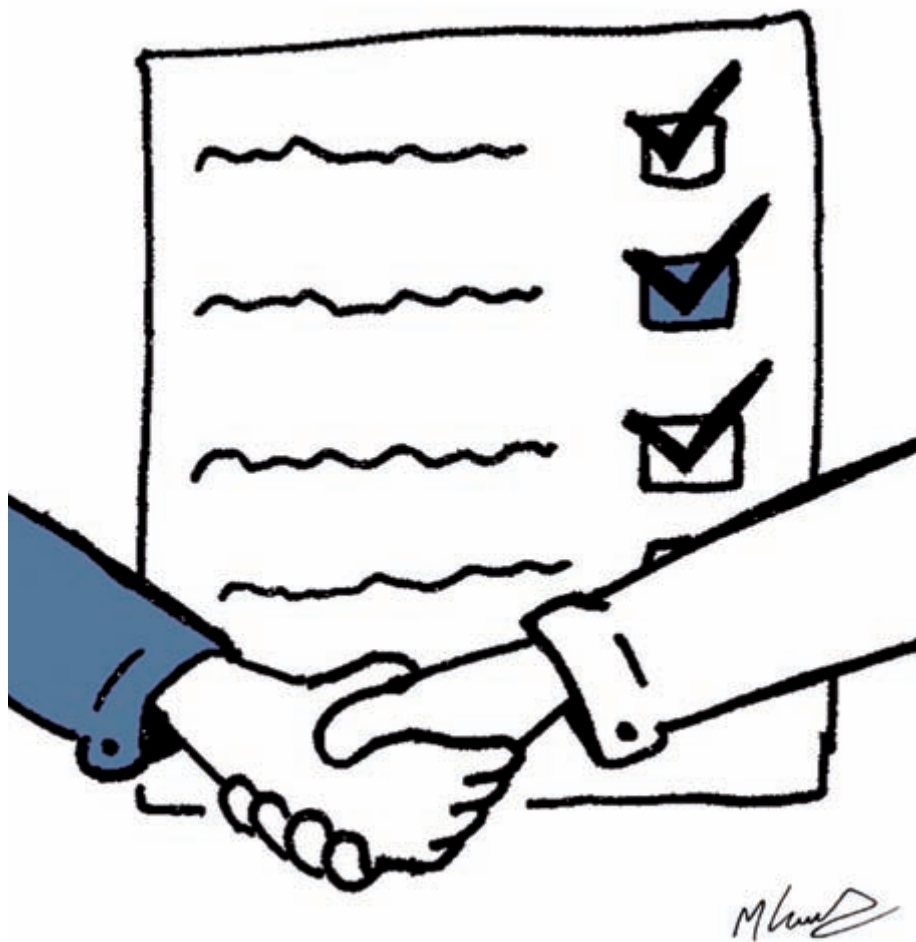
Uniwersytecka Poradnia Prawna
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Rzeszowski
ul. Wypiańskiego 4, pokój 09, 35-111 Rzeszów
tel.: (017) 872 19 52
www.uppurz.webd.pl

Odpłatne usługi doradztwa prawnego świadczą firmy konsultingowe.

CERI (Carpathian EcoRegion Initiative – Inicjatywa na Rzecz Euroregionu Karpackiego) jest koalicją organizacji pozarządowych, instytucji naukowych i akademickich stworzoną w 1999 r. pod auspicjami **Karpacko-Dunajskiego Programu Światowego Funduszu na Rzecz Ochrony Przyrody WWF**, której celem jest ochrona i zrównoważony rozwój Karpat. W 2004 r. organizacje członkowskie powołały odrębną organizację CERI z siedzibą i sekretariatem w Bratysławie na Słowacji i siedmioma punktami fokusowymi - „focal points” w każdym z krajów karpackich. Członkowie CERI są zdania, że Karpaty są jednym z najbardziej wartościowych przyrodniczo regionów świata, obfitującym w cenne ekosystemy. Celem CERI jest inicjowanie i koordynowanie działań związanych z ochroną różnorodności biologicznej oraz długofalowego, zrównoważonego rozwoju regionu w zgodności z zapisami Konwencji Karpackiej. Formuła działania CERI to swoiste „centrum koordynacji działań” z zakresu ochrony przyrody prowadzonych przez rządy, organizacje międzynarodowe, władze regionalne i lokalne itp. na rzecz wdrażania zapisów Konwencji Karpackiej. CERI pełni także rolę „inkubatora” dla szerokiej gamy projektów realizowanych w- i na rzecz Karpat oraz centrum wymiany informacji i badań dot. różnorodności biologicznej Karpat. Inicjatywa obejmuje swoim działaniem 7 krajów karpackich, członkami CERI jest już prawie 50 organizacji, z czego blisko 10 w Polsce.

<http://www.carpat.es.org>

I żyli długo i szczęśliwie...

czyli jak zapewnić
trwałość przedsięwzięcia

Każda osoba rozpoczynająca realizację projektu zastanawia się, jaki jest przepis na sukces swojego pomysłu. W przypadku przedsięwzięć długoterminowych, a do takich niewątpliwie należą te związane z turystyką zrównoważoną, niezbędnym składnikiem sukcesu jest zapewnienie ich trwałości. Ważne jest, aby przedsięwzięcie nie okazało się ona jedynie jednorazowym wydatkiem, o którym za kilka lat niewiele osób będzie pamiętało, które „rozejdzie się po kościach” i „umrze śmiercią naturalną”. Istotne jest, aby nasza inicjatywa ewoluowała i rozwijała się, zachwycając turystów odwiedzających region i stanowiąc jego wizytówkę. Należy także pamiętać, że turystyka przyjazna środowisku jest bardzo istotną formą działalności gospodarczej w regionie, ma duże znaczenie dla rozwoju społeczności lokalnej oraz ochrony dziedzictwa przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego regionu. Starania podejmowane w celu zapewnienia trwałości konkretnego przedsięwzięcia związanego z turystyką przyjazną środowisku są zarazem inwestycją w trwałość i harmonijny rozwój regionu i jego mieszkańców.

Już w fazie planowania projektu należy zatem odpowiedzieć na pytanie, co jest potrzebne, aby Twoje przedsięwzięcie mogło nie tylko cieszyć się długim i zdrowym życiem w swej pierwotnie zaplanowanej formie, ale również rozwijać się, obejmując i przyciągając coraz szersze kręgi odbiorców.

Promocja

Głównym celem, jaki należy przed sobą postawić jest podtrzymanie zainteresowania turystów Twoim projektem. Zainteresowanie odbiorców jest podstawą sukcesu przedsięwzięcia. Znanе powiedzenie o reklamie jako dźwigni handlu można w tym przypadku przekuć w stwierdzenie, że **promocja jest dźwignią przedsięwzięcia**. Zastanów się, jaką **strategię promocji** należy przyjąć, aby rozpropagować Twoją ideę wśród szerokiego grona odbiorców. Czy promocja ma się odbywać tylko na szczeblu lokalnym wśród turystów, którzy już znajdują się w regionie, czy może chcesz, aby dowiedzieli się o Twoim przedsięwzięciu i żeby wpłynęło to na wybór ich kierunku podróży (innymi słowy – wybrali się specjalnie w Twoją okolicę)? W obu przypadkach doskonałym medium będzie **Internet**. Założenie atrakcyjnej oraz (co ważne!) aktualizowanej na bieżąco strony internetowej pozwoli Ci dotrzeć do wciąż poszerzającego się grona odbiorców. Umieszczenie odnośników (linków) do Twojej strony na odpowiednich portalach pomaga w przekazaniu informacji

o przedsięwzięciu właściwej grupie docelowej i jest skutecznym sposobem na „rozsyłanie wici”. Jeśli chcesz dotrzeć do pasjonatów danej tematyki, wybierz portale branżowe (tematyczne). Promując swoje przedsięwzięcie na stronach instytucji i organizacji lokalnych oraz portalach typowo turystycznych, prędzej dotrzesz do osób zainteresowanych odwiedzeniem Twojego regionu. Nie należy też odkładać do lamusa i rezygnować z tradycyjnych form promocji, wiele osób wciąż lubi korzystać z nieelektronicznych źródeł informacji. **Plakaty, ulotki, broszurki informacyjne, pocztówki**, a także **mapa turystyczna** pokazująca walory i atrakcje gminy (w tym przydatne informacje turystyczne i zdjęcia na odwrocie) – rozwieszane bądź rozdawane np. w punktach informacji turystycznej, lokalnych muzeach czy skansenach, ośrodkach edukacyjnych itp. – instytucjach, do których najczęściej trafiają turyści poszukujący informacji o atrakcjach regionu. Dobrym pomysłem jest odwiedzanie z tymi materiałami znanych regionalnych imprez turystycznych (festiwalu, itp.), odwiedzanych przez turystów często nieświadomych istnienia ciekawych i pięknych zakątków położonych nieopodal najpopularniejszych, przewodnikowych atrakcji. Także **media** mogą zapewnić promocję przedsięwzięcia, jednak w tym przypadku istotne jest, aby dobrać zasięg czasopisma/gazety lub stacji radiowej, czy telewizyjnej do zasięgu imprezy. Jeśli odbiorcami projektu mają być turyści z całego kraju, warto zadbać o obecność w tytułach ogólnopolskich. W przeciwnym razie kampania promocyjna nie przyniesie odpowiedniego rezultatu.

Przykładem dobrej praktyki, która w znacznej mierze rozwinęła się i uzyskała trwałość dzięki właściwie przeprowadzonym działaniom promocyjnym jest rowerowa turystyka górską na trasach na pograniczu czesko-polsko-słowackim (patrz opis tej dobrej praktyki w Rozdziale 2 „Inspiracja”). Sieć wyznakowanych szlaków rowerowych promowana była poprzez szeroką dystrybucję drukowanych materiałów informacyjnych, w tym profesjonalnych map. Jednocześnie przygotowano specjalną kartę rabatową, która miała zachęcić turystów do ponownego odwiedzenia regionu. Niewątpliwym atutem projektu było również związanie jego części z postacią Gary’ego Fischera – ikoną kolarstwa górskiego. W ten sposób idea przedsięwzięcia miała szansę zaistnieć na arenie międzynarodowej.

Równie szeroko zakrojone działania promocyjne zostały podjęte w projekcie Karpacki Szlak Rowerowy. Inicjatywa została szeroko nagłośniona w mediach oraz promowana na ważniejszych trasach turystycznych m.in. poprzez udostępnienie profesjonalnie wydanej mapy.

Promocja przedsięwzięcia odbywa się również poprzez zdobywanie **patronatów honorowych** np. władz gminy na terenie której odbywa się impreza, władz regionu (powiatu, województwa), czy innych znanych osobistości. Podnoszą one rangę imprezy jednocześnie propagując dany temat. Równie istotne są **patronaty medialne** – dzięki nim masz gwarancję, że informacja o Twoim pomycie czy wydarzeniu zostanie przekazana czytelnikom, słuchaczom lub telewizjom. Patronaty doskonale sprawdzają się w przypadku imprez cyklicznych, zwłaszcza jeśli jest to już ich kolejna edycja.

Cykliczność i wielowymiarowość

Przy realizacji długotrwałych projektów **cykliczność wydarzeń** może stanowić doskonałą podstawę do rozwoju przedsięwzięcia. Festiwale, warsztaty, imprezy plenerowe lub wernisaże mogą stanowić główną część projektu lub też poszerzać wachlarz atrakcji powiązanych z głównym elementem np. ekomuzeum czy gospodarstwem agroturystycznym. Daje to projektowi bardzo pożądaną **wielowymiarowość**. Element ten jest niezwykle istotny dla utrzymania trwałości projektu, gdyż umożliwia odniesienie sukcesu nawet w przypadku, gdy jeden z elementów składowych przedsięwzięcia się nie powiedzie. Na przykład organizując festiwal ginących zawodów i zapraszając jednocześnie kowali, garncarzy, rymarzy czy cieśli mamy większą gwarancję, że duża część zaproszonych gości dopisze niż gdybyśmy ograniczyli się jedynie do imprezy dotyczącej kowalstwa.

Udział społeczności lokalnej

W trakcie realizacji przedsięwzięcia nie zapominaj również o mieszkańcach Twojego regionu. **Społeczność lokalna** może – a wręcz powinna być – motorem napędzającym sukces przedsięwzięcia i gwarantującym jego trwałość. Wzbudzenie zainteresowania mieszkańców projektem i poczucia, że jest to wspólna inicjatywa z którą ludzie się utożsamiają i traktują jako własną (niezbędny element zaangażowania) możesz uzyskać przede wszystkim poprzez pokazanie ludziom wynikających z niego korzyści, także w formie bezpośredniego przełożenia finansowego. Dobrym rozwiązaniem jest włączenie lokalnej społeczności w **powiększanie bazy gastronomiczno-noclegowej** i wspieranie szerokiego wachlarza innych usług i atrakcji mogących interesować przybywających gości. Najlepiej przygotowane przedsięwzięcie nie ma możliwości

rozwoju, jeśli na przyjeżdżających turystów nie czekają miejsca noclegowe dostosowane standardem do ich wymagań oraz odpowiednie zaplecze gastronomiczne (zróżnicowane cenowo i ofertowo). Istotny element stanowi fakt, iż rdzenni mieszkańcy danego terenu znają lokalne zwyczaje kulinarne, a więc mogą je zaprezentować turystom, promując tym samym tradycję oraz dziedzictwo kulturowe regionu. Mieszkańcy Twojego regionu, którzy poczują „ducha” projektu i zobaczą wynikające z niego korzyści prawdopodobnie chętnie zaangażują się w działania i będą zabiegali o to, by przynoszące im wymierne korzyści przedsięwzięcie trwało jak najdłużej. Oparcie Twojego pomysłu o **lokalne zasoby** pozwala promować historię, kulturę i tradycję danego regionu, powoduje, że dochody nie „wywędrowują” z gminy a lokalna społeczność w pełniejszy sposób korzysta z efektów swojego zaangażowania. To jeden z ważniejszych elementów i kryteriów rozwoju zrównoważonego.

Partnerstwo

Doskonałym sposobem na zapewnienie trwałości projektu jest także **budowanie trwałych koalicji i partnerstw** – nawiązywanie, utrzymywanie i poszerzanie kontaktów i współpracy z gronem instytucji i organizacji, które są zaangażowane w daną inicjatywę. Twoimi partnerami mogą być zarówno jednostki i instytucje publiczne np. gminy, nadleśnictwa, parki narodowe, szkoły, domy kultury, jak też organizacje pozarządowe, lokalne stowarzyszenia, firmy, osoby prywatne itp. Każdy z partnerów wnosi do projektu świeże spojrzenie na temat, ale również nowe kontakty i możliwości promowania przedsięwzięcia. Co jest jednak najistotniejsze, partnerzy decydują w dużej mierze o wielowymiarowości projektu oraz nowych kierunkach jego rozwoju. Współpraca może przyjmować różne formy np. **opieki („adopcji”)** obiektów turystycznych czy zabytków przez lokalną szkołę, organizację pozarządową lub nadleśnictwo, pomocy przy załatwianiu niezbędnych formalności (np. pomoc nadleśnictwa czy dyrekcji parku krajobrazowego przy wytyczaniu szlaków rowerowych), itp. Dzięki partnerstwu z jednostkami administracji jest zdecydowanie łatwiej zapewnić trwałość projektu poprzez uwzględnienie go w **dokumentach planistycznych i strategicznych** dotyczących danego terenu (gminy, powiatu, a czasem wręcz całego województwa) np. planów przestrzennego zagospodarowania lub strategii rozwoju lokalnego i regionalnego. Przyjazna środowisku aktywność turystyczna może też być wspierana np. przez dyrekcję parku narodowego, który uwzględni Twoją inicjatywę np.

w rocznych zadaniach ochronnych. Dzięki temu Twoje przedsięwzięcie ma szansę stać się formalnie umocowanym projektem gminnym, powiatowym lub nawet wojewódzkim, zyskując tym samym nowe możliwości promowania oraz finansowania.

Motyw współpracy między organizacjami i instytucjami jako elementu decydującego o trwałości projektu pojawia się w wielu przedsięwzięciach. Dobrym przykładem jego wykorzystania skali lokalnej jest Stowarzyszenie Gościniec 4 Żywiołów oparte na partnerstwie czterech gmin, które angażują się wspólnie w realizację projektów o różnorodnej treści. Podstawą doskonałego działania Stowarzyszenia jest jego profesjonalna organizacja oraz wyznaczenie i utrzymywanie standardów działania. Natomiast w skali regionalnej jako niewątpliwy przykład sukcesu w nawiązywaniu koalicji i partnerstw należy przytoczyć projekt Karpacki Szlak Rowerowy. Inicjatywa stała się podstawą do podjęcia współpracy między 33 gminami, przez które biegnie szlak. Doskonały przykład stanowić może również Lokalna Organizacja Turystyczna „Beskid Zielony” w ramach, której nawiązano współpracę z różnymi grupami zawodowymi m.in. twórcami ludowymi, właścicielami stadnin oraz gospodarstw agroturystycznych. Natomiast przy wyznaczaniu górskich tras rowerowych na pograniczu czesko-polsko-słowackim opracowano wspólną strategię działania samorządów i organizacji turystycznych.

Samowystarczalność i rentowność

Rozwijając projekt, zyskując nowych odbiorców i partnerów oraz promując przedsięwzięcie wśród szerokiego grona odbiorców musisz pamiętać o tym, że aby Twoja inicjatywa miała zapewnioną trwałość powinna być **samowystarczalna**, zarówno organizacyjnie, jak i finansowo oraz powinna być **rentowna**. Rentowność działań uzyskać możesz w różny sposób. Zawijając partnerstwo z instytucją, bądź organizacją, która ma **finansowanie ze stałego źródła** np. z budżetu państwa, jak ma to miejsce w przypadku parków narodowych lub nadleśnictw masz dużą szansę, że przedsięwzięcie będzie stabilnie finansowo. Z powodów prawnych i formalnych trudne lub niemożliwe mogą być przepływy finansowe pomiędzy partnerami (np. parkiem narodowym a organizacją pozarządową), ale często instytucje te mogą ponosić wybrane koszty przedsięwzięcia zgodnie z podziałem ról i zadań w pomiędzy partnerami.

Możesz również zadbać o **sponsorów** projektu, którzy w zamian za promocję firmy lub instytucji dofinansują Twoje przedsięwzięcie. Nieraz działa to na zasadzie „efektu kuli śnieżnej” czy też „samonapędzającego” się systemu, kiedy to rosnąca stopniowo ranga i „medialność” przedsięwzięcia ułatwia pozyskiwanie nowych źródeł finansowania, co z kolei pozwala na rozwój imprezy, co powoduje dalszy wzrost jej popularności, co przyciąga kolejnych sponsorów, co następnie... itd. itd.. Równie dobrym sposobem jest uzyskanie rentowności działania poprzez **finansowanie go przez odwiedzających turystów** np. sprzedaż biletów wstępu (ceny nie powinny być wysokie, aby nie odstraszać tych mniej zamożnych) lub odpłacanie kosztów uczestnictwa w warsztatach. Wszystkie działania powinny zmierzać do tego, abyś uzyskał fundusze, za które będziesz w stanie utrzymać projekt oraz go rozwijać. Nie jest wskazane opieranie rentowności inicjatywy na jednym źródle finansowania. W przypadku kłopotów pozostaniesz bez środków na prowadzenie dalszej działalności. Oprócz rentowności musisz również zapewnić **organizacyjną samowystarczalność** projektu. Zastanów się, kto ma pracować nad realizacją zamierzonych działań. Czy będą to pracownicy zaangażowani przez Ciebie lub Twojego partnera? Czy należy ich dodatkowo opłacić, czy też wskazane zadania będą wykonywali w ramach obowiązków służbowych? Trwały projekt powinien być w miarę możliwości samowystarczalny organizacyjnie, czyli w możliwym stopniu niezależny od struktur i uwarunkowań zewnętrznych – co oczywiście często bywa niełatwe.

Warto przytoczyć jeszcze jeden przykład przedsięwzięcia, którą uznać można za niewątpliwą sukces w promowaniu zrównoważonej turystyki, a której organizatorzy wykorzystują znaczną część z opisanych powyżej sposobów budowania trwałości projektu. Mowa o Ogólnopolskim Bieszczadzkiem Rajdzie Narciarskim, którego korzenie sięgają lat 50-tych XX w. Jego celem jest przede wszystkim promowanie przyjaznych dla środowiska form turystyki zimowej. W trakcie rajdu uczestnicy mają możliwość podziwiania piękna karpackiej przyrody, a dodatkowo nawiązania kontaktów z innymi pasjonatami wędrówek narciarskich.

Bieg narciarski jest imprezą cykliczną, która po wznowieniu w 1999 r. z roku na rok przyciąga coraz większą liczbę uczestników. W lutym 2009 r. odbyła się już jej 17 edycja. Udział w niej wzięło ponad 100 osób. Trwałość projektu gwarantuje przede wszystkim niesłabnące zainteresowanie uczestników, którzy promują imprezę wśród swoich znajomych. Corocznie informacja o rajdzie jest również zamieszczana w Internecie, a relacje z wydarzenia ukazują się w mediach lokalnych. Impreza obejmowana jest zarówno patronatami honorowymi, jak i medialnymi.

Organizacja tak dużej, cyklicznej imprezy jest możliwa tylko dzięki doskonałej współpracy lokalnych organizacji i instytucji. W skład komitetu organizacyjnego wchodzi corocznie przedstawiciele Bieszczadzkiego Parku Narodowego, Grupy Bieszczadzkiej GOPR oraz lokalnych gmin i ośrodków informacji turystycznej. Przeprowadzenie rajdu nie byłoby również możliwe bez zaplecza gastronomiczno-noclegowego, które dysponuje liczbą miejsc noclegowych odpowiednią do liczby uczestników imprezy. Ważne jest również zapewnić wsparcia technicznego – uczestnicy mogą wypożyczyć na miejscu niezbędny sprzęt.

Rentowność finansowa rajdu zapewniona jest przez zarówno uczestników, którzy wnoszą opłaty (nie są one wygórowane), jak również przez sponsorów. Wśród nich znajdują się zarówno marki obecne na rynku ogólnopolskim, jak i przedsiębiorstwa lokalne, dla których jest to doskonała sposobność zaistnienia w świadomości szerokiego grona odbiorców.

Organizatorom Ogólnopolskiego Bieszczadzkiego Rajdu Narciarskiego niestraszna jest również kapryśna, polska zima. Zastrzegają, że jeśli zajdzie taka potrzeba możliwe będzie skrócenie lub przełożenie tras skirajdu, a nawet ich zamiana na ... trasy piesze (!) Zatem niezależnie od warunków atmosferycznych impreza i tak ma szansę na pełne powodzenie.

Na zakończenie zamieszczamy wykaz znanych Ci już dobrych praktyk, w którym skrótowo wymieniamy wybrane, specyficzne dla nich elementy (poza oczywistymi, takimi jak odpowiednia promocja), które sprzyjają ich trwałości.

1. Bieszczadzka Marka Lokalna

- integracja wielu rodzajów działalności;
- przywiązanie konsumentów do marki;
- zaangażowanie kilku organizacji;
- znaczna liczba producentów z różnych branż;
- inicjowanie stałych form współpracy pomiędzy nabywcami a producentami;
- partnerstwo z gminami.

2. Chata Bojkowska – ośrodek zrównoważonego rozwoju

- utworzenie punktu promocji i sprzedaży wyrobów;
- motywacja niezmienna w czasie (nieprzerwane działanie szkoły);
- przeszkolenie lokalnych przewodników;
- postawienie konkretnych dalszych celów;
- skupienie działań na elemencie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego (drewno);
- pozyskanie gruntów;
- wpisanie akcji w międzynarodowe szlaki turystyczne i przyrodnicze.

3. Droga Knurowska – Gościniec Barabów

- wpisanie w plan zagospodarowania przestrzennego województwa;
- budowa trwałej infrastruktury udostępniającej (tablice, zatoki, miejsca widokowe itp.);
- połączenie ochrony dziedzictwa z aktualnymi (stałymi) potrzebami mieszkańców.

4. Ekomuzeum Bieszczadzkie „Trzy kultury”

- wpisanie w sieć ekomuzeów;
- rozwój i integracja już funkcjonującej gałęzi gospodarki (turystyka);
- partnerstwo z gminą i nadleśnictwem.

5. Ekomuzeum Lanckorona

- dobre wykorzystanie istniejących walorów;
- oparcie projektu o lokalną tradycję;
- powiązanie z istniejącymi wydarzeniami;
- projekt stworzenia szkoły uczącej tradycyjnych rzemioł.

6. Górskie trasy rowerowe na pograniczu czesko-polsko-słowackim

- związanie części projektu z osobą znaną na arenie międzynarodowej (Gary Fisher);
- skierowanie produktu w kierunku zyskującej na popularności formie turystyki;
- szeroka dystrybucja drukowanych materiałów promocyjnych (profesjonalnych map);
- działania zachęcające turystów do powrotu (karta rabatowa);
- opracowanie wspólnej strategii działania samorządów i podmiotów branży turystycznej.

7. Przysłop pod Babią Górą – przysiółek przyjazny środowisku

- edukacja informatyczna i udostępnianie Internetu;
- współpraca z kilkunastoma instytucjami (administracja państwowa, lokalne stowarzyszenia, szkoły i inne);
- sadzenie drzew;
- organizacja kilku różnych imprez;
- uczestnictwo w imprezach organizowanych w innych miejscowościach;
- utworzenie izby regionalnej;
- publikacja przewodnika;
- założenie punktu informacji turystycznej.

8. Stowarzyszenie Gościniec 4 Żywiołów

- partnerstwo kilku gmin;
- wiele różnych projektów;
- profesjonalna organizacja stowarzyszenia i standardów działania.

9. Trasy narciarstwa biegowego na Kubalonce

- skierowanie produktu do rosnącej grupy turystów i sportowców;
- istniejąca baza sportowa i noclegowa;
- wyznakowanie tras i opieka nad nimi.

10. Szlak rowerowy „Zielony Rower”

- znaczny zasięg terytorialny;
- wyznakowane szlaki;
- pod opieką stowarzyszenia – grupy zapaleńców, miłośników rowerów.

11. Święto Chleba w gospodarstwie agroturystycznym „U Flika”

- atrakcyjna formuła;
- cykliczność imprezy;
- oparcie o stałą infrastrukturę (gospodarstwo).

12. Sianokosy w gospodarstwie agroturystycznym „Paryja”

- atrakcyjna formuła;
- cykliczność imprezy;
- oparcie o stałą infrastrukturę (gospodarstwo).

13. Owca ponad podziałami

- inwestycja długoterminowa;
- uczestnictwo lokalnych mieszkańców (pasterzy);
- zrzeszenie się pasterzy;
- budowanie rynku zbytu na produkty lokalne (sery).

14. Chlebowa Chata w Górkach Małych

- adaptacja starego drewnianego domu;
- atrakcyjna impreza cykliczna.

15. Karpacki Szlak Rowerowy

- plany włączenia do europejskiej sieci szlaków;
- porozumienie wielu gmin;
- wydanie map, oznakowanie szlaku;
- imprezy masowe (np. maraton rowerowy) organizowane z wykorzystaniem fragmentów szlaku;
- nagłośnienie, promocja na ważniejszych targach turystycznych;
- opieka organizacji turystycznych.

16. Lokalna Organizacja Turystyczna „Beskid Zielony”

- duża różnorodność projektów, szeroki zakres (wielowymiarowość) działalności;

- współpraca i partnerstwa z różnymi grupami (twórcy ludowi, właściciele stadnin, właściciele bazy noclegowej, parafia, samorząd, itp.).

17. Karpacko-Galicyski Szlak Naftowy

- ochrona trwałych zabytków przemysłowych.

18. Podkarpacki Szlak Winnic

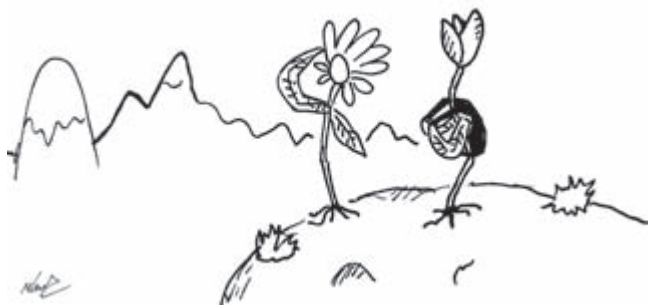
- projekt długoterminowy;
- udział ekspertów, wymiana doświadczeń (także międzynarodowa);
- obejmuje grupę uczestników/właścicieli winnic;
- wsparcie samorządów lokalnych i regionalnych;
- powiązane z cykliczną imprezą (Międzynarodowe Dni Wina).

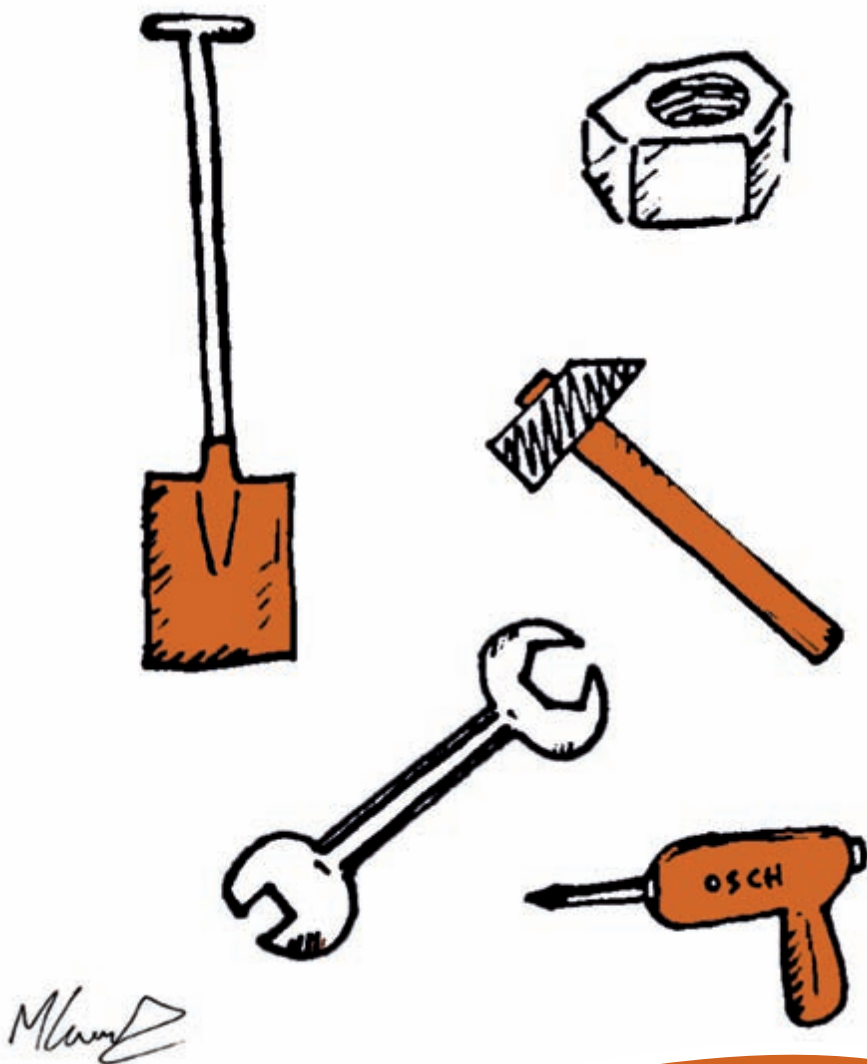
19. Szlak Wołoski

- akcja eksponuje i chroni dziedzictwo kulturowe;
- współpraca samorządów;
- onakowanie szlaków, tablice informacyjne.

20. Krajoznawcze podchody (quest) „O zabudowie Lanckorony”

- oparcie akcji o chronione zabytki;
- atrakcyjna, nowatorska formuła;
- opieka lokalnego stowarzyszenia.

Podręczny warsztat

czyli garść narzędzi
przydatnych w planowaniu

W niniejszym rozdziale chcielibyśmy zaoferować Ci, Szanowny Czytelniku, trzy narzędzia, które mogą okazać się pomocne przy planowaniu, a następnie wdrożeniu przedsięwzięcia z zakresu turystyki przyjaznej środowisku w Twojej gminie. Zostały one przez nas ułożone w nieprzypadkowej kolejności. Pierwszym z nich jest **Lista zasobów gminy**. Nie sugerujemy oczywiście, że nie znasz swojego terenu. Wydaje nam się jednak, że czasem dobrze jest zebrać i zorganizować posiadaną informację w jednym miejscu. Może dzięki temu da się zauważyć jakiś niedostrzegany (niedoceniany) wcześniej element i spojrzeć na swoją gminę troszkę inaczej niż zwykle?

Drugie narzędzie to **Sugestie działań**, będące w zasadzie syntezą informacji zawartych w Liście zasobów gminy. Mamy nadzieję, że na Lista zasobów gminy da obraz jej potencjału, zapewne zróżnicowanego w poszczególnych obszarach (dziedzinach). Sugestie działań można traktować jako poglądową odpowiedź, w jakim kierunku może pójść planowanie rozwoju gminy, aby w jak najlepszym stopniu wykorzystać jej mocne strony.

Trzecie narzędzie to **Konspekt wdrażania przedsięwzięcia z zakresu turystyki przyjaznej środowisku**. Pełni on rolę swoistego schematu organizacyjnego konkretnego, realnego pomysłu rozwijania turystyki zrównoważonej w konkretnej gminie, w oparciu o realne, konkretne miejsce, sytuację, uwarunkowania. Przy jego wypełnianiu bardzo pomocne mogą się okazać wnioski wypływające z zastosowania zarówno dwóch pierwszych narzędzi, jak też wszelkich innych informacji, wskazówek i materiałów zawartych w niniejszym poradniku.

Byłoby nam bardzo miło, gdyby w karpackich gminach przy użyciu naszego poradnika i zawartych w nim narzędzi było inicjowanych i realizowanych jak najwięcej przyjaznych środowisku i mieszkańcom turystycznych przedsięwzięć. Powodzenia!

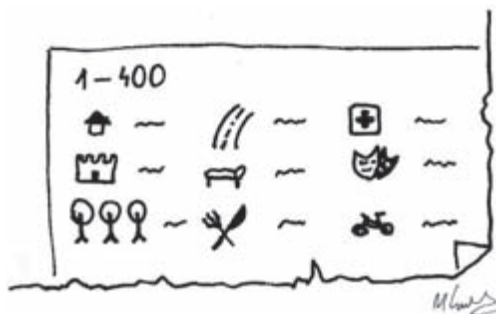

I. Lista zasobów gminy

Poniższy wykaz i towarzysząca mu punktacja nie mają ambicji stania się dokładnym, pełnym, liczebnym odzwierciedleniem czy inwentaryzacją zasobów / walorów gminy i działających w niej osób, instytucji i organizacji. Jest to szacunkowa, zróżnicowana na poszczególne obszary tematyczne, ocena lokalnego potencjału w kontekście rozwoju turystyki przyjaznej środowisku. Mamy nadzieję, że poniższa tabela, z konieczności mająca charakter uproszczony i poglądowy, ułatwi Ci zdiagnozowanie możliwości wdrożenia przez Ciebie dobrej praktyki i będzie pomocna przy planowaniu własnego przedsięwzięcia turystycznego.

Zasady wypełniania i punktowania:

- w każdej sekcji można zaznaczyć (i zarazem punktować) więcej niż jedną opcję;
- dany obiekt/element należy punktować tylko raz – na przykład, jeśli w gminie jest kilka zabytkowych cerkwi, tylko raz punktuje się element „zabytkowa cerkiew” (nie przyznaje się punktów za każdą pojedynczą cerkiew), tylko raz imprezę folklorystyczną (choćby w gminie odbywało się ich wiele), itp. Chodzi o zbiorcze odzwierciedlenie sytuacji typu „mamy zabytkowe cerkwie” lub „odbywają się u nas imprezy folklorystyczne”.
- z drugiej strony, jeśli np. zabytkowe cerkwie (imprezy, atrakcje itp.) znajdują się zarówno w danej gminie, jak i w gminach ościennych, można element „zabytkowa cerkiew” punktować zarówno w pozycji „Tutaj”, jak i w pozycji „Blisko”.
- pola, w których nie jest wpisana liczba punktów to pola o charakterze jakościowym, do zaznaczania (krzyżykiem itp.) odpowiedzi typu „tak/nie”, „jest/nie ma” itp.

1. Kim jesteś, kogo reprezentujesz?

Sektor publiczny	
• Zrzeszenie (związek, koalicja) gmin lub powiatów	
• Powiat	
• Gmina – samorząd lokalny	
• Władze obszaru chronionego (park narodowy, park krajobrazowy)	
• Nadleśnictwo/leśnictwo	
• Placówka edukacyjna (szkoła, uczelnia)	
• Instytucja rolnicza (ośrodek doradztwa rolniczego)	
• Instytucja kulturalna (dyr. muzeum, skansenu, domu kultury)	
• Jednostka samorządu lokalnego (ds. promocji i turystyki)	
Sektor gospodarczy	
• Gospodarz lub przedsiębiorca indywidualny	
• Spółdzielnia, grupa producentów	
• Biuro Turystyczne	
Sektor społeczny	
• Lokalna organizacja pozarządowa	
• Organizacja pozarządowa spoza regionu, lecz działająca na danym terenie	
• Inna forma zorganizowania / zrzeszenia lokalnej społeczności (ruch, koło)	
• Organizacja turystyczna	

2. Jaki jest charakter gminy?

• rolniczy	
• turystyczny	
• leśny	
• przemysłowy	
• uzdrowiskowy	

3. Jakie są Twoje cele?

<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost świadomości społeczności lokalnych, w tym edukacja dzieci i młodzieży (budowanie tożsamości karpackiej oraz dumy z regionu) 	
<ul style="list-style-type: none"> • Aktywizacja bezrobotnych (tworzenie miejsc pracy) 	
<ul style="list-style-type: none"> • Aktywizacja mieszkańców oraz ich udział w rozwoju lokalnym 	
<ul style="list-style-type: none"> • Ochrona dziedzictwa historycznego i kulturowego regionu (między innymi: zabytki, lokalne zwyczaje, rzemiosło, tradycyjny styl życia, różnorodność etniczna) 	
<ul style="list-style-type: none"> • Promocja, ochrona, zrównoważone wykorzystanie cennych walorów przyrodniczych 	
<ul style="list-style-type: none"> • Rozwój, promocja i sprzedaż lokalnych produktów i usług (baza noclegowa, gastronomia, wypożyczalnia sprzętu, organizacja atrakcji turystycznych, itp.), jako istotnego elementu zrównoważonego rozwoju gospodarczego społeczności lokalnych 	

4. Jakie są Twoje mocne strony?

(potencjał wewnętrzny organizacji/instytucji)

<ul style="list-style-type: none"> • Dysponuję budżetem na inwestycje i projekty 	10
<ul style="list-style-type: none"> • Dysponuję odpowiednimi zasobami ludzkimi (wystarczająca liczba odpowiednio wykwalifikowanych pracowników/członków) 	10
<ul style="list-style-type: none"> • Dysponuję odpowiednio wyposażonym biurem (sprzęt biurowy, narzędzia do komunikacji) 	10
<ul style="list-style-type: none"> • Posiadam instrumenty prawne (administracyjne i urzędowe) (np. do wydawania decyzji, zgody, opiniowania, zarządzania obszarem) 	10
<ul style="list-style-type: none"> • Mam świadomość, że mieszkam i działam w Karpatach 	10

5. Kto może Cię wspomóc i stać się partnerem w Twoim przedsięwzięciu?

Sektor publiczny	
<ul style="list-style-type: none"> • Placówka edukacyjna (szkoła, uczelnia) 	5
<ul style="list-style-type: none"> • Instytucja rolnicza (ośrodek doradztwa....) 	5
<ul style="list-style-type: none"> • Instytucja kulturalna (muzeum, skansen, dom kultury) 	5

• Biuro promocji / Organizacja turystyczna	5
• Nadleśnictwo / leśnictwo	5
• Władze obszaru chronionego (park narodowy, park krajobrazowy)	5
• Gmina – samorząd lokalny	5
• Powiat	5
• Zrzeszenie (związek, koalicja) gmin lub powiatów	5
Sektor gospodarczy	
• Przedsiębiorcy indywidualni	5
• Spółdzielnia, grupa producentów	5
• Przewodnicy turystyczni	5
• Lokalne media	5
• Potencjalni sponsorzy	5
Sektor społeczny	
• Lokalna organizacja pozarządowa	5
• Organizacja pozarządowa spoza regionu, lecz działająca na danym terenie	5
• Inna forma zorganizowania / zrzeszenia lokalnej społeczności (ruch, koło)	5
• Wolontariusze	5
• Aktywni i świadomi mieszkańcy	5

6. Jakimi narzędziami i infrastrukturą dysponujesz?

• Strona internetowa (Twojej organizacji, gminy)	5
• Przewodnik po gminie / album	5
• Mapa gminy	5
• Pocztkówki, ulotki itp. wydawnictwa prezentujące walory okolicy	5
• Lokalna gazeta / rozgłośnia / telewizja internetowa	5

• Oznakowane szlaki turystyczne (z tablicami, wiatami itp.)	5
• Rozwinięta baza noclegowa – zwłaszcza kwatery agroturystyczne, prywatne małe pensjonaty, kemping, itp.	10
• Dogodne połączenia komunikacyjne (komunikacja, transport)	5
• Rozwinięta sieć gastronomiczna	10
• Dokumenty strategiczne warunkujące rozwój turystyki (np. strategia rozwoju turystyki, plan zagospodarowania przestrzennego, strategia rozwoju gminy, plan obszaru chronionego)	10
• Dostępne fundusze zewnętrzne (inne niż Twoje własne), umożliwiające finansowanie przedsięwzięcia	10

7. Jakimi walorami może się poszczycić Twój region / Twoja okolica?

Oceniając bliskość występowania danego zjawiska (zasobu, obiektu) określenie:

„**Tutaj**” należy interpretować jako „w mojej gminie”;

„**Blisko**” to sąsiednie gminy;

„**Daleko**” oznacza obszar położony dalej niż sąsiednie gminy (wymagający dojazdu samochodem, komunikacją publiczną itp.).

Atrakcje występujące zarówno w bliskiej, jak i dalszej okolicy (np. liczne cerkwie zabytkowe w okolicy, zarówno w Twojej, jak i sąsiednich gminach) można punktować więcej niż 1 raz.

7a. Walory przyrodnicze

Główne atrakcje przyrodnicze	Zjawisko występuje:		
	Tutaj	Blisko	Daleko
• Rzeka, przełom rzeki	10	5	1
• Wodospad	10	5	1
• Jezioro, zalew	10	5	1
• Skałki	10	5	1
• Jaskinia	10	5	1
• Tereny podmokłe	10	5	1

• Cenne drzewa, aleje (pomniki przyrody)	10	5	1
• Parki	10	5	1
• Atrakcyjne, cenne przyrodniczo/krajobrazowo obszary leśne	10	5	1
Formy ochrony przyrody	Tutaj	Blisko	Daleko
• Park narodowy	10	5	1
• Rezerwat	10	5	1
• Park krajobrazowy	10	5	1
• Obszar Natura 2000	10	5	1
• Obszar chronionego krajobrazu	10	5	1
• Stanowisko dokumentacyjne	7	3	1
• Użytek ekologiczny	7	3	1
• Zespół przyrodniczo-krajobrazowy	7	3	1
• Pomnik przyrody	7	3	1
• Leśny kompleks promocyjny	7	3	1

7b. Walory kulturowe

Cenne <u>zabytki</u> sakralne (bez uwzględniania współczesnych obiektów)	Zjawisko występuje:		
	Tutaj	Blisko	Daleko
• Kościół katolicki	10	5	1
• Cerkiew (także dawna cerkiew obecnie będąca kościołem katolickim, dawna cerkiew unicka obecnie będąca cerkwią prawosławną, itp.)	10	5	1
• Synagoga	10	5	1
• Kościół protestancki	10	5	1
• Zabytkowy cmentarz (katolicki, żydowski, wojskowy)	10	5	1

• Kalwaria – droga krzyżowa	10	5	1
• Klasztor	10	5	1
• Kapliczki, krzyże (łącznie, nie oddzielnie za każdą)	10	5	1
Czy jakkolwiek wyżej wymieniony i zaznaczony przez Ciebie obiekt jest wpisany do rejestru zabytków? TAK: 10 punktów (łącznie nie dla każdego zabytku); NIE: 0 punktów			
Cenne zabytki świeckie	Tutaj	Blisko	Daleko
• Zamek	10	5	1
• Inna budowla obronna (twierdza, okopy, bunkry itp.)	10	5	1
• Pałac, dwór	10	5	1
• Zabytkowy układ urbanistyczny	10	5	1
• Architektura ludowa	10	5	1
• Zabytek techniki lub przemysłu	10	5	1
• Ruiny (zamku, pałacu, dworu itp.)	10	5	1
• Zabytek archeologiczny	10	5	1
• Pole bitwy (ważniejszej potyczki)	10	5	1
Czy jakkolwiek wyżej wymieniony i zaznaczony przez Ciebie obiekt jest wpisany do rejestru zabytków? TAK: 10 punktów (łącznie, nie dla każdego zabytku); NIE: 0 punktów			
Inne elementy dziedzictwa kulturowego	Tutaj	Blisko	Daleko
• Tradycyjne rolnictwo (w tym sady, pasieki, winnice, tradycyjne odmiany roślin i rasy zwierząt)	10	5	1
• Lokalne produkty rolne i potrawy	10	5	1
• Tradycyjne rzemiosła (ginące zawody)	10	5	1
• Specyficzne obyczaje	10	5	1

• Stroje regionalne	10	5	1
• Przedmioty kultury materialnej charakterystyczne i unikatowe dla tej okolicy (wyroby z drewna, kowalstwo, palmy wielkanocne itd.)	10	5	1
• Lokalne legendy i podania	10	5	1
• Muzyka ludowa i przyśpiewki	10	5	1
• Gwara, dialekt	10	5	1
• Miejsce związane ze sławną osobą / wydarzeniem	10	5	1
Czy jakikolwiek wyżej wymieniony i zaznaczony przez Ciebie element (materialny) jest wpisany do rejestru zabytków? TAK: 10 punktów (łącznie, nie dla każdego elementu); NIE: 0 punktów			

8. Lokalne atrakcje / obiekty

Typ obiektu / atrakcji	Zjawisko występuje:		
	Tutaj	Blisko	Daleko
• Teatr, Kino	10	5	1
• Muzeum, izba pamięci	10	5	1
• Ośrodek kultury	10	5	1
• Galeria lub pracownia	10	5	1
• Kolejka wąskotorowa	10	5	1
• Rejs statkiem wycieczkowym	10	5	1
• Przejazdki bryczkami, wozami	10	5	1
• Spytawy (tratwami, pontonami itp.)	10	5	1
• Kolejka linowa, wyciąg narciarski	10	5	1
• Basen, boisko, inny teren rekreacyjny	10	5	1
• Szlaki turystyczne, ścieżki dydaktyczne	10	5	1
• Inne	10	5	1

9. Impreza cykliczna

Typ / rodzaj imprezy	Zjawisko występuje:		
	Tutaj	Blisko	Daleko
• Turystyczna lub sportowa	10	5	1
• Folklorystyczna	10	5	1
• Historyczna	10	5	1
• Muzyczna	10	5	1
• Teatralna	10	5	1
• Religijna	10	5	1
• Wystawa, ekspozycja	10	5	1

10. Jakie formy turystyki przyjaznej środowisku są już realizowane w Twojej okolicy?

(w sposób bardziej regularny i zorganizowany, np. istnieje infrastruktura, oznakowanie, itp.)

Turystyka kwalifikowana / aktywna	Zjawisko występuje:		
	Tutaj	Blisko	Daleko
• Turystyka piesza	10	5	1
• Turystyka konna	10	5	1
• Turystyka rowerowa	10	5	1
• Turystyka kajakowa	10	5	1
• Turystyka narciarska (narty śladowe, turowe)	10	5	1
Turystyka wiejska / agroturystyka	Tutaj	Blisko	Daleko
• Pobyt w kwaterze agroturystycznej	10	5	1
• Korzystanie z lokalnych produktów i usług agroturystycznych (tradycyjne potrawy, przejażdżka wozem drabiniastym, udział w tradycyjnych pracach rolnych, itp.)	10	5	1

Turystyka kulturowa (aktywne poznawanie dziedzictwa)	Tutaj	Blisko	Daleko
• Uczestnictwo w imprezach, obrzędach i zwyczajach	10	5	1
• Podchody krajoznawcze („quest”)	10	5	1
• Zwiedzanie (eko)muzeów, skansenów	10	5	1
• Wędrówki szlakami dziedzictwa historycznego/kulturowego	10	5	1
Turystyka edukacyjna	Tutaj	Blisko	Daleko
• Ścieżki edukacyjne (przyrodnicze, historyczne, kulturowe, itp.)	10	5	1
• Zielone szkoły	10	5	1
• Letnie wymiany młodzieży, obozy	10	5	1
• Zajęcia w ośrodkach edukacyjnych	10	5	1
Sport i rekreacja	Tutaj	Blisko	Daleko
• Szybownictwo, paralotniarstwo	7	3	1
• Wspinaczka	7	3	1
• Speleologia	7	3	1
• Kolarstwo górskie (zjazdy, maratony)	7	3	1
• Żeglarstwo, windsurfing	7	4	1
• Kajakarstwo, przejażdżki łódkami	7	4	1
• Rejsy statkiem wycieczkowym	7	4	1
• Narciarstwo biegowe	7	4	1
• Przejażdżki psimi zaprzęgami	7	4	1

PODSUMOWANIE – Zlicz swoje punkty!

(po ukośniku: maksymalna liczba punktów w danej sekcji)

Mocne strony (potencjał wewnętrzny – suma punktów sekcji 4)	/ 50
Partnerzy (suma punktów sekcji 5)	/ 95
Narzędzia i infrastruktura (suma punktów sekcji 6)	/ 75
Walory w Twoim otoczeniu (sumy punktów w poszczególnych częściach sekcji 7)	
• Główne atrakcje przyrodnicze	/ 144
• Formy ochrony przyrody	/ 135
• Cenne zabytki sakralne	/ 138
• Cenne zabytki świeckie	/ 154
• Inne elementy dziedzictwa kulturowego	/ 170
Lokalne atrakcje / obiekty (suma punktów sekcji 8)	/ 192
Impreza cykliczna (suma punktów sekcji 9)	/ 112
Realizowane formy turystyki przyjaznej środowisku (suma punktów w poszczególnych częściach sekcji 10)	
• Turystyka kwalifikowana / aktywna	/ 80
• Turystyka wiejska / agroturystyka	/ 32
• Turystyka kulturowa	/ 64
• Turystyka edukacyjna	/ 64
• Sport i rekreacja	/ 44

II. Sugestie działań

Mamy nadzieję, że w powyższym podsumowaniu można zauważyć pewne prawidłowości. Porównując sumy uzyskanych w danych kategoriach punktów z ich liczbami maksymalnymi można ocenić w jakiej dziedzinie gmina ma silny potencjał (np. uzyskano powyżej 50% maksymalnej liczby punktów), a w jakiej ten potencjał ten jest skromniejszy. Informacja ta może okazać się bardzo pomocna przy planowaniu i wdrażaniu przedsięwzięcia z zakresu turystyki przyjaznej środowisku. Jeśli gmina obfituje w atrakcje przyrodnicze, oczywiste jest dążenie, aby wykorzystać je przy rozwijaniu takich form turystyki, które wiążą się z promowaniem piękna przyrody. Mnogość zabytków sugeruje rozwój turystyki opartej na atrakcjach historycznych, kulturowych. Tradycyjne sposoby użytkowania ziemi (rolnictwo) stwarzają potencjał ku temu, aby goście odwiedzający region nie tylko zatrzymywali się w kwaterach agroturystycznych, ale także aby stworzyć im ofertę turystyczną związaną z folklorem, tradycyjnym rolnictwem, degustacją lokalnych produktów, itp. Aby nie być gołosłownym, poniżej przedstawiamy – z konieczności uproszczone, wybiórczy i przykładowy – wynik analizy „Listy zasobów gminy”:

Elementy / warunki / kryteria wiodące wskazujące na rozwijanie danej formy turystyki	Liczba punktów uzyskanych w danej kategorii „Listy zasobów gminy”	Sugerowana forma turystyki przyjaznej środowisku
Liczne atrakcje przyrodnicze	> 80 punktów w sekcji „Główne atrakcje przyrodnicze”	turystyka edukacyjna - imprezy dla szkół i uczniów (miejscowych i z zewnątrz)
Występują formy ochrony przyrody	zaznaczono co najmniej dwie (lub jedną o wysokiej randze, np. park narodowy) formę ochrony przyrody w sekcji „Formy ochrony przyrody”	
Rolniczy charakter gminy		turystyka wiejska, agroturystyka - prace rolnicze tradycyjnym sprzętem, sprzedaż produktów wytworzonych w gospodarstwie
Występują wiejskie produkty i zwyczaje	> 80 pkt w dziale „Inne elementy lokalnego dziedzictwa kulturowego”	

Występują wiejskie produkty i zwyczaje	> 80 pkt w dziale „Inne elementy lokalnego dziedzictwa kulturowego”	turystyka kulturowa - impreza folklorystyczna, udział w obrzędach i zwyczajach, legendy, skanseny
Występują zabytki świeckie	> 75 pkt w sekcji „Cenne zabytki świeckie”	turystyka kulturowa - impreza historyczna, legendy, podchody krajoznawcze, szlaki dziedzictwa, rekonstrukcje historyczne
Występują zabytki sakralne	> 70 pkt w sekcji „Cenne zabytki sakralne”	turystyka kulturowa - impreza religijna, udział w obrzędach i zwyczajach, legendy, inscenizacje, koncerty
Liczne atrakcje przyrodnicze	> 70 pkt w sekcji „Główne atrakcje przyrodnicze”	turystyka piesza, krajoznawcze podchody, biegi na orientację, impreza turystyczna
Cenne zabytki	> 150 pkt w kategoriach „Cenne zabytki świeckie” i „Cenne zabytki sakralne” łącznie.	
Liczne atrakcje przyrodnicze	> 70 pkt w sekcji „Główne atrakcje przyrodnicze”	turystyka przyrodnicza (w połączeniu z jedną z form turystyki kwalifikowanej/aktywnej, np. pieszą, rowerową, konną) – wymaga sieci szlaków o różnym stopniu długości i trudności, tablic informacyjnych, ścieżki przyrodniczej itp. – oraz ew. uzgodnień z władzami obszarów chronionych
Jedna z form ochrony przyrody	> 60 pkt w sekcji „Formy ochrony przyrody”	
obiekty ochrony przyrody	> 60 pkt w sekcji „Formy ochrony przyrody”	
Leśny charakter gminy		
Duży zbiornik wodny		turystyka wodna, sporty wodne
Rzeka (przełom)		
Liczna atrakcje przyrodnicze	> 50 w sekcji „Główne atrakcje przyrodnicze”	specjalne formy turystyki / rekreacji (wymagające bardziej rozbudowanej infrastruktury w celu ograniczenia wpływu na środowisko)
Wysoki budżet na inwestycje		

III. Konspekt wdrażania przedsięwzięcia z zakresu turystyki przyjaznej środowisku

Jak wspomniano na wstępie, trzecim narzędziem oferowanym w ramach niniejszego poradnika jest konspekt wdrażania przedsięwzięcia z zakresu turystyki przyjaznej środowisku. Ma on postać formularza, który należy wypełnić wpisując już nie abstrakcyjne zasoby i formy turystyki, lecz rzeczywiste informacje i dane dostosowane do konkretnego pomysłu, miejsca, uwarunkowań. Krótko mówiąc – jest to schemat organizacyjny służący zaplanowaniu i wdrożeniu realnego pomysłu w realnej gminie, zrodzonego w wyniku zastosowania wcześniejszych narzędzi, tj. Listy zasobów gminy oraz wynikających z niej sugestii co do kierunków rozwoju takich a nie innych form turystyki przyjaznej środowisku.

Informacje wstępne

Rodzaj podmiotu jaki reprezentujesz: (można posłużyć się kategoriami z „Listy zasobów gminy” lub z poniższego punktu „Partnerzy, na których możesz liczyć”)	
Nazwa podmiotu	
Nazwa planowanego przedsięwzięcia	
Główny cel przedsięwzięcia	
Zwięzły opis (streszczenie) planowanego przedsięwzięcia:	
<p>Charakter gminy (możesz zaznaczyć wiele opcji) ☐ uzdrowski</p> <p>☐ rolniczy ☐ turystyczny ☐ leśny ☐ przemysłowy</p>	
Gminy które będą objęte działaniem	
Powiaty, w których te gminy się znajdują	
Przewidywany czas trwania / częstotliwość przedsięwzięcia	

Analiza potrzeb

Potrzeby, które zostaną zaspokojone w wyniku tego działania

Potrzeby rozwojowe, przyrodnicze, społeczne, kulturowe, gospodarcze, itp. których zaspokojenia się spodziewasz / których zaspokojenie jest celem realizacji przedsięwzięcia i powodem podjęcia planowanej inicjatywy

Powiązanie z dokumentami strategicznymi

Dotyczy podmiotów planujących przedsięwzięcie które działają w oparciu o dokumenty typu ustawa, statut, itp. Jeśli np. jesteś przedstawicielem gminy posiadającej już strategię rozwoju, możesz wpisać te jej punkty, do których odnosi się planowane przedsięwzięcie, odnieść się do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego itp.. Jeśli reprezentujesz organizację pozarządową, możesz wymienić cele i zadania statutowe, które będą realizowane dzięki Twojej inicjatywie.

Szczegóły realizacji

Instrumenty prawne które posiadasz

Ustawy, rozporządzenia itp. które uprawniają Cię do planowanego działania, umożliwiają je lub są pomocne przy podejmowaniu decyzji i wdrażaniu zamierzonych zadań

Finansowanie

Już posiadane środki na przedsięwzięcie (podaj źródła)

Środki brakujące / do pozyskania (podaj źródła skąd planujesz ich pozyskanie)

Zasoby ludzkie w przedsięwzięciu

Wpisz osoby, które zostaną zaangażowane w planowanie i późniejsze wdrażanie przedsięwzięcia, wraz z ich funkcją / rolą.

Osoba	Funkcja / rola

Partnerzy, na których możesz liczyć

Sektor	Rodzaj	Nazwy partnerów
gospodarczy	☐ przedsiębiorca indywidualny	
	☐ spółdzielnia, grupa producentów	
	☐ przewodnicy turystyczni	
	☐ lokalne media	
	☐ sponsor	
społeczny	☐ lokalna organizacja pozarządowa	
	☐ organizacja pozarządowa spoza regionu	
	☐ zrzeszenie lokalnej społeczności	
	☐ wolontariusze	

publiczny	☐ placówka edukacyjna	
	☐ instytucja rolnicza	
	☐ instytucja kulturalna	
	☐ biuro promocji / organizacja turystyczna	
	☐ nadleśnictwo / leśnictwo	
	☐ gmina - samorząd lokalny	
	☐ powiat	
	☐ związek gmin lub powiatów	

Role poszczególnych partnerów

Podział ról, zadań, obowiązków między Tobą a Twoimi partnerami (nie zapomnij wpisać w tabelę także siebie).

Partner	Rola (zakres zadań) w przedsięwzięciu

Analiza otoczenia

Istniejące formy turystyki

Czy Twoje działanie będzie wpisywało się w już wdrożone i praktykowane w gminie rodzaje turystyki, czy będzie to pomysł innowacyjny, otwierający nowy obszar / tworzący nową gałąź turystyki w Twojej gminie?

Istniejące formy turystyki (wymień)		
☐	Przedsięwzięcie dopełni istniejącą ofertę turystyczną (w jaki sposób?)	
☐	Przedsięwzięcie jest w okolicy nowatorskie (dlaczego?)	

Istniejące narzędzia i instrumenty, którymi będziesz się posługiwał

	Rodzaj narzędzia	Opis narzędzia	Sposób, w jaki chcesz go użyć i jak pomoże Ci w realizacji praktyki
☐	Przewodnik po gminie / album (podaj tytuł i rok wydania)		
☐	Mapa gminy (typ, rok wydania, skala)		
☐	Pocztówki i ulotki (tytuły, rok wydania, przez kogo opracowane, itp itp.)		
☐	Znakowane szlaki turystyczne (najważniejsze szlaki: rodzaj, kolor i nazwy własne, jeśli posiadają)		
☐	Lokal gastronomiczny (nazwa, adres i rodzaj)		
☐	Baza noclegowa (nazwa, adres i rodzaj)		
☐	Lokalna gazeta (nazwa, zasięg terytorialny)		
☐	Lokalna rozgłośnia (nazwa, zasięg terytorialny i tematykę)		
☐	Lokalna telewizja internetowa (adres strony www, nazwa, zasięg)		

Lokalne walory przyrodnicze i formy ochrony przyrody, które chcesz wykorzystać / na których chcesz oprzeć przedsięwzięcie

Możesz posiłkować się listą walorów przyrodniczych z „Listy zasobów gminy”.

Nazwa	Lokalizacja	Znaczenie tego waloru i sposób, w jaki posłuży do realizacji przedsięwzięcia

Lokalne walory kulturowe i zabytki, które chcesz wykorzystać / na których chcesz oprzeć przedsięwzięcie

Możesz posiłkować się listą walorów przyrodniczych z „Listy zasobów gminy”.

Nazwa	Lokalizacja	Znaczenie tego waloru i sposób, w jaki posłuży do realizacji przedsięwzięcia

Oczekiwane efekty

Pozytywne efekty dla środowiska wynikające z wdrożenia planowanego przedsięwzięcia

Sposób, w jaki zostanie uwzględniona przestrzenna specyfika regionu: jego różnorodność krajobrazowa, społeczna (w tym etniczna), kulturowa itp.

Elementy dziedzictwa kulturowego i lokalne tradycje, które przedsięwzięcie będzie wspierało (chroniło, krzewiło, upowszechniało, itp.)

Przewidywane korzyści społeczne (szeroko rozumiana „jakość życia”)

Przewidywane korzyści ekonomiczne (poprawa sytuacji gospodarczej w gminie, nowe miejsca pracy i źródła dochodu mieszkańców)

Sposoby promocji przedsięwzięcia

Czy i w jaki sposób planujesz zaktywizować i zaangażować społeczność lokalną (mieszkańców) w planowane przedsięwzięcie

W jaki sposób zapewniona będzie trwałość planowanego przedsięwzięcia (jakimi sposobami zamierzasz zapewnić trwałość i rozwój swojej inicjatywy)

Podsumowanie

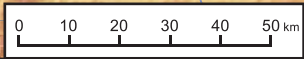
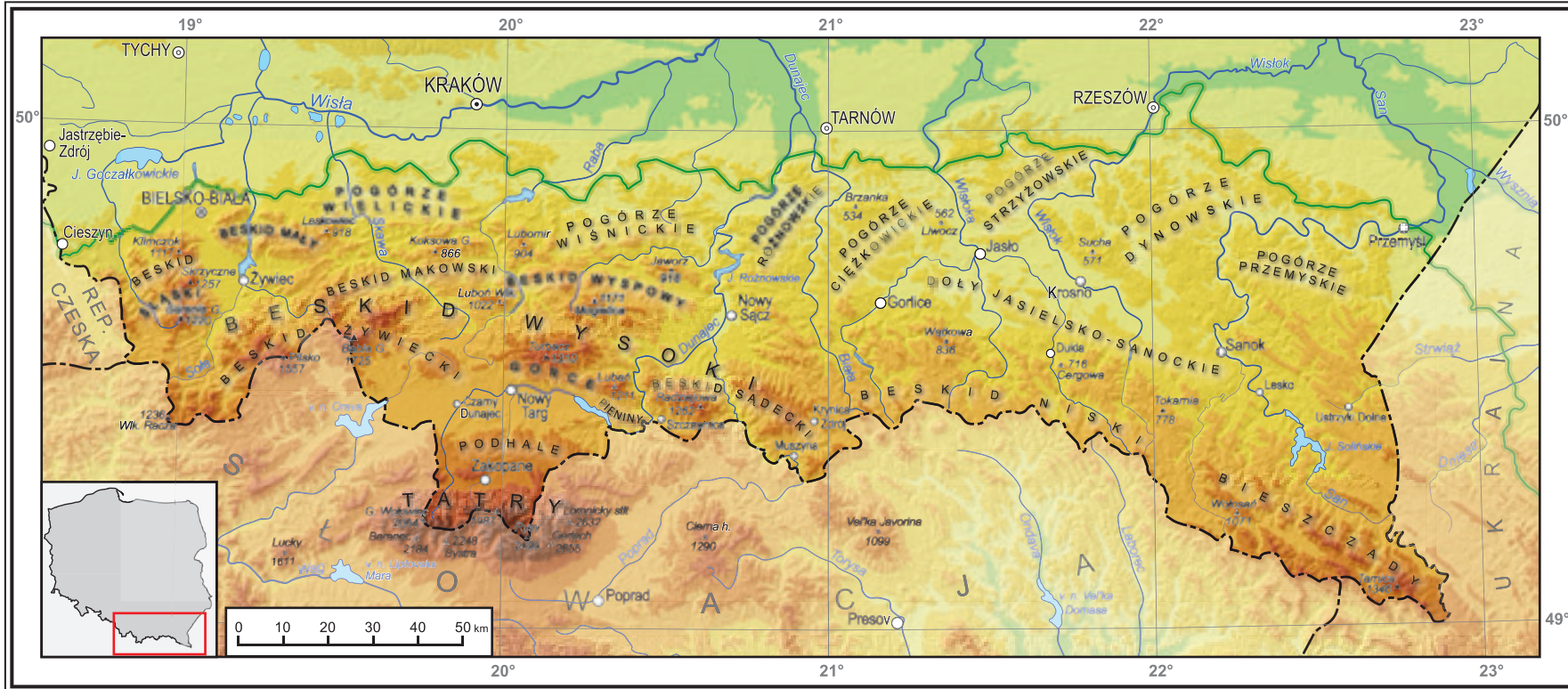
Planowane przeze mnie przedsięwzięcie można uznać za spełniające zasady i kryteria turystyki przyjaznej środowisku, ponieważ:

• Działania są podejmowane w sposób angażujący aktywnie społeczność lokalną	☐
• Działania są wdrażane i kontrolowane na szczeblu lokalnym	☐
• Efekty są pozytywne dla środowiska przyrodniczego (sprzyjają zachowaniu różnorodności biologicznej obszaru i jego walorów przyrodniczych i krajobrazowych dla przyszłych pokoleń);	☐
• Efekty sprzyjają zachowaniu dziedzictwa kulturowego regionu.	☐
• Działania uwzględniają przestrzenną specyfikę regionu i różnorodność krajobrazową	☐

POLSKIE KARPATY

mapa przeglądowa

- m
- 1500
 - 1000
 - 750
 - 500
 - 300
 - 200
- miejsowości
- ⊙ powyżej 250 000 mieszkańców
 - ⊙ 100 000 - 250 000
 - 25 000 - 100 000
 - poniżej 25 000
- granica obszaru karpackiego

United Nations Environment Programme
GRID Warszawa
Global Resource Information Database

00-764 Warszawa, ul. Sobieszyńska 8
tel. 022 840 66 64; faks 022 851 62 01
e-mail: grid@gridw.pl
<http://www.gridw.pl>

Centrum Informacji o Środowisku UNEP/GRID-Warszawa (Zakład Narodowej Fundacji Ochrony Środowiska) powstało w 1991 roku w ramach globalnej inicjatywy Programu ONZ ds. Środowiska (UNEP). Zajmuje się gromadzeniem, przetwarzaniem i udostępnianiem informacji o środowisku. Obszary działalności:

- zastosowania systemów informacji geograficznej GIS, teledetekcji, nowoczesnych technologii informacyjnych (nawigacja satelitarna GPS, aplikacje internetowe i multimedialne);
- kartografia tematyczna, interaktywne formy wizualizacji danych geograficznych;
- raporty o środowisku;
- szkolenia (w tym dla samorządów), edukacja ekologiczna.

Centrum realizowało szereg projektów, w tym dużych przedsięwzięć finansowanych ze środków UE, we współpracy z partnerami krajowymi (m.in. Ministerstwa: Środowiska i Edukacji Narodowej, Główny Urząd Geodezji i Kartografii) i zagranicznymi (ośrodki UNEP, Europejska Agencja Środowiska). Od kilku lat angażuje się w projekty związane z Karpatami i wdrażaniem Konwencji Karpackiej.

stowarzyszenie
ekopsychologia

30-611 Kraków, ul. M. B. Wysłouchów 30b/1
tel. 012 632 69 86
e-mail: karpaty@ekopsychologia.pl
<http://www.ekopsychologia.com>

Stowarzyszenie Ekopsychologia zostało założone w 2003 r. przez grupę psychologów społecznych. Jego celem jest inicjowanie, realizowanie i promowanie działań na rzecz ochrony środowiska i rozwoju społeczeństwa obywatelskiego oraz kształtowanie postawy aktywności i budowanie społecznej odpowiedzialności za dziedzictwo naturalne. Stowarzyszenie wspiera udział publiczny we wdrażaniu Konwencji Karpackiej, szczególnie w zakresie rozwoju zrównoważonego, turystyki, dziedzictwa kulturowego, rolnictwa oraz edukacji. Przedstawiciele organizacji uczestniczą w pracach grup roboczych Konwencji i innych spotkaniach, reprezentując interesy mieszkańców Karpat. Stowarzyszenie jest członkiem ANPED oraz Carpathian Ecoregion Initiative.

ANPED Northern Alliance
for Sustainability

31-121 Kraków, ul. Czysza 17/4
tel. 012 631 57 30 wew. 102
e-mail: pam@anped.org
<http://www.anped.org>

ANPED – Northern Alliance for Sustainability (Północny Sojusz na rzecz Zrównoważonego Rozwoju) jest koalicją organizacji pozarządowych działających na rzecz zrównoważonego rozwoju społeczności lokalnych. Karpacka Grupa Robocza ANPED wspiera udział społeczeństwa przy wdrażaniu Konwencji Karpackiej w każdym z objętych nią krajów, realizując projekty dotyczące różnych aspektów zrównoważonego – tj. uwzględniającego konieczność zachowania cennych walorów przyrodniczych i kulturowych – rozwoju regionu karpackiego. ANPED współpracuje z organizacjami pozarządowymi, samorządami lokalnymi i innymi partnerami na rzecz zachowania tego, co powinno być chronione, oraz stymulowania zmian tam, gdzie są one potrzebne.

Ten poradnik jest dla Ciebie, jeśli:

- mieszkasz w Karpatach, jesteś przedstawicielem lokalnej organizacji pozarządowej lub samorządu i rozumiesz, że turystyka przyjazna środowisku jest ważnym elementem trwałego i harmonijnego rozwoju regionu;
- chcesz wiedzieć na czym polega turystyka przyjazna środowisku i jak ją rozwijać;
- szukasz inspiracji i pomysłu na turystyczne przedsięwzięcie;
- masz pomysł, ale brakuje Ci partnerów a konto świeci pustkami;
- krótko mówiąc, szukasz wskazówek pomocnych przy wdrażaniu turystyki przyjaznej środowisku w swojej "małej ojczyźnie".